

Roope Valtanen

Omaohjaajan tarve aikuistuneiden turvapaikanhakijoiden esikotoutumisvaiheessa

Opinnäytetyö

Kevät 2021

SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Sosionomi (AMK)

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveystieteiden

Tutkinto-ohjelma: Sosionomi (AMK)

Tekijä: Roope Valtanen

Työn nimi: Omaohjaajan tarve aikuistuneiden turvapaikanhakijoiden esikotoutumisvaiheessa

Ohjaaja: Lehtori Aino Alaverdyan ja Yliopettaja Tarja Tapio

Vuosi: 2021

Sivumäärä: 80

Liitteiden lukumäärä: 2

Opinnäytetyössä tutkittiin omaohjaajuuden tarvetta aikuistuneiden turvapaikanhakijoiden esikotoutumisvaiheessa. Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tietoa aikuisuudesta johtuvan elämänmuutoksen tuomista tuen tarpeista sekä aikuistumisen ja itsenäistymisen vaatimuksista, joita omaohjaajatyömenetelmällä olisi mahdollista tukea. Tutkimuskysymyksenä oli, miten omaohjaajuudella tuetaan aikuistuneita turvapaikanhakijoita esikotoutumisvaiheessa.

Teoriaosuudessa tarkastellaan niin kotimaista kuin kansainvälistäkin turvapaikkajärjestelmää sekä niiden perustana olevia kansainvälisiä sopimuksia. Tarkempi katsaus luodaan suomalaiseen turvapaikkaprosessiin sekä turvapaikanhakijan asemaan, oikeuksiin ja palveluihin sen aikana. Lisäksi käsitellään kotoutumiseen vaikuttavia tekijöitä, esikotouttamista sekä omaohjaajan tehtäviä ja roolia turvapaikanhakijan tukena.

Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena ja aineisto kerättiin haastattelulla kolmea turvapaikkaprosessin aikana aikuistunutta turvapaikanhakijaa. Haastattelumuodoksi valikoitui teemahaastattelu, jossa teemat muodostuivat haastateltavien elämänvaiheista alaikäisyksikössä sekä aikuisten vastaanottokeskuksessa. Tutkimuksen aineisto analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Sisällönanalyysin jälkeen pääluokiksi muodostuivat omaohjaajuus tukiasuntolassa sekä omaohjaajan tarve vastaanottokeskuksessa.

Tutkimuksessa korostui aikuistuneiden turvapaikanhakijoiden tuen tarpeiden lisäksi myös alaikäisenä saadun tuen merkitys onnistuneessa aikuisuudessa. Aikuisuudessa omaohjaajuus näyttöytyi keinona tukea elämäntaitoja ja elämänhallintaa sekä sopeutumisen tukena aikuistumisen kynnyksellä. Alaikäisenä omaohjaajuus sen sijaan on tulevaisuuteen valmistamista, välittämistä, huolenpitoa sekä kasvattajana olemista. Omaohjaajuus näyttöytyykin ennen kaikkea yksilön tukena elämänvaiheesta riippumatta sekä yhteiskunnallisen osallisuuden tukena.

Avainsanat: turvapaikanhakija, omaohjaaja, esikotoutuminen, yksintullut alaikäinen

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Degree Programme in Social Services

Specialisation: Bachelor of Social Services

Author/s: Roope Valtanen

Title of thesis: The Need of a Personal Worker for adult Asylum Seekers during the Pre-integration Phase

Supervisor(s): Lecturer Aino Alaverdyan and Principal lecturer Tarja Tapio

Year:2021

Number of pages:80

Number of appendices:2

The aim of this thesis was to study the need of a personal worker for asylum seekers who reach maturity during pre-integration phase. The purpose of this thesis was to provide information about the needs brought by the changes in life due to maturation, as well as the requirements for adulthood and independence that could be supported by the personal worker. The research question was "How to support asylum seekers who reach maturity during pre-integration phase with a personal worker method?".

The theoretical part of this thesis focuses both domestic and international asylum systems and the international agreements which they are based on. A More detailed look will be given for Finnish asylum process and the status, rights and available services of the asylum seeker in it. In addition, integration, pre-integration and tasks and the role of a personal worker supporting asylum seeker will be discussed.

This thesis is a qualitative research and the data was collected by interviewing three asylum seekers who had reached maturity during the asylum process. The interviews were theme interviews and the themes consisted the life stages of the interviewees in the reception centre for minor asylum seekers and in the reception centre for adult asylum seekers. The data was analysed using data-driven content analysis. After the analysis, the main categories were the personal worker in the reception centre for minor asylum seekers and the need for personal worker in the reception centre for adult asylum seekers.

Along with the needs of adult asylum seekers, the study also emphasized the importance of support given to a minor for a successful adulthood. In adulthood, the personal worker emerged as support of life skills and life management and a support for adaption especially at the beginning of adulthood. For minors, the personal worker, on the other hand, emerged as preparing for the future, caring and being a parent-like person. All in all, a personal worker can be seen as a support for the individual, regardless of the stage of life, and as a support for social inclusion.

Keywords: asylum seeker, unaccompanied, pre-integration, personal worker

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	1
Thesis abstract.....	2
SISÄLTÖ.....	3
Kuvioluettelo.....	4
1 JOHDANTO.....	5
2 TURVAPAIKKAOIKEUS JA -JÄRJESTELMÄ.....	7
2.1 Yhteinen eurooppalainen turvapaikkajärjestelmä.....	7
2.2 Maahanmuuttoa koskevat kansainväliset sopimukset ja kansalliset lait....	10
2.3 Turvapaikkaprosessi Suomessa.....	12
2.4 Yksintullut alaikäinen turvapaikanhakija turvapaikkaprosessissa.....	15
2.5 Vastaanottokeskuksen toiminta.....	19
3 KOTOUTUMISEEN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT.....	23
3.1 Kotouttaminen vastavuoroisena prosessina.....	23
3.2 Esikotouttaminen yhteiskuntaan integroitumisen tukena.....	26
3.3 Kotoutuminen yksilöllisenä prosessina.....	29
3.4 Omaohjaaja asiakkaan tukena.....	30
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	35
4.1 Tutkimuksen aihe, kohderyhmä ja tavoitteet.....	35
4.2 Kvalitatiivinen tutkimus ja teemahaastattelun toteuttaminen.....	35
4.3 Sisällönanalyysin toteuttaminen.....	40
4.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys.....	43
5 TUTKIMUSTULOKSET.....	48
5.1 Omaohjaajuus tukiasuntolassa.....	48
5.2 Omaohjaajuuden tarve vastaanottokeskuksessa.....	51
6 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	58
7 POHDINTA.....	64
LÄHTEET.....	71
LIITTEET.....	80

Kuvioluettelo

Kuvio 1. Turvapaikkaprosessi Suomessa	13
Kuvio 2. Yksintulleiden alaikäisten turvapaikkahakemukset suomessa	16
Kuvio 3. Haastatteluteemojen kronologinen järjestys.....	38
Kuvio 4. Ensimmäiseen pääluokkaan johtanutta aineiston luokittelua.	48
Kuvio 5. Toiseen pääluokkaan johtanutta aineiston luokittelua.	52
Kuvio 6. Omaohjaajuuden tarpeet esikotoutumisvaiheessa.....	58

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää omaohjaajuuden tarvetta aikuistuneiden turvapaikanhakijoiden esikotoutumisvaiheessa. Turvapaikanhakijalla tarkoitetaan henkilöä, joka on saapunut maahan hakeakseen kansainvälistä suojelua. Suojelun myöntämisen jälkeen turvapaikanhakija saa pakolaisaseman. Aikuistuneella turvapaikanhakijalla viitataan henkilöön, joka on hakenut kansainvälistä suojelua alaikäisenä ilman vanhempiaan ja lopulta aikuistunut turvapaikkaprosessin ollessa vielä kesken. Maahanmuuttaja taas on yleistermi kaikille Suomeen muuttaville ulkomalaisille. (Maahanmuuttoviraston sanasto, [Viitattu 25.1.2021].) Esikotoutumisvaiheella viitataan turvapaikkaprosessinaikaiseen ajanjaksoon ennen oleskeluluvan saamista (Haverinen 2018, 312).

Turvapaikanhakijat ovat viimeisten vuosien aikana nousseet osaksi yleistä keskustelua Suomessakin. Pääosan huomiosta vievät yleensä aikuiset turvapaikanhakijat, vaikka turvapaikkahakemuksia jättävät vuosittain myös lukuisat yksintulleet alaikäiset (ks. Maahanmuuttoviraston tilastot 2021). Björklundin (2014, 63) mukaan yksintulleet alaikäiset ovat monella tavalla marginaalissa: he ovat turvapaikanhakijoina ulkopuolisia, ilman vanhempiaan sekä lisäksi lapsuuden ja aikuisuuden välimaastossa epävarman tulevaisuuden edessä. Yksintulleiden alaikäisten tuen tarpeet kuitenkin myös tunnustetaan aikuisia paremmin. Heille nimitetään alaikäisyksikössä omaohjaaja, oppivelvollisuusikäisille järjestetään opetusta ja he ovat oikeutettuja mm. sosiaali- ja terveystalviin muiden kansalaisten tavoin (Järvinen, Snellman & Helenius 2014, 8, 10). Aikuistuminen turvapaikkaprosessin aikana tarkoittaakin aseman ja palvelujen heikentymistä sekä tuen saamisen vaikeutumista.

Opinnäytetyössä keskeisessä osassa onkin aikuistuneiden turvapaikanhakijoiden haastattelut heidän esikotoutumisvaiheen kokemuksistaan, tuen tarpeistaan sekä näkemyksistään omaohjaajuudesta. Haastatteluiden avulla luodaan kokonaiskuvaa heidän tuen tarpeistaan sekä saadaan selville, miten heitä olisi mahdollista tukea omaohjaajuuden keinoin. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää aikuistuneiden turvapaikanhakijoiden omaohjaajuuden tarvetta, mutta tutkimuksen kannalta yhtä tärkeäksi muodostuivat kokemukset myös ennen aikuistumista.

Globalisaation eteneminen on tarkoittanut transnationaalisuudeksikin kutsuttua maantieteellisten rajojen himmenemistä tai jopa kokonaan katoamista ja Kaartisen, Katiskon ja Niemisen (2018) mainitseman maailmanyhteiskunnan syntymistä kansallisvaltioiden kustannuksella. Se yhdistää ihmiset, valtiot ja taloudet yhdeksi toiminta-alueeksi. Transnationaalisessa maailmassa ilmiöt, kuten pakolaisuus, eivät tunnista maantieteellisiä rajoja, eikä yksikään valtio kykene niitä myöskään yksin ratkaisemaan. Pakolaisuuden ratkaiseminen ihmisoikeuksia kunnioittaen vaatii kansainvälisiä järjestelyjä ja sopimuksia. (Juhila 2018, 126, 132.)

Sosiaalityön näkökulmasta globalisaatio ja transnationaalisuus ovat synnyttäneet tilanteen, jossa ennen kaukana tapahtuneet asiat ovatkin tulleet osaksi arkipäivän työtä. Epävakaat yhteiskunnat, sota, ympäristöongelmat ja köyhyys näyttäytyvät pakolaisuutena myös Suomessa, eikä sosiaalityö näin ollen voi keskittyä vain oman valtion haasteisiin tai omien kansalaistensa kohtaamiseen. Globalisaation voidaan katsoa muovaavan sosiaalityötä ja sen kompetensseja monikulttuurisempaan suuntaan. (ks. esim. Juhila 2018, 128.) Henkilökohtainen kiinnostus tutkittavaa aihetta kohtaan heräsi työskenneltyäni turvapaikanhakijoiden kanssa vastaanottokeskuksessa. Turvapaikanhakijat ovat nykyisessä mittakaavassaan verrattain uusi asiakasryhmä sosiaalialalla ja mielenkiintoa tuovatkin juuri uudet vaatimukset, joita ne totutuille tavoillemme asettavat sekä erilaisten kulttuurien ja ihmisten kohtaaminen.

Tälläkin hetkellä maailmassa arvioidaan olevan noin 80 miljoonaa kodistaan tai kotiseudultaan pakenemaan joutunutta ihmistä, joista noin puolet on alaikäisiä. Tulevaisuutta on mahdoton ennustaa, mutta ilmastonmuutos ja sen aiheuttamat luonnonkatastrofit saattavat entisestään voimistaa pakolaisuuden juurisyytä, kuten konflikteja, nälänhätää ja köyhyyttä. (UNHCR Global Trends 2019.) Suomi ei tulevaisuudessakaan tule olemaan irrallinen osa maailman tapahtumia, vaan maastamme haetaan turvapaikkaa jatkossakin. Tämän vuoksi näkisin kaiken tutkimuksen, joka tähtää parempien mahdollisuuksien antamiseen pakoon lähteneille olevan tärkeää sekä ajankohtaista nyt ja jatkossa.

2 TURVAPAIKKAOIKEUS JA -JÄRJESTELMÄ

Tässä luvussa tarkastellaan turvapaikkaoikeuden muodostavia kansainvälisiä sopimuksia sekä Euroopan unionin yhteistä turvapaikkajärjestelmää, jossa myös Suomi on osana. Kansainväliset sopimukset, jäsenmaiden yhteistyö sekä yhteiset toimijat luovat perustan myös Suomen turvapaikkapolitiikalle. Omaohjaajan näkökulmasta oleellista on tietämys turvapaikkaoikeuden muodostumisesta sekä turvapaikanhakijan asemasta ja oikeuksista turvapaikkajärjestelmässä prosessin aikana.

2.1 Yhteinen eurooppalainen turvapaikkajärjestelmä

Eurooppalaisen turvapaikkapolitiikan pyrkimyksenä on yhteisen ja yhdenmukaisen turvapaikkajärjestelmän luominen, jotta suojelua hakevat kolmansien maiden kansalaiset saavat jäsenmaasta riippumatta asianmukaisen aseman (Sokolska 2020). Siirtyminen kohti tiiviimpää turvapaikkayhteistyötä oli väistämätöntä, sillä Hiltunen (2019, 65) mukaan Euroopan valtioihin kohdistuneita maahanmuuttopaineita ei katsottu voivan ratkaista pelkästään kansallisella tasolla, vaan tarvittiin uudenlaista yhteistyötä jäsenmaiden kesken. Hiltunen jatkaa, että uudenlainen yhteistyö tarkoitti unionin institutionaalisen vallan kasvua tuomalla jäsenvaltioille yhteistä päätösvaltaa erilaisten toimielinten, kuten neuvoston ja parlamentin muodossa. Jäsenvaltioiden yhteistyö johti lopulta yhteisen eurooppalaisen turvapaikkajärjestelmän luomiseen. (Hiltunen 2019, 65–66.)

Yhteinen eurooppalainen turvapaikkajärjestelmä (eng. Common European Asylum System) sai alkunsa Tampereen huippukokouksesta vuonna 1999 (Sokolska 2020). Yhdenmukaisen järjestelmän tarkoitus oli luoda jokaisen jäsenvaltion turvapaikkaasioihin yhteiset standardit, joilla varmistetaan tasa-arvoinen, avoin ja reilu turvapaikkaprosessi riippumatta jäsenvaltiosta. Yhteisen järjestelmän mahdollistamiseksi laadittiin direktiivit koskemaan turvapaikkamenettelyä, turvapaikanhakijoiden vastaanottoa sekä kansainvälisen suojelun kriteerejä. Tavoitteena oli, että turvapaikanhaku ei ole arpapeliä, vaan suojelua hakevia kohdellaan kunnioittavasti ja samoilla periaatteilla jäsenvaltiosta riippumatta. (CEAS, [Viitattu 25.9.2020].)

Yhteisten turvapaikkamenettelyjen lisäksi tarvittiin jäsenvaltioiden yhteisiä sopimuksia vahvistamaan yhteistä turvapaikkajärjestelmää. Koistisen ja Jauhaisen (2017, 34) mukaan Euroopan unionin keskeisimpinä sopimuksina voidaan pitää Dublinin sopimusta, sekä siihen olennaisesti liittyvää Eurodac-järjestelmää. Dublinin sopimus määrittää kustakin turvapaikkahakemuksesta vastuussa olevan jäsenvaltion. Vastuunmäärittämisasetuksen mukaan turvapaikkahakemus käsitellään vain yhdessä jäsenvaltiossa ja tämän valtion on otettava vastaan myös toisista jäsenmaista Dublin-menettelyn mukaan palautettavat turvapaikanhakijat. (Dublin, [Viitattu 25.9.2020].)

Hiltunen (2019, 126) lisää, että vastuussa on se maa, joka on päästänyt hakijan sisäraajattomalle alueelle, on hakijan ensimmäinen tulomaa tai maa, joka on jo myöntänyt oleskeluluvan tai viisumin. Eurodac-järjestelmään tallennetaan jokaisen yli 14-vuotiaan turvapaikanhakijan sormenjäljet turvapaikkahakemuksen rekisteröinnin yhteydessä. Järjestelmä mahdollistaa hakemuksesta vastuussa olevan jäsenvaltion tarkastamisen. (Eurodac, [Viitattu 25.9.2020].)

Yhdenmukaistamalla jäsenvaltioiden toimintatapoja on pyritty toisaalta varmistamaan samat oikeudet kaikille suojelua hakeville ja toisaalta taas ehkäisty tiettyjen maiden vetovoimatekijöitä ja niin sanottua turvapaikkashoppailua. Vastuunmäärittämisasetuksen katsottiin tasoittavan jäsenvaltioihin kohdistuvaa muuttoliikettä ja turvapaikanhakijoiden liikkumista Euroopan sisällä. Puhuttiin niin sanotusta taakanjaosta ja tilapäisen suojelun myöntämisestä, ettei yhdenkään jäsenvaltion kansalliseen turvapaikkajärjestelmään kohdistuisi kohtuuttoman suurta taakkaa. Todellisuudessa tilapäisen suojelun direktiiviä ei olla kuitenkaan koskaan käytetty ja jäsenvaltiot ovat edelleen hyvin erimielisiä taakanjaon periaatteista. (Hiltunen 2019, 124–127, 130–132.)

Koistinen ja Jauhiainen (2017, 36) toteavat Dublinin sopimuksen asettavan jäsenvaltiot eriarvoiseen asemaan niiden maantieteellisestä sijainnista johtuen siirtäen taakan unionin ulkorajavaltioille. Heidän mukaansa muuttoliikkeen tullessa tällä hetkellä pääosin Lähi-Idästä ja Afrikasta varsinkin Etelä-Euroopan maat kuten Italia ja Kreikka ovat esittäneet tyytymättömyytensä sopimukseen. Tyytymättömyys konkre-

tisoitui vuonna 2015, kun pakolaiskriisin aikana pahoin kuormittuneet eteläiset jäsenmaat päästivät Dublinin sopimuksesta huolimatta turvapaikanhakijat jatkamaan matkaansa ilman rekisteröintiä muualle Eurooppaan (Hiltunen 2019, 126, 129).

Eurooppalainen turvapaikkapolitiikka on aina ollut tasapainottelua yhteisten ja kansallisten intressien välillä. Hiltusen (2019, 110–111) mukaan unionin institutionaalisen kehityksen ja lisääntyneen toimivallan katsottiin tuovan uskottavuutta yhteiselle turvapaikkapolitiikalle ja läpinäkyvyyttä päätöksenteolle. Toisaalta kehityksen rinnalla on kulkenut myös jäsenmaiden pelko oman valtiollisen suvereniteetin menettämisestä, mikä on vaikeuttanut yhteisen järjestelmän luomista ja ennen kaikkeen toimeenpanoa (Hiltunen 2019, 110–111).

Yhteisessä turvapaikkajärjestelmässä on yhtä lailla kyse unionin kansalaisten asemasta ja turvallisuudesta sekä toisaalta jäsenmaista suojelua hakevien ihmisoikeuksista. Schengenin sopimuksen tuoman kansalaisten vapaan liikkuvuuden säilyttämiseksi oli luotava turvapaikkayhteistyötä jäsenmaiden välille. (Hiltunen 2019, 66.) Kansalaisten ja suojelua hakevien oikeuksia vertailee myös Förbom (2014, 39) kirjoittaessaan, että Suomenkin turvapaikkapolitiikka on ensisijaisesti yhteydessä yhteiskunnan vakauteen ja turvallisuuteen, eikä niinkään suojelua hakevien ihmisoikeuksiin ja oikeusturvaan.

Yhteinen eurooppalainen turvapaikkajärjestelmä mahdollisti myös yhteisten virastojen ja toimijoiden perustamisen. Euroopan yhteisen turvapaikkaviraston European Asylum Support Office:n (EASO) tarkoituksena on tehostaa ja koordinoida jäsenmaiden välistä yhteistyötä turvapaikka-asioissa sekä avustaa jäsenmaita yhteisen turvapaikkajärjestelmän vaatimien direktiivien toimeen saattamisessa. EASO operoi keräämällä ja jakamalla tietoa jäsenmaiden toimivista käytännöistä sekä luomalla ajantasaisia ja luotettavia raportteja myös lähtömaiden tilanteista. EASO tukee operatiivisesti jäsenmaita, joiden turvapaikkajärjestelmä kohtaa erityisen suurta painetta. (EASO, [Viitattu 21.9.2020].) Juvosen (2013, 39–40) mielestä EASO:n kaltainen yksi yhteinen toimija edesauttaa jäsenmaiden turvapaikkaprosessien yhdentämisestä sekä mahdollistaa tiedon keräämisen ja epäkohtien paljastamisen erilaisista kansallisista turvapaikkajärjestelmistä.

Yhteinen turvapaikkajärjestelmä perustuu yhdessä sovituille kansainvälisille sopimuksille ja niiden luomille raameille. Keskeisenä periaatteena on Geneven pakolaissopimuksen mukainen, jokaisen ihmisen oikeus turvapaikanhakuun. (CEAS, [Viitattu 25.9.2020].) Sopimuksen allekirjoittaneet valtiot ovat Juvosen (2013, 20) mukaan samalla sitoutuneet yhteistyöhön YK:n pakolaisjärjestön (eng. United Nations High Commissioner for Refugees, UNHCR) kanssa. UNHCR:n ([Viitattu 25.9.2020]) tehtävänä on lainsäädännössä, politiikassa ja keskustelussa tuoda esiin suojelua hakevien tarpeet sekä velvoittavien sopimusten, kuten Geneven pakolaissopimuksen noudattaminen. Järjestö avustaa valtioita erilaisten turvapaikka-asioita koskevien haasteiden tunnistamisessa, kuten maahanmuuton identifioimisessa tai ihmiskaupan tunnistamisessa, sekä universaalien ihmisoikeuksien toteutumisessa. UNHCR myös ylläpitää pakolaisleirejä ympäri maailmaa.

2.2 Maahanmuuttoa koskevat kansainväliset sopimukset ja kansalliset lait

Suomessa maahanmuuttopolitiikkaa koskevaa lainsäädäntöä ohjaa ulkomaalaislain lisäksi perustuslaki, kotoutumislaki, yhdenvertaisuuslaki sekä tasa-arvolaki. Kansallisten lakien lisäksi Suomi noudattaa allekirjoittamiaan kansainvälisiä sopimuksia sekä EU:n omaa lainsäädäntöä. (Kotouttaminen, [Viitattu 21.9.2020].) Lainsäädännön valmistelusta vastaa sisäministeriön hallinnonala hallituksen linjaamien tavoitteiden mukaisesti. Sisäministeriön alaisuudessa toimiva Maahanmuuttovirasto taas vastaa maahanmuuttopolitiikan toteuttamisesta käsittelemällä ja ratkaisemalla turvapaikkahakemukset sekä muut oleskeluun, pakolaisuuteen tai Suomen kansalaisuuteen liittyvät asiat. (Sisäministeriö, [Viitattu 25.9.2020].)

Kuosman (2016, 17) mukaan Suomi on maahanmuuttopolitiikassaan sitoutunut noudattamaan kansainvälisiä sopimuksia, kuten Euroopan ihmisoikeussopimusta, lapsen oikeuksien sopimusta, YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallista julistusta sekä Geneven pakolaissopimusta. Juvonen (2013, 9) toteaa, että kansalliset normit eivät voi koskaan olla ristiriidassa kansainvälisten normien kanssa.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen (European Convention of Human Rights 1990) allekirjoittaminen tarkoittaa valtion oman lainsäädännön saattamista ihmisoikeussopimuksen edellyttämälle tasolle ja näin ollen myös valitusoikeutta valtion toimista ja

lainsäädännöstä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelle. Sopimus takaa jokaiselle ihmiselle oikeuden elämään kieltäen kiduttamisen ja epäinhimillisen kohtelun kaikissa tilanteissa sekä nostaa palautuskiellon keskeiseksi periaatteeksi. Hiltunen (2019, 26) mukaan ”Euroopan ihmisoikeussopimuksen oli tarkoitus luoda demokratiasta ja ihmisoikeuksista niin luja arvopohja Euroopalle, ettei sota koskaan enää syttyisi”.

Lapsen oikeuksien sopimus (Convention on the rights of the child 1989) on yksi laajimmin ratifioitu kansainvälinen sopimus. Se antaa valtioille yhteneväisen määrittelyn lapsesta ja hänen oikeuksistaan sekä velvoittaa lapsen edun olevan aina ensisijainen. Syrjimättömyyden periaate, oikeus hyvään elämään sekä edellytykset kehittyä ovat jokaisen allekirjoittaneen valtion velvollisuutena lapsia kohtaan. Sopimuksen keskeisenä periaatteena on lapsen oikeudet ja asema yksilönä. Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus (Declaration of human rights 1948) määrittää jokaiselle vainon kohteeksi joutuneelle ihmiselle oikeuden hakea turvapaikkaa muista maista.

Geneven pakolaissopimus vuodelta 1951 (Convention and Protocol Relating to the status of Refugees 1951) taas toteaa pakolaisen olevan rodun, uskonnon, kansallisuuden, yhteiskuntaluokkaan kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta vainottu henkilö, joka oleskelee muualla kuin kotimaassaan eikä voi turvautua kotimaansa antamaan suojaan. Samoin edellä mainituin kriteerein voidaan pakolaiselle myöntää ulkomaalaislain 87 §:n 1. momentin (L 30.4.2004/301) mukaan turvapaikka myös Suomessa. Hiltunen (2019, 31) toteaaakin turvapaikan olevan valtion myöntämä suojelua pakolaisasemassa olevalle, ja näin ollen turvapaikanhakija on vain oikeudellinen termi pakolaiselle.

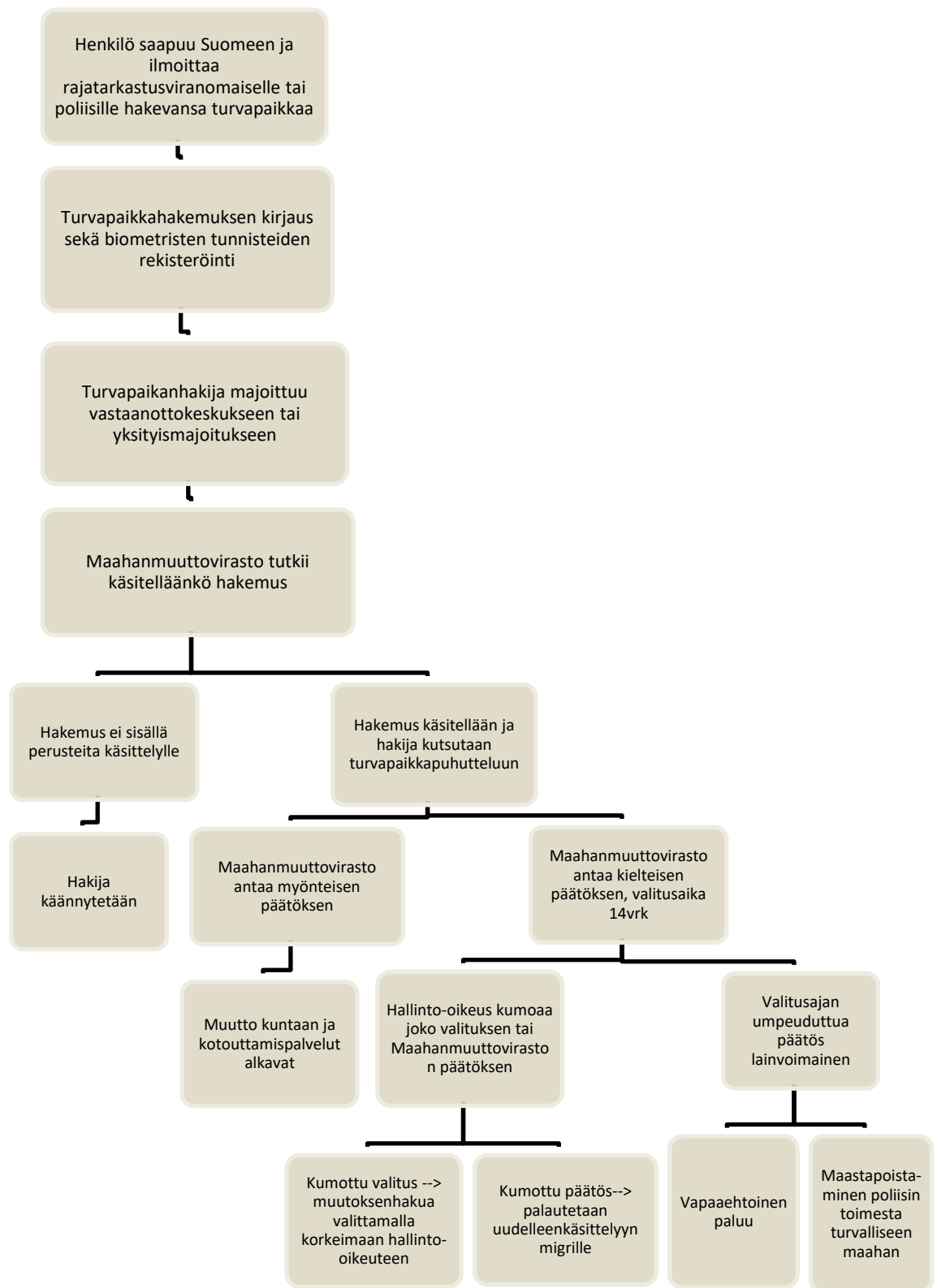
Suomessa turvapaikan myöntämisen kriteerejä määrittää ulkomaalaislaki, jonka mukaan kansainvälistä suojelua voidaan Suomessa myöntää kahdella perusteella. Kuten todettua, turvapaikka myönnetään Geneven sopimuksen mukaisesti pakolaisen kriteerit täyttävälle henkilölle. Toissijaista suojelua taas saavat henkilöt, jotka eivät täytä pakolaisen kriteerejä, mutta joiden voidaan katsoa joutuvan kotimaassaan hengenvaaraan kuolemanrangaistuksen, kidutuksen tai muun väkivallan vuoksi. Vuoteen 2016 asti Suomessa oli käytössä myös kolmas peruste, joka mah-

dollisti kansainvälisen suojelun humanitäärisen suojelun perusteella niille henkilöille, jotka eivät täyttäneet edellä mainittuja perusteita, mutta joiden ei katsottu voivan palata kotimaahansa esimerkiksi huonon turvallisuustilanteen tai ympäristökatastrofin vuoksi. (Hiltunen 2019, 249–250; L 30.4.2004/301.)

2.3 Turvapaikkaprosessi Suomessa

Suomalainen turvapaikkaprosessi on monivaiheinen ja sisältää toimijoita useilta eri hallinnonaloilta (ks. kuvio 1). Prosessi alkaa henkilön saapuessa maahan ja jättäessään turvapaikkahakemuksen ja jatkuu aina siihen asti, kunnes turvapaikkapäätös on lainvoimainen. Kansainvälistä suojelua hakevan turvapaikkaprosessi alkaa maahan saapuessa poliisin tai rajatarkastusviranomaisen rekisteröidessä henkilö turvapaikanhakijaksi ja kirjatessa hänen turvapaikkahakemuksensa. Rekisteröinnin yhteydessä hakijalta otetaan biometriset tunnisteet eli perustiedot, valokuva, sormenjäljet sekä allekirjoitus. Hakijan aiempi oleskelu jäsenvaltioissa ja päätös Dublin-menettelystä tehdään vertailemalla hakijan sormenjälkiä Eurodac-tietokantaan. Rekisteröinnin jälkeen turvapaikanhakija ohjataan vastaanottokeskukseen, jossa hän majoittuu turvapaikkaprosessinsa ajaksi. Mikäli hakijalla on jo maassa olevia sukulaisia, ystäviä tai muita läheisiä voi hän majoittua myös yksityismajoitukseen. (Turvapaikka Suomesta, [Viitattu 20.1.2021].)

Maahanmuuttovirasto selvittää käsitelläänkö hakemus vai tehdäänkö päätös hakemuksen tutkimatta jättämisestä ja hakijan käännättämisestä takaisin tulomaahansa. Päätös tutkimatta jättämisestä voidaan tehdä, mikäli hakija on saapunut turvallisesta turvapaikkamaasta, tai turvallisesta kolmannesta maasta. Termit viittaavat maihin, joista hakijan on ollut mahdollista saada riittävää valtiollista suojelua, johon hänellä on riittävästi siteitä tai johon turvallinen palauttaminen on mahdollista. Hakemus voidaan jättää tutkimatta myös Dublin-menettelyyn vedoten, hakija on jo saanut kansainvälistä suojelua toisesta jäsenvaltiosta tai hakijan jättäessä uusintahakemuksen ilman uusia perusteita. (Milloin hakemusta ei käsitellä Suomessa [Viitattu 1.9.2020].)

Kuvio 1. Turvapaikkaprosessi Suomessa.

Perusteiden löytyessä hakemuksen käsittelylle hakija kutsutaan turvapaikkapuhutteluun. Turvapaikkapuhuttelussa hakija kertoo turvapaikanhakuun johtaneet syyt, sekä esittää mahdolliset kirjalliset ja konkreettiset todisteet. Aikuisella turvapaikanhakijalla on oikeus saada mukaansa puhutteluun omaa äidinkieltään puhuva tulkki, sekä erityisen painavalla syyllä myös oikeusavustaja. Erityisen painava syy, jonka vuoksi hakijan voidaan arvioida olevan kyvytön tekemään asiastaan riittävää selkoa voi olla esimerkiksi erityinen haavoittuva asema, kidutuskokemukset tai luku- ja kirjoitustaidottomuus. Turvapaikkapuhuttelun jälkeen maahanmuuttovirasto antaa turvapaikkahakemukseen ja -puhutteluun perustuvan päätöksensä, joko myönteisenä tai kielteisenä. (Turvapaikka Suomesta, [Viitattu 20.1.2021]; Turvapaikkaprosessia koskeva selvitys 2019.)

Myönteisen päätöksen saanut henkilö ohjataan kuntaan ja häneen sovelletaan lakia kotoutumisen edistämisestä palveluiden ja muiden toimenpiteiden osalta. Kielteisen päätöksen saanut turvapaikanhakija voi valittaa päätöksestään hallinto-oikeuteen 14 vuorokauden kuluessa päätöksen päiväyksestä, jolloin hallinto-oikeus kumoo joko valituksen tai kielteisen päätöksen. Kumottu kielteinen päätös palautetaan takaisin maahanmuuttoviraston uudelleenkäsiteltäväksi. Hallinto-oikeuden hylätessä valituksen voi henkilö valitusluvan saatuaan jatkaa muutoksenhakuun valittamalla korkeimpaan hallinto-oikeuteen. (Muutoksenhaku, [Viitattu 1.9.2020].)

Kielteinen päätös tulee lainvoimaiseksi, kun valitusaika umpeutuu. Tämän jälkeen poliisi voi ulkomaalaislain maastapoistamismenettelyn nojalla poistaa henkilö turvallisesti maahan, tai henkilö voi itse palata vapaaehtoisesti. Lainvoimaisen päätöksen jälkeen henkilöllä on enintään 30 päivää aikaa poistua maasta. (Käännyttäminen, [Viitattu 1.9.2020].) Vapaaehtoisesti palaava henkilö voi hakea avustusta kotiinpaluuseen. Vapaaehtoisen paluun tuen on tarkoitus helpottaa henkilön matkakustannuksia sekä uudelleen kotoutumisen aloittamista kotimaassaan. Vapaaehtoisen paluun tukea voidaan joissain tapauksissa antaa myös hyödyketukena, kuten avustamisena työn, koulutuksen tai asunnon etsinnässä. Vapaaehtoisen paluun tuen suuruus ja muoto vaihtelee riippuen paluumaasta. (Vapaaehtoinen paluu, [Viitattu 1.9.2020].)

Lainvoimaisen käännytyspäätöksen saaneen turvapaikanhakijan kohdalla voidaan noudattaa myös säilöönottoa, mikäli on syytä epäillä, että henkilö toiminnallaan

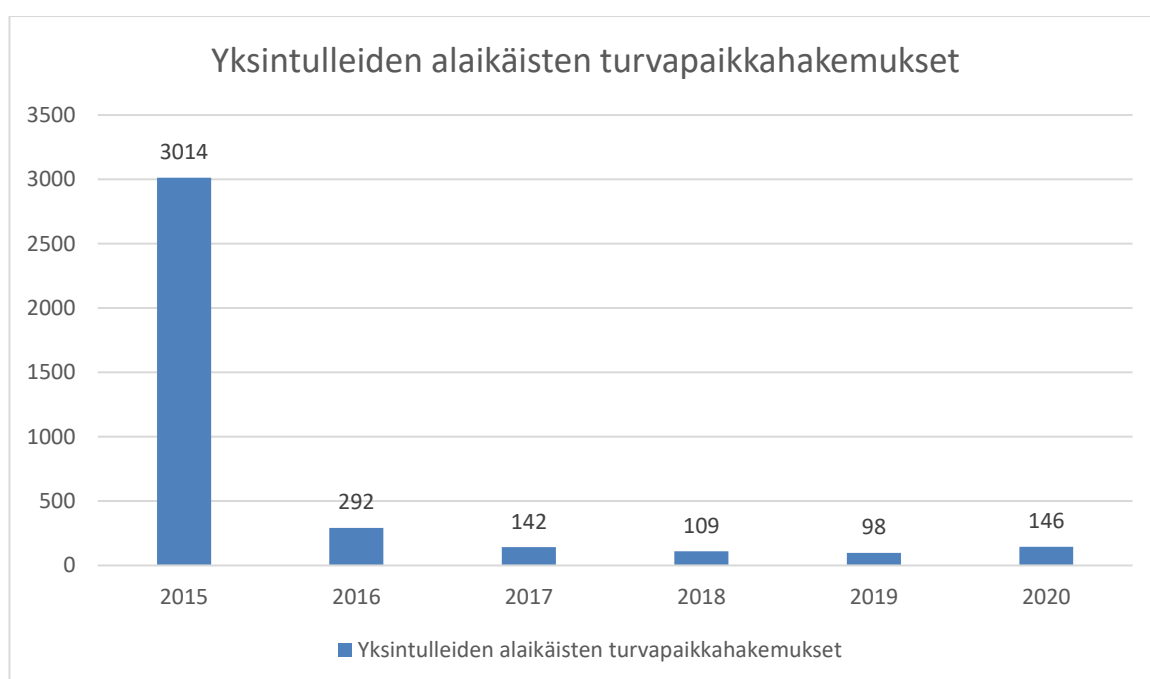
saattaisi vaikeuttaa käännetyksen toimeenpanoa. Tässä tapauksessa säilöönotto kestää kuitenkin yleensä vain muutamia päiviä. Henkilö voidaan ottaa säilöön myös turvapaikkahakemuksen jättämisen yhteydessä, mikäli hänen epäillään vaikeuttavan turvapaikkatutkintaa esimerkiksi asiakirjoja tuhoamalla tai piileskelemällä. Edellä mainitusta käytetään myös termiä hallinnollinen turvaamistoimenpide. (Juvenen 2013, 83.) Säilöönottoa voidaan käyttää myös silloin, kun suojelua hakevan henkilöllisyyttä ei voida varmistaa, henkilön epäillään syyllistyneen rikokseen, hänen katsotaan olevan riski kansalliselle turvallisuudelle tai henkilö on hakenut kansainvälistä suojelua väärin perustein. Suomessa on tällä hetkellä kaksi säilöönottoyksikköä, Helsingin Metsälässä sekä Joutsenon vastaanottokeskuksen yhteydessä. (Säilöönotto, [Viitattu 1.10.2020].)

Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kohdalla säilöönottoa voidaan käyttää vain yli 15-vuotiaisiin, joiden käännetyispäätös on lainvoimainen. Yksintulleiden alaikäisten säilöönotto korvataan yleensä ”määrätyllä” asumisella, jolloin henkilö asuu vastaanottokeskuksessa, mutta on neljästi päivässä ilmoitusvelvollinen itsestään viranomaisille. Määrätyn asumisen kesto on yksi viikko, jonka jälkeen sitä on mahdollista jatkaa vielä yhdellä viikolla. Nuoren jättäessä ilmoittamatta itsestään, voidaan hänet ottaa säilöön. Nuorta voidaan pitää säilössä enintään 72 tuntia, jonka jälkeen jatkaa vielä 72 tuntia. Suomessa on vuoteen 2016 asti otettu säilöön muutamia yksintulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita vuosittain. Vuonna 2013 European Commission against Racism and Intolerance, (ECRI) vaati Suomea lopettamaan yksintulleiden nuorten säilöönoton. (Globaldetentionproject 2018, 11; L 30.4.2004/301.)

2.4 Yksintullut alaikäinen turvapaikanhakija turvapaikkaprosessissa

Björklundin (2014, 21) mukaan yksintullut alaikäinen turvapaikanhakija on henkilö, joka alle 18-vuotiaana saapuu maahan ja hakee turvapaikkaa yksin ilman vanhempiaan tai muuta huoltajaansa. Ulkomaalaislaki (L 30.4.2004/301) vaatii alaikäisen turvapaikkahakemuksen käsiteltävän kiireellisesti lapsen etu, kehitys ja terveys aina huomioiden. Lain mukaan turvapaikkaprosessin aikana on kuultava 12-vuotta täytäneitä tai kehitystasoltaan sen mukaisia.

Nuorten syyt lähteä pakomatkalle ovat yhtä moninaiset kuin aikuisillakin. Björklund (2014, 56) toteaa, että taustalla voi olla henkilökohtaista tai perheeseen kohdistuvaa vainoa ja pelkoa tai yhteiskunnan epävakauudesta johtuvaa taloudellista ahdinkoa, turvattomuutta ja näköalattomuutta. Lukuun ottamatta vuoden 2015 poikkeuksellisia määriä, Suomi vastaanottaa vuosittain noin 100–150 turvapaikkahakemusta yksintulleilta alaikäisiltä (ks. kuvio 2). Lisäksi vuonna 2020 Suomi sitoutui vastaanottamaan 175 erityisen haavoittuvassa asemassa olevaa turvapaikanhakijaa, joista ainakin osa tulee olemaan yksintulevia alaikäisiä, kuten Morian pakolaisleiriltä vastaanotetut 11 nuorta (ks. Sisäministeriön tiedote 2020).

Kuvio 2. Yksintulleiden alaikäisten turvapaikkahakemukset Suomessa (Maahanmuuttoviraston tilastot 2021).

Alaikäisten turvapaikanhakijoiden palveluita ei olla aikuisten tavoin rajattu vain välttämättömään, vaan he ovat oikeutettuja muiden kansalaisten tavoin sosiaali- ja terveysalan palveluihin. Puhuttelutilanteessakin nuoren on mahdollista saada paikalle oikeusavustaja sekä oma edustajansa. Turvapaikanhakijat eivät ole oppivelvollisia, mutta kunta on velvollinen järjestämään alueellaan asuville oppivelvollisuusikäisille perusopetusta. (Järvinen, Snellman & Helenius 2014, 8, 10.) Oppivelvollisuuden ohittaneille nuorille integroituminen yhteiskuntaan saattaa osoittautua haasteelliseksi, sillä Björklundin (2015) mukaan puutteellisen koulutustaustan vuoksi osa on jopa luku- ja kirjoitustaidottomia.

Yksintulleen alaikäisen turvapaikkatutkinnan aikana voidaan suorittaa kielitesti selvittämään hakijan lähtöalue kotimaassa sekä oikeuslääketieteellinen tutkimus hakijan oikean iän varmistamiseksi (Björklund 2014, 24). Järvisen, Heleniuksen ja Snellmannin (2014, 22) mukaan iänmäärityksen tekeminen vaatii kirjallisen luvan, ja ilman hyväksyttävää syytä kieltäytyminen tarkoittaa, että hakijaa kohdellaan täysi-ikäisenä. Suomessa oikeuslääketieteellistä iänmääritystä käytetään usein varsinkin teini-ikäisten turvapaikanhakijoiden kohdalla (Laari & Rummakko 2016, 4).

Oikeuslääketieteellisestä iänmäärityksestä saatavan tuloksen vaihteluväli on plusmiinus kaksi vuotta eli neljä vuotta. Epävarma tulos saattaa aiheuttaa lapselle identiteetikriisin sekä palveluiden menettämisen vastaanottojärjestelmässä. (Laari & Rummakko 2016, 4.) Biologinen ikä määrittelee turvapaikanhakijan asemaa ja oikeuksia yhteiskunnassa merkittävällä tavalla ja Suurpää (2016, 64) toteaa, että iänmäärittelyn yhteydessä tulisikin käydä enemmän keskustelua iän kulttuurisidonnaisuudesta. Ikätutkimuksen voidaankin katsoa lopulta olevan ihmisoikeuskysymys, sillä sen avulla määritellään lapsen oikeutta kasvaa ja asua hänelle oikeassa ympäristössä (ks. Ranta 2009).

Yksin maahan saapuneen alaikäisen turvapaikanhakijan majoitusta pohdittaessa otetaan huomioon yksityismajoitus lapsen mahdollisien maassa jo oleskelevien sukulaisten ja ystävien luona. Mikäli edellä mainittuja vaihtoehtoja ei ole, tai niiden voidaan katsoa olevan haitallisia lapsen turvallisuudelle kasvulle ja kehitykselle, majoitetaan lapsi alaikäisille turvapaikanhakijoille tarkoitettuun ryhmäkotiin. (Suokonautio & Rantala 2014, 14–15.) Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta (L 17.6.2011/746) määrittää, että 16-vuotta täyttänyt yksintullut alaikäinen turvapaikanhakija voidaan majoittaa myös tukiasuntolaan, mikäli se on nuoren kehityksen ja hyvinvoinnin kannalta perusteltua.

Ryhmäkodit huolehtivat lapselle vastaanottolain mukaiset vastaanottopalvelut, kuten sosiaali- ja terveystaloudelliset palvelut, taloudellisen tuen, tarvittavan tulkkauspalvelun asiointia varten sekä työ- ja opintotoimintaa. Näiden avulla pyritään tarjoamaan välttämättömän suoja ja turva sekä huolehtimaan iänmukaisesta kasvatuksesta, hoidosta ja huolenpidosta. Työtä tukemaan laaditaan jokaiselle lapselle asiakassuunnitelma sekä hoito- ja kasvatussuunnitelma. (Suokonautio & Rantala 2014, 14–15.) Asa

(2009, 40) kirjoittaa, että tukiasuntolassa asuville nuorille tarjotaan samat vastaanottopalvelut kuin ryhmäkodissa asuville, mutta näiden nuorten kohdalla kyse on enemmän aikuistumisen ja itsenäistymisen tukemisesta sekä omaan elämään ohjaamisesta.

Ryhmäkotien toiminnassa noudatetaan lastensuojelulain määritelmää henkilöstö- sekä asiakasmäärissä. Asuinyksikössä voidaan majoittaa enintään seitsemän lasta ja työntekijöitä tulee yksikössä olla vähintään seitsemän. Tukiasuntoloissa sen sijaan voidaan majoittaa enintään 40 nuorta ja työntekijöitä tulee olla kolme jokaista kymmentä nuorta kohden (Suokonautio & Rantala 2014, 14; L 13.4.2007/417). Kuusiston ja Korjonen-Kuusipuron (2018, 371) mielestä tukiasuntoloiden henkilömitoitus onkin riittämätön, sillä epävarmassa ja kuormittavassa tilanteessa elävät nuoret turvapaikanhakijat tarvitsisivat enemmän sosiaalista ja psykologista tukea.

Alitolppa-Niitamon (2017, 9) mukaan ryhmäkotiin tai tukiasuntolaan saapuminen on nuoren elämässä merkittävä, mutta myös pelottava tapahtuma. Nuorten matkalle lähdöstä on saattanut kulua vuosia ennen Suomeen saapumista ja matkaan on voinut sisältyä vaikeita kokemuksia, kuten menetyksiä, yksinäisyyttä, kaltoinkohtelua sekä turvattomuutta (Kalland 2009, 3). Ryhmäkotien ja tukiasuntoloiden tulisikin ensisijaisesti varmistaa nuorten perustarpeet sekä turvallisuus ja vasta sen jälkeen alkaa toteuttamaan integroivia toimenpiteitä (Alitolppa-Niitamo 2017, 26).

Lapsen rekisteröinyt ryhmäkoti hakee lapselle edustajan huolehtimaan lapsen asioinnista. Lapsi on vajaavaltainen, joten edustajajärjestelmän tarkoitus on turvata lapsen asema kansainvälisissä sopimuksissa ja kansallisissa laeissa tarkoitetuilla tavoilla. (Suokonautio & Rantala 2014, 15.) Järvisen ym. (2014, 12) mukaan edustajan tehtävänä on lapsen näkemysten ja mielipiteiden esille tuonti häntä koskevissa asioissa sekä yleisesti valvoa lapsen edun toteutumista turvapaikkaprosessin aikana. Laari ja Rummakko (2016, 3) nostavat esille edustajajärjestelmän haavoittuvuuden, koska vähäinenskin koulutus on vapaaehtoista ja hakijamäärien kasvaessa edustajia ei aina ole tarpeeksi kaikille.

Suhtautuminen yksintulleisiin alaikäisiin voi olla ristiriitaistakin. Björklundin (2014, 61) mukaan heidät nähdään yleensä haavoittuvina uhreina, joiden elämää varjostavat erilaiset mielenterveysongelmat sekä haasteet elämänhallinnassa. Wernesjö

(2014, 11) taas toteaa, että samanaikaisesti yksintulleita alaikäisiä pidetään myös epäluotettavina ja jopa eräänlaisina uhkina kansalliselle turvallisuudelle. Eide ja Hjern (2013, 2–3) kirjoittavat, että uhriuttamisen sijaan tulisikin keskittyä enemmän positiivisten asioiden kehittämiseen sekä niiden esille tuontiin. Heidän mielestään voidaan ajatella, että samat totuudet ja tärkeysjärjestykset elämässä pätevät niin nuorille yleisesti kuin myös nuorille turvapaikanhakijoillekin. Yksintulleet alaikäiset ovatkin ennen kaikkea nuoria, joilla myös on oikeus elää niin huoletonta elämää kuin mahdollista (Pihlaja 2017, 41).

Kuusisto-Arposen (2017, 35) mukaan uhriuttaminen vaikuttaa myös nuorten kykyyn rakentaa heidän omaa toimijuuttaan, joka taas asettaa haasteita minuuden luomiselle sekä identiteettien määrittelemiselle. Ahmadi (2005, 101) katsoo identiteetin rakentuvan siitä, miten ihminen itse näkee itsensä ja toisaalta, miten ihminen tuntee kuuluvansa tiettyyn paikkaan. Toisaalta identiteetti voidaan nähdä hänen mielestään myös ulkopuolelta tulevana määritelmänä, jossa ihminen on yhtä kuin stereotyyppiä hänestä. Stereotyyppiä ylläpitävät Ahmadin mukaan ryhmien välisiä valta-asetelmia yhteiskunnassa. Ahmadi toteaa, että varsinkin kulttuuri-identiteetistä saattaa kin muodostua eräänlainen vankila, joka pakottaa ihmisen olemaan jotain ennalta määriteltyä.

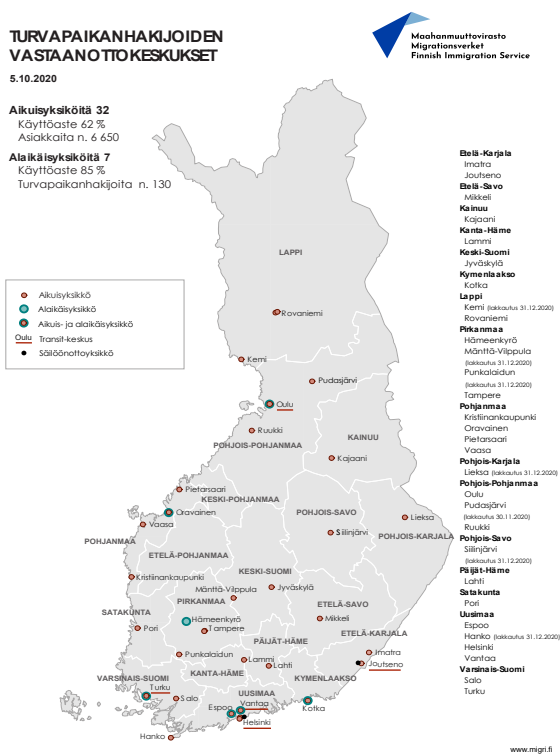
Wernesjön (2014, 72–73) haastattelemat nuoret maahanmuuttajamiehet pyrkivät etäännyttämään itsensä heihin kohdistuvista stereotyyppioista, kuten sosiaalisista ongelmista ja aggressiivisesta maskuliinisuudesta. Hän kirjoittaa, että nuoret rakensivat toimijuuttaan erilaisilla strategioilla ja pyrkivät tuomaan esiin tulevaisuuden haaveensa tehdä työtä sekä elää rauhallisesti yhteiskuntaa hyödyttäen.

2.5 Vastaanottokeskuksen toiminta

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (L 17.6.2011/746) määrittää vastaanottokeskuksen paikaksi, jossa kansainvälistä suojelua hakeva majoitetaan. Lain mukaan vastaanotto-keskus on velvollinen järjestämään henkilölle vastaanottopalveluina majoituksen, vastaanotto- ja käyttörahan, sosiaali- ja terveystalvet, tulkki- ja käännöspalvet

sekä työ- ja opintotoimintaa. Keskukset voivat halutessaan tarjota myös ateriapalvelua. Hakija voi majoittua myös yksityismajoitukseen, saaden kuitenkin tarvittavat vastaanottopalvelut edelleen vastaanottokeskuksesta, joka hänet on rekisteröinyt. Yksityismajoittuja maksaa vuokransa saamastaan vastaanottorahasta, eikä hänelle myönnetä erillistä osuutta vuokran maksuun. (L 17.6.2011/746.) Koistinen (2017, 50) toteaaakin vain harvojen majoittuvan yksityisesti, sillä useimmilla turvapaikanhakijoilla ei ole mahdollisuutta kustantaa vuokraansa itse.

Vastaanottokeskukset ovat julkisen, yksityisen sekä kolmannen sektorin tuottamia palveluita, joissa Maahanmuuttovirasto toimii valvovana viranomaisena. Suomessa on normaalien eli odotuskeskusten lisäksi myös transit-keskuksia, joissa tarkoitus on lähtökohtaisesti oleskella vain turvapaikkapuhutteluun kuluva aika. Todellisuudessa transit-keskuksissakin asuvista osa on kuitenkin asunut keskuksessa kauemmin. Näiden lisäksi Suomessa on yksi järjestelykeskus, josta turvapaikanhakijat muutaman päivän oleskelun jälkeen siirretään odotuskeskuksiin. (Koistinen 2017, 52.) Nisula ja Ketola (2018, 17) kirjoittavat, että vastaanottokeskus on tarkoitettu vain lyhyeksi siirtymävaiheeksi henkilön odottaessa ratkaisua turvapaikkapäätökseensä. Todellisuudessa turvapaikkaprosessi odotus- ja valitusaikoiheen saattaa kuitenkin kestää useita vuosia (Turvapaikkaprosessia koskeva selvitys 2019, 94). Kuvassa yksi on avattuna tällä hetkellä toiminnassa olevat vastaanottokeskukset, sekä vuoden 2020 lopussa suljettavat vastaanottokeskukset.

Kuva 1. Vastaanottokeskukset kartalla (Turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskukset 2020).

Vastaanottokeskuksissa asutaan tiiviisti, yleensä jakaen kylpyhuoneet ja keittiöt muiden asukkaiden kanssa. Perheiden huoneita lukuun ottamatta myös asuinhuoneet jaetaan yleensä ennalta tuntemattomien ihmisten kanssa ja yksityisyys onkin ylellisyys, jota vastaanottokeskuksissa harvoin on tarjolla. (Suoranta 2011, 24–26.) Haverisen (2017, 322) mukaan vuosia kestävät turvapaikkaprosessit sekä aktiivisen toiminnan puuttuminen estävät turvapaikanhakijoita luomasta oikeaan elämään tarvittavia rakenteita ja rytmiä. Hän kutsuu tätä pakotetuksi toimeentuloon. Suoranta (2011, 42) kuvailee vastaanottokeskusta sanoilla *terra nullius*, ei kenenkään maa. Hän jatkaa, että vastaanottokeskuksissa asuvat ihmiset ovat ikään kuin välitilassa, odottamassa siirtymistä uuteen tai paluuta vanhaan, toisin sanoen ei-enää-eikä-vielä-missään (Suoranta 2011, 42).

Suoranta (2011, 70–72) pohtii vastaanottokeskuksen asukkaiden mahdollisuutta itenäiseen päätöksentekoon ja omaan elämänsä vaikuttamiseen. Elämänhallinta muodostuu kokemuksesta, jossa ihminen tuntee voivansa pitää asiat omissa käsissään ja vaikuttavansa ympärillä tapahtuviin asioihin. Asukkaat saattavatkin tahtomattaan ulkoistaa hallinnan muille tottumalla noudattamaan ennalta määrättyjä

sääntöjä ja aikatauluja. Vastaanottokeskuksessa eläminen edellyttää usein turvautumista työntekijöiden apuun asukkaiden kohdatessa monenlaisia haasteita ilman paikallista tukiverkosta. Jatkuva turvautuminen henkilökuntaan altistaa asukkaita ilmiölle, jota Suoranta kuvaa opituksi avuttomuudeksi, eli henkilön elämänhallinta heikkenee hänen totuttuaan siihen, ettei kuitenkaan kykene itsestään riippumattomien syiden vuoksi toimimaan täysin itsenäisesti. (Suoranta 2011, 70–72.)

Turvapaikkaprosessin aikana turvapaikanhakijoilla on mahdollisuus työntekoon ja opiskeluun myös vastaanottokeskuksen ulkopuolella. Ulkomaalaislain (L 30.4.2004/301) mukaan kansainvälistä suojelua hakevalla on työnteko-oikeus kolmen kuukauden kuluttua maahan saapumisesta, mikäli henkilöllä on ollut matkustusasiakirjat mukanaan ja ilman matkustusasiakirjoja maahan saapunut saa työnteko-oikeuden kuuden kuukauden kuluttua. Kelahaara ja Mattila (2017, 14) toteavat maahanmuuttajien tilanteen olevan työmarkkinoilla yleisestikin haastava kielitaidon, tai esimerkiksi syrjinnän vuoksi. Turvapaikanhakijoiden tilanne on heidän mukaansa kuitenkin vielä monin tavoin haasteellisempi.

Epävarmuus tulevaisuudesta ja maahan jäämisestä vaikuttavat työnantajien halukkuuteen palkata turvapaikanhakijoita, ainakin muuhun kuin tilapäiseen tarpeeseen. Haasteeksi nousee esimerkiksi palkanmaksu, sillä oleskeluluvattoman ja sitä kautta myös henkilötunnukseton henkilön on mahdotonta saada pankkitiliä Suomessa ja monet työnantajat vierastavat ajatusta käteisellä maksamisesta. (Kelahaara & Mattila 2017, 15.) Turvapaikanhakijoiden opiskeluoikeutta ei rajoiteta minkään lain toimesta. Heillä on oikeus hakea ja ottaa vastaan opiskelupaikka, mikäli täyttävät kyseisen oppilaitoksen opiskelijavalintakriteerit. Oleskelulupa vaaditaan ainoastaan lukiokoulutukseen valmistavaan koulutukseen. Aikuisella turvapaikanhakijalla ei kuitenkaan ole oikeutta opiskelijahuoltoon. (Turvapaikanhakijan opiskelumahdollisuudet, [Viitattu 8.10.2020].)

3 KOTOUTUMISEEN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT

Tämän luvun tarkoituksena on avata Suomalaisen kotouttamisen periaatteita sekä kotoutumiseen merkittävästi vaikuttavia tekijöitä. Turvapaikanhakijoiden näkökulmasta tarkastellaan esikotoutumisen mahdollisuuksia sekä omaohjaajan roolia esikotoutumisvaiheessa. Luvun lopussa tuodaan esille myös aikuistumisen haasteita.

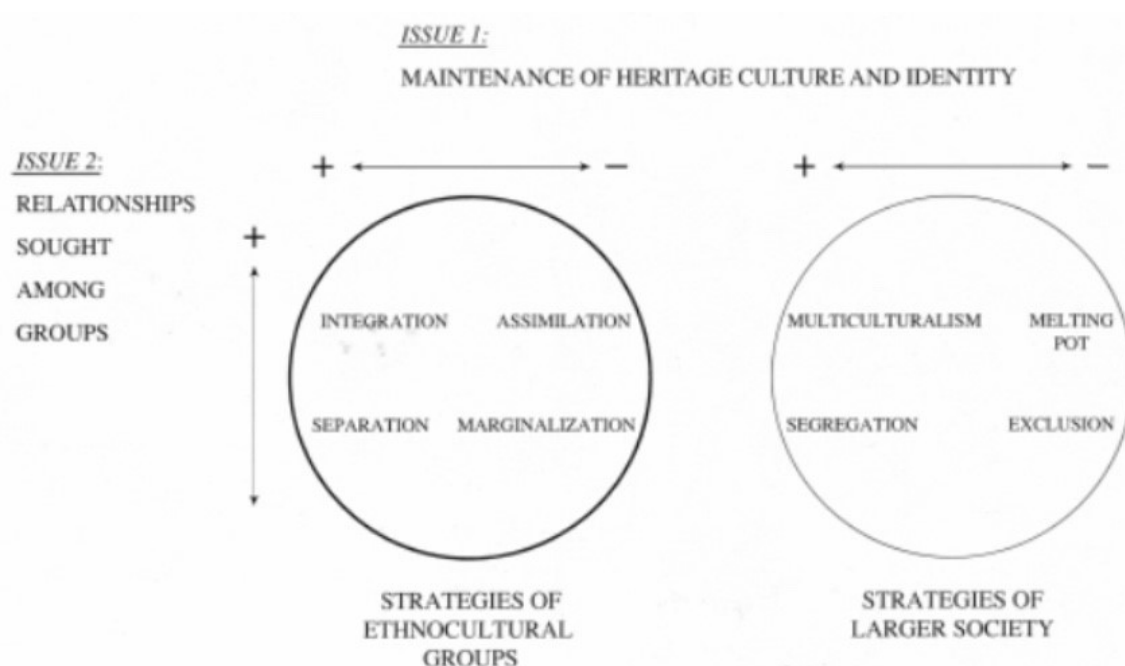
3.1 Kotouttaminen vastavuoroisena prosessina

Suomessa kotouttamistyötä ohjaa laki kotoutumisen edistämisestä. Kotoutuminen määritellään vastavuoroiseksi, yhteiskunnan ja työelämän kannalta tärkeiden tietojen ja taitojen jakamiseksi. Kotouttamisen taas kerrotaan olevan kotoutumisen tukemista yhteiskunnan luomien palveluiden ja toimenpiteiden keinoin. Lakia kotoutumisesta sovelletaan henkilöön, jolla on ulkomaalaislain mukainen voimassa oleva oleskelulupa tai rekisteröity oleskeluoikeus. (L 30.12.2010/1386.) Vuoren (2015, 395) mukaan kotouttamisen tarkoitus on varmistaa henkilön toimeentulon ja hyvän arjen edellytykset sekä tutustuttaa yhteiskunnan käytäntöihin ja palveluihin.

Kotoutumislain vastavuoroisuus viittaa Suomalaisen kotouttamispolitiikan kahden-suuntaiseen pyrkimykseen. Sopeutuminen uuteen ei tarkoita ainoastaan maahanmuuttajia, vaan myös kantaväestöä, joiden tulisi sopeutua uuteen monikulttuuriseen yhteiskuntaan. (Saukkonen 2013, 87.) Maahanmuuton seurauksena yhteiskunnista on tullut pluralistisia eli kulttuurisesti moninaisempia, joka on luonnollisesti johtanut myös erilaisten kulttuurien yhteentörmäykseen sekä vähemmistöjen ja valtaväestön syntymiseen. Kulttuurisesti eroavien ryhmien yhteentörmäyksen vaikutuksia toisiinsa pyritään selittämään akkulturaation avulla. Vähemmistöryhmien ollessa yleensä suuremman vaikutuksen alaisena, akkulturaatiota onkin käytetty esimerkiksi maahanmuuttajien ja kantaväestön suhdetta tutkittaessa. (Berry 1997, 8; Berry 2001, 616.)

Akkulturaatiotutkimusta käytetään tarkasteltaessa maahanmuuttajien ja valtaväestön suhdetta yhteiskunnassa, ymmärtäen yhteiskunnan sekä valtaväestön roolia maahanmuuttajien kotoutumisessa (Nortio 2019, 209). Berryn (2001, 618) mukaan

akkultuuratiotutkimuksen lähtökohtana on molempien ryhmien arviot siitä, miten tärkeänä he näkevät vähemmistön kulttuurin säilymisen sekä ryhmien välisen kontaktin. Berryn mielestä kuvaava onkin, että maahanmuuttajat pohtivat omaa suhtautumistaan kysymyksiin, kun taas kantaväestö pohtii maahanmuuttajien suhtautumista. Berry selittää tätä maahanmuuttajien kysymyksellä: ”kuinka me käsittelemme näitä kahta asiaa” ja kantaväestön kysymyksellä: ”Kuinka he käsittelevät näitä”. Hän kuitenkin korostaa sopeutumisen olevan yhteinen prosessi ja käytännön tasolla molempien ryhmien on otettava huomioon toistensa näkökulmat. Kuvassa kaksi on esiteltyä akkulturaatiomalli.

Kuva 2. Akkulturaatiomalli (Berry 2001).

Vähemmistöryhmän käsityksiä kuvataan akkulturaatiostrategialla ja enemmistön toiveita vähemmistön akkulturaatiostrategiaksi akkulturaatio-odotuksella (Nortio 2019, 210). Mikäli vähemmistö ei pidä tärkeänä oman kulttuurin ylläpitämistä, mutta arvostavat ryhmien välistä kontaktia kutsutaan tätä assimilaatiostrategiaksi. Edellä mainitun käänteistä versiota taas kuvataan separaatioksi. Vähemmistön pitäessä molempia kysymyksiä tärkeänä on kyseessä integraatio ja käänteisenä taas marginalisaatio. Enemmistön odottaessa vähemmistön assimilaatiota, kuvataan tätä sulatusuuniksi. Separaatio-odotusta segregatioksi, marginalisaatio-odotusta eksklusioksi ja integraatio-odotusta multikulturalismiksi. (Berry 2001, 619–620.)

Nortio (2019, 209) kuvaa kotoutumislain määrittelemän vastavuoroisuuden kuvaavan juuri akkulturaation integraatio- ja multikulturalismistrategiaa. Suomalaisessa kotouttamistyössä integraatiolla tarkoitetaan maahanmuuttajan oman paikan löytämistä yhteiskunnassa. Integroitunut henkilö sopeutuu, tai jopa sulautuu uuteen yhteiskuntaansa ja sen käytäntöihin, unohtamatta kuitenkaan omaa etnistä identiteettiään tai käytäntöjä, kuten kieltä ja uskontoa. Multikulturalismi taas näkyy yhteiskunnan tunnustaessa ja arvostaessa etnistä ja kulttuurista monimuotoisuutta, tukien sen säilymistä erilaisin keinoin. (Saukkonen 2013, 65–66, 115.)

Saukkosen (2013, 139) mukaan Suomessa kotoutumisessa keskitytään yleensä taloudellisen ja kulttuurisen aseman korostamiseen työllistymisen ja kielen oppimisen toimiessa kotoutumisen mittareina. Työllisyyden ja kielen merkitys näkyy myös hallituksen maahanmuuttopoliittisissa toimenpiteissä (2015), jossa onnistuneen kotoutumisen keskeisiksi elementeiksi katsotaan nopea pääsy kielikoulutukseen sekä aikuisten eteneminen oman toimeentulon hankkimiseen (Hallituksen maahanmuuttopoliittiset toimenpiteet 2015).

Saukkonen (2013, 66) ja Vuori (2015, 402) tuovat kuitenkin molemmat esiin, miten kotouttamiseen tulisi suhtautua kokonaisvaltaisena prosessina, jossa eri ulottuvuuksien integraatiot luovat kokonaisuuden. Kotouttamisessa voidaan heidän mukaansa pyrkiä vahvistamaan kansalaisuutta ja oikeudellista asemaa yhteiskunnallisena vaikuttajana, taloudellista ja sosiaalista asemaa työntekijänä tai opiskelijana, sekä kulttuurillista asemaa arvojen, kielen ja kohtaamisten avulla. Lisäksi Saukkosen (2016) mukaan kotoutumisesta puhuttaessa tulisi yhteiskunnallisen aspektin lisäksi ottaa huomioon myös paikallinen kotoutuminen. Hän toteaa, että paikallisella tasolla yksilö luo sosiaalisia suhteita sekä kokee turvallisuuden tunteita, ja suurin osa kotoutumisesta itseasiassa tapahtuukin juuri paikallisesti.

Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön OECD:n (2018, 68) mukaan kielen oppiminen on maahanmuuttajan tärkein taito, mikäli hän haluaa päästä osaksi uuden kotimaansa yhteiskuntaa ja työmarkkinoita. Kielitaidon karttuminen lisää henkilön osallisuuden tunnetta, kun taas puutteet kielitaidossa saattavat johtaa eriyttämiseen ja syrjintään. Työmarkkinat, sosiaaliset kontaktit ja koulutus vaativat kaikki kielitaitoa toteutuakseen ja kielitaidoton saattaa joutua eriarvoiseen asemaan kielitaidolliseen nähden. Uuden kielen oppimisessa merkitystä on niin yksilöllä itsellään

kuin yhteiskunnallakin. Tärkeimmät tekijät uuden kielen oppimiselle voidaan jakaa yksilön motivaatioon, oppimiskykyyn, valmiuteen panostaa oppimiseen sekä yhteiskunnan luomaan mahdollisuuteen oppia. (Esser 2006, 1–2.)

Esikotoutumisvaiheessa kielen merkitystä korostetaan yhtä lailla, vaikka todellisuudessa turvapaikanhakijan ja oleskeluluvan saaneen asema ja näkymät tulevaisuudesta eriävät paljolti toisistaan. Turvapaikanhakijoiden kielen oppimisen mahdollisuuksia ja motivaatiota voidaankin tarkastella käyttämällä Esserin (2006, 1–2) mainitsemia tärkeitä tekijöitä. Mahdollisuus oppimiseen näyttäytyy vastaanottokeskuksissa turvapaikanhakijoiden opintotoimintana tapahtuvana kielenopetuksena, jota järjestetään useimmissa keskuksissa 3–6 oppituntia viikossa (ks. Suomen Punainen Risti [Viitattu 14.9.2020]). Opintotoiminnan ollessa yleensä lähempänä minimi-tuntimäärää jää kielen oppiminen lopulta usein turvapaikanhakijan itsenäisen opiskelun vastuulle (ks. Haverinen 2018, 319).

Opiskelumotivaation voidaan katsoa olevan yhteydessä hänen valmiuteensa panostaa siihen eli yksilön uskoon omaan tulevaisuutensa ja oleskeluluvan saamiseen. Toisille kielen opiskelu saattaa näyttäytyä jopa keinona osoittaa halukkuutensa maahan jäämiselle, kun taas toisille epävarmuus tulevaisuudesta vie viimeisetkin motivaatiot. Uuden kielen omaksumisen todennäköisyyteen vaikuttaa myös oma oppimiskyky, jossa olennaista on ikä sekä koulutustausta. Alhaisen aloitussiän katsotaan olevan eduksi kielen oppimisessa ja optimaaliseksi iäksi katsotaankin tutkimusten valossa olevan 10–12-vuotiaat lapset. Lisäksi korkea koulutustausta ja luontainen oppimiskyky auttavat kielen omaksumisessa, jonka vuoksi varsinkin vanhemmat kouluttautumattomat turvapaikanhakijat ovatkin heikommassa asemassa. (Esser 2006, 2.)

3.2 Esikotouttaminen yhteiskuntaan integroitumisen tukena

Kuten todettua, lakia kotoutumisesta sovelletaan oleskeluluvan tai rekisteröidyn oleskeluoikeuden omaaviin henkilöihin. Turvapaikanhakijoiden kotouttamisesta puhuttaessa käytetäänkin termiä esikotouttaminen, joka viittaa tehtävään kotouttamistyöhön ennen oleskeluluvan saamista ja lainmukaisten kotouttamispalveluiden pii-

riin pääsemistä. Haverisen (2018, 312) mukaan esikotoutumiselle ei ole suomalaisessa lainsäädännössä virallista määritelmää, vaan sillä kuvataan yleensä vastaanottokeskuksessa tai muualla tapahtuvaa turvapaikkaprosessinaikaista kotouttamista edistävää toimintaa. Vastaanottolain mukaiset vastaanottopalvelut, kuten työ- ja opintotoiminta katsotaan yleisesti esikotouttamiseksi (ks. Puustinen ym. 2017, 47).

Esikotoutumisen tarkoituksena on Nisulan ja Ketolan (2018, 17) mukaan turvapaikanhakijan osallisuuden ja toimijuuden vahvistaminen sekä yhteiskuntaan integroitumisen tukeminen. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos (2020) määrittelee osallisuuden omaan elämään vaikuttamiseksi ja kokemukseksi siitä, että pystyy tuomaan oman panoksensa myös yhteisiin asioihin. Se on tunnetta kuulumisesta ja toisaalta oman äänen kuuluviin saamisesta. Kelahaara ja Mattila (2017, 13) toteavat, että vastaanottokeskuksessa vietetyn ajan pitkittyessä tulisi kotouttaminenkin aloittaa jo siellä asuessa. Heidän mielestään on kuitenkin huomioitava, että osallistuminen muihin kuin pakollisiin työ- ja opintotoimintoihin on täysin vapaaehtoista, ja näin ollen vaatii asukkaalta itseltään halua sekä motivaatiota (Kelahaara & Mattila 2017, 13).

Turvapaikanhakijan asema yhteiskunnassa sekä elämä vastaanottokeskuksessa asettavat haasteita osallisuuden toteutumiselle. Pohjois-Pohjanmaalla toteutetun Esikotouttamisen kehittämishankkeen eli ESIKOTO-hankkeen (2018) loppujulkaisussa todetaan, että turvapaikanhakija ei ole täysivaltainen kansalainen, joten hänen osallisuutensa yhteiskunnallisesti on näin ollen myös rajattua. Vastaanottokeskuksessakin turvapaikanhakija on loppujulkaisun mukaan useimmiten päätöksenteon kohteena, omaten hyvin vähän mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elämäänsä. Koistinen ja Jauhiainen (2017, 31) kuvaavat tätä hallinnan kohteena olemisena. Heidän mukaansa hallinta näyttäytyy erilaisina määritelminä, joita ihmiselle annetaan niin kansainvälisten sopimusten kuin kansallisen lainsäädännön ja viranomaistenkin toimesta. Määritelmät lopulta perustelevat ihmisen oikeudet ja aseman yhteiskunnassa.

ESIKOTO-hankkeen (2018) loppujulkaisusta käy myös ilmi, ettei vastaanottokeskusten toimintaan kuuluvan ns. virallisen esikotouttamisen, eli työ- ja opintotoiminnan katsota olevan riittävää turvapaikanhakijan osallisuuden vahvistamiseksi. Nisula ja Ketola (2018, 18, 22–23) toteavat, että turvapaikanhakijoiden osallisuuden

ollessa rajoitettua, tärkeintä onkin mielekkään arjen rakentaminen. Toimintaan rohkaiseminen, omasta terveydestä huolehtiminen ja riittävä tiedonsaanti luovat heidän mukaansa osallisuuden kokemusta tilanteessa, jossa laitosmaistakin arkea määrittää lähinnä toimeentulo ja odottaminen (Nisula & Ketola 2018, 18, 22–23).

Koistisen (2017, 64) mukaan vastaanottokeskuksen ensisijaiset tehtävät liittyvät turvapaikkaprosessiin, eikä turvapaikanhakijoille työpaikan etsiminen tai muu yhteiskuntaan integroiva toiminta ole lakisääteisesti vastaanottokeskuksen tehtävä. Tehtävänä katsotaankin olevan ensisijaisesti majoitus- ja vastaanottopalveluiden järjestäminen, eräänlainen ihmisten varastointi (Haverinen 2017, 317; Suoranta 2011, 93). Haverisen (2017, 320) ja Suorannan (2013, 93–94) haastattelemat vastaanottokeskusten työntekijät kertovat, että kotouttamista tukeville toimille ei yksinkertaisesti ole resursseja. Tämän vuoksi vastaanottokeskuksissa korostuukin kolmannen ja neljännen sektorin toimijoiden, eli järjestöjen ja yksityishenkilöiden rooli esikotouttamisen mahdollistamisessa (ESIKOTO 2018).

Kotoutumisen voidaan kuitenkin katsoa olevan muutakin kuin kielen oppimista ja työmarkkinoille pääsyä. Nuorten turvapaikanhakijoiden kotoutumisprosessi alkaa ennen kaikkea turvallisuudentunteesta. Arjen säännöllisyys sekä turvalliset ja välittävät aikuiset muodostavat nuorelle ympäristön, jossa hän voi tuntea olevansa tärkeä ja kunnioitettu. Nuorten kotoutumisessa tärkeintä onkin tulevaan elämään valmistaminen opettamalla elämäntaitoja sekä tukemalla iänmukaista kehitystä ja osallisuutta. Kotoutuminen ja osallisuus toimivat ehkäisevänä tekijänä myös syrjäytymiselle, hyväksikäytölle sekä esimerkiksi nuoren katoamiselle turvapaikkaprosessin aikana. (Pihlaja 2017, 41.)

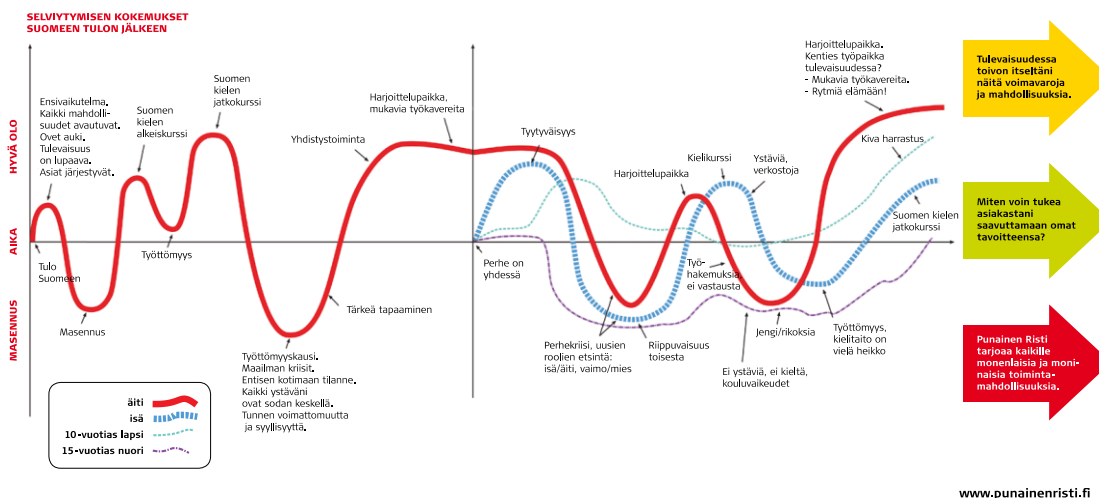
Varsinkin nuorten kotouttamisessa tulisikin panostaa erilaisten globaalisti hyödyttävien tietojen ja taitojen opettamiseen. Suomi voi olla turvapaikanhakijoille ensimmäinen paikka, jossa heidän on mahdollista saada tietoa esimerkiksi seksuaali- ja terveyskasvatuksesta, ihmisoikeuksista tai vuorovaikutustaidoista. Näitä tietoja turvapaikanhakijoiden on mahdollista hyödyntää riippumatta siitä, onko heidän tulevaisuutensa Suomessa vai jossain muualla. (Pihlaja 2017, 40; Kuusisto & Korjonen-Kuusipuro 2018, 375.)

3.3 Kotoutuminen yksilöllisenä prosessina

KOTOUTUMINEN ON PROSESSI

KOTOUTUMISKAARI

Kuva 3. Kotoutumiskaari ([Viitattu 1.10.2020]).

Punaisen Ristin luoma kotoutumiskaari (ks. kuva 3) esittää kotoutumisprosessin kotouttamispalveluiden piirissä olevan henkilön näkökulmasta. Sen mukaan kotoutuminen on henkilökohtainen prosessi, jossa korostuu ennen kaikkea palveluiden ja eri toimijoiden merkitys kotoutumisen edistymisessä. Kotoutuminen nähdään siis ennen kaikkea kotouttamista edistävien toimenpiteiden tuloksena. Kotoutumiskaarissa korostuu palvelukeskeisyys sekä yhteiskunnallisen osallisuuden tavoittelu. Kotoutumiskaarissa kotoutuminen nähdään objektiivisena, jolle voidaan asettaa tietynlaisia määritelmiä ja tavoitteita, kuten kielen oppiminen tai työmarkkinoille pääsy. Kotoutuminen onkin sopeutumista yhteiskunnan jäseneksi. (Kotoutumiskaari, [Viitattu 1.10.2020].)

Kotoutumisprosessissa yhteiskunnallisen sopeutumisen lisäksi tärkeää on henkilön oma tunne sopeutumisesta. Nissilä ja Lairio (2005, 208–209) kirjoittavat kulttuuriin sopeutumisesta, jolla viitataan henkilön tunteisiin, käsityksiin ja näkökulmiin omasta

sekä uudesta kulttuurista. Heidän mukaansa uuteen kulttuuriin sopeutumiseen vaikuttavat aina yksilölliset tekijät, mutta sen voidaan myös katsoa olevan vaiheittain etenevä psykologinen ja sosiaalinen prosessi. Sopeutumisprosessin etenemiseen vaikuttavat olennaisesti kotikulttuurin ja uuden omaksuttavan kulttuurin eroavaisuudet ja vastakohtaiseen kulttuuriin sopeutuminen saattaakin tuoda lisähaasteita. (Nissilä & Lairio 2005, 208–209.) Kuusiston ja Korjonen-Kuusipuron (2018, 371) mukaan nuoret turvapaikanhakijat ovat usein kulttuurien ristiaallokossa, jossa lapsuudesta opitut kulttuuriset normit törmäävät uusiin.

Nissilä ja Lairio (2005, 208–209) käyttävät Suen ja Suen (1990) mallia, jossa sopeutuminen on jaettu viiteen eri vaiheeseen. Sopeutumisprosessissa pääosassa on ihmisen sisäinen kamppailu erilaisten kulttuurien välillä, ei niinkään yhteiskunnan luomat mahdollisuudet. Sopeutuminen alkaa turistivaiheella, sillä alku uudessa ympäristössä tuntuu euforiselta ja jännittävältä. Turistivaiheen jälkeen, kun alkuharmonia on laantunut tilalle alkaa tulla ristiriitaisuuksia, sillä uudet asiat aiheuttavatkin jännityksen sijaan turhautumista ja stressiä. Uuden kulttuurin omaksuminen tuntuu kin kuormittavalta ja vaatii enemmän sisäistämistä kuin vanha kulttuuri. Kolmannessa vaiheessa ihminen alkaa vetäytymään takaisin vanhaan kulttuuriinsa, luoden vastakkainasettelua uuden ja vanhan kulttuurin välille. Uudelleenorientoitumisvaiheessa ihminen ymmärtää haasteiden johtuvan kulttuurien eroista arvoissa, tavoissa ja uskomuksissa ja, että hyviä ja huonoja piirteitä on jokaisessa kulttuurissa. Viimeisessä vaiheessa ihminen lopulta kykenee omaksumaan taitoja, joilla selvittää haasteista ja integroituu sekä vanhaan että uuteen kulttuuriin. (Nissilä & Lairio 2005, 208–209; Sue & Sue 1990.)

3.4 Omaohjaaja asiakkaan tukena

Omaohjaajuus työmenetelmänä on vakiinnuttanut asemansa sosiaali- ja terveysalan työkentällä ja siitä voidaan tehtävänkuvasta, työnteon keinoista ja tavoitteista riippuen käyttää myös nimitystä omahoitaja tai oma-aikuinen (ks. Kyrönseppä, Rautiainen & Airio 1990, 7). Lastenkodeissakin käytetään nuorelle nimitystä työntekijästä nimitystä omahoitaja sekä omaohjaaja (ks. esim. Sinkkonen & Tervonen-Arnkil 2015, 241; Timonen-Kallio 2010, 4).

Sinkkonen ja Tervonen-Arnkil (2015, 241) kuvaavat omahoitajatyömenetelmällä tarkoitettavan asiakkaan tukemista ja kasvua varten nimitettävää henkilökohtaista työntekijää, jonka tehtäviin kuuluu muita työntekijöitä yksilöllisemmin kyseisestä asiakkaasta huolehtiminen. Heidän mukaansa omahoitajan tehtävänä on tutustua yksilöön pysähtyen hänen vierelleen, kuunnellen ja syventyen hänen asioihinsa. Turvallinen aikuinen mahdollistaa myös luottamussuhteen syntymisen, jolla he katsovat olevan suuri psykologinen merkitys nuoren eläessä ilman lähiverkostoaan. (Sinkkonen & Tervonen-Arnkil 2015, 241.)

Kuusiston ja Korjonen-Kuusipuron (2018, 370) mukaan yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat tarvitsevat turvallisia ja välittäviä aikuisia sekä sosiaalisesti hyväksyvän ympäristön, jossa luottamussuhteen on mahdollista syntyä. He jatkavat, että ennen kaikkea nuoret tarvitsevat ystäviä. Järvinen ym. (2014, 7–8) kirjoittavat, että ryhmäkodissa ja tukiasuntolassa alaikäisille turvapaikanhakijoille nimitetään yksi tai kaksi omaohjaajaa ja heistä tuleekin usein nuoren tärkeimmät aikuiset. He lisäävät, että alaikäisyksikössä omaohjaaja tuntee ohjattavansa tarpeet parhaiten ja huolehtii hänen asioidensa hoitamisesta niin yksikössä kuin sen ulkopuolellakin. (Järvinen, Snellman & Helenius 2014, 7–8).

Alaikäisyksikössä omaohjaajan on aina toimittava lapsen ja nuoren edun mukaisesti. Omaohjaaja tunnistaa ohjattavansa vahvuudet sekä kehittämiskohteet ja sitoutuu tehtäväänsä pyrkien luomaan luottamuksellinen ja asiallinen suhde hänen kanssaan. Mustavalkoinen ajattelutapa ei sovi omaohjaajalle, sillä omaohjaajan ja nuoren arvot ja ajatusmaailmat saattavat olla hyvinkin erilaisia. Omaohjaajan tehtävänä on kannustaa hyviin elämäntapoihin sekä vahvistaa tunnetta elämännäytännästä. Omaohjaajan tekemien kotouttamistoimien katsotaankin olevan valmiuksien antamista itsenäiseen elämään. Turvallinen ja kannustava paikka, ihmissuhteet ja oman kulttuurin säilyttäminen auttavat alaikäisiä turvapaikanhakijoita sopeutumaan uuteen tilanteeseen. (Alitolppa-Niitamo 2017, 10, 15.)

Turvapaikanhakijoiden kanssa työskentely vaatii työntekijöiltä niin kulttuurikompetenssia kuin kulttuurisensitiivisyyttäkin. Kulttuurikompetenssilla viitataan kaikkien kulttuurien kunnioittamiseen sekä syrjimättömyyteen jokaista ihmistä kohtaan, riippumatta ihmisen taustasta. Se on erilaisten kulttuurien tiedostamista ja kykyä pei-

lata omia arvoja, uskomuksia sekä tottumuksia muihin kulttuureihin. Kulttuurisensitiivisyyttä on työntekijöiden kunnioittavat vuorovaikutustaidot sekä arvostava kohtaaminen hyväksyen ja säilyttäen kaikkien oikeuden omaan kulttuuriin. Kulttuurin merkityksen unohtaminen, erilaisten kulttuurien arvottaminen tai yksilöiden kohtaaminen vain kulttuuriensa edustajina asettavat haasteita kohtaamiselle. (PALOMA-käsikirja 2018, 113–114.)

Alitolppa-Niitamo (2017, 3–4) kirjoittaa, että omaohjaajasuhde tulisi selkeästi määritellä, sillä osalle nuorista se saattaa käsitteenä olla täysin tuntematon. Hän jatkaa, että myös odotukset omaohjaajaa kohtaan vaihtelevat nuoresta riippuen, ja joillekin omaohjaaja saattaa näyttäytyä jopa biologisen vanhemman korvikkeena. Sinkkonen ja Tervonen-Arnkil (2015, 242–243) luonnehtivat omahoitajan roolia enemmänkin tasavertaisena kumppanina kuin ammattikasvattajana. He toteavat omahoitajuuden olevan kunnioittamista, välittämistä, yksilöllistä tukemista ja itsensä alttiiksi asettamista (Sinkkonen & Tervonen-Arnkil 2015, 242–243).

Nuoren arjesta ryhmäkodissa pyritään luomaan koulunkäynnillä ja vapaa-ajan aktiiviteeteillä turvallinen ja rauhallisesti eteenpäin soljuva. Pitkittynyt turvapaikkaprosessi aiheuttaa kuitenkin nuorille stressiä, joka vaikeuttaa keskittymistä kouluun ja muihin arkisiin asioihin. Stressi huonontaa myös unenlaatua ja jatkuva väsymys asettaa haasteita elämänhalulle ja elämönhallinnalle. (Honkasalo 2017, 10.)

Yksintulleilla alaikäisillä on Laarin ja Rummakon (2017, 57) mukaan lähes poikkeuksetta traumaattisia kokemuksia niin kotimaastaan kuin matkaltaankin. Alitolppa-Niitamo (2017, 27) nostaa esiin Yhdysvalloissa kehitetyn traumatietoisen organisaation mallin, jonka lähtökohtana on, että kaikki organisaation työntekijät ottavat asiakkaidensa traumataustan huomioon. Traumatietoisessa organisaatioissa työntekijöillä on traumatietämystä sekä traumasensitiivinen työote, joita hyödynnetään jokapäiväisessä työskentelyssä. Toimintamalli vaatii traumakoulutusta työntekijöille, jotta he voivat tunnistaa traumatisoitumisen käsitteet, vaikutukset ja yleisyyden. Työntekijän on tärkeää myös ymmärtää oman toimintansa mahdolliset vaikutukset traumatisoituneeseen henkilöön sekä hallita menetelmät oireiden lieventämiseen. (Alitolppa-Niitamo 2017, 27.)

Laaksonen (2014, 10–11) toteaa aikuistumisen olevan elämänvaiheena itsenäistymistä, vapauden tunnetta sekä omasta päätösvallasta nauttimista. Hän jatkaa, että aikuistuessaan ihminen irrottautuu kasvattavista ja ohjaavista aikuisista pyrkien luomaan oman elämänsä ja omat verkostonsa. Turvapaikanhakijoiden silmin aikuistuminen näyttäytyy kuitenkin erilaiselta, sillä alaikäisten asumisyksiköissä aikuistumista juhlittiin, mutta myös pelättiin (Suurpää 2017, 65). Kirjoittajan mukaan nuorille turvapaikanhakijoille 18-vuoden iän saavuttaminen tarkoittaa pakotettua muuttoa aikuisten vastaanottokeskukseen, jossa heidän on pärjättävä ilman ohjaajien jatkuvaa läsnäoloa. Aikuistuminen vaikuttaa olennaisesti myös nuorten mahdollisuuksiin saada myönteinen oleskelulupa (Suurpää 2017, 65).

Nuoren itsenäistymisen onnistumisen ja itsestään huolehtiminen riippuukin hänelle annetusta tuesta ja ohjauksesta. Turvapaikanhakijanuoretkin ovat lopulta tavallisia nuoria, joilla on vain epätavalliset tarinat ja ohjaajien tärkeimmät tehtävät ovatkin elämönhallinnan ja elämäntaitojen opettaminen sekä tukeminen ja välittäminen. (Pihlaja 2017, 41.) Turvapaikanhakijoiden aikuistumisessa turvapaikkaprosessin aikana voidaan nähdä samankaltaisuuksia sijaishuollonaikaisen aikuistumisen kanssa.

Aikuistuminen tarkoittaa sijaishuollon päättymistä ja tuettua tai itsenäistä asumista. Lastensuojelun käsikirja ([Viitattu 30.9.2020]) kertoo jälkihuollon olevan kokonaisvaltaista tukea, jolla pyritään saavuttamaan riittävät valmiudet itsenäisen elämän aloittamiseen. Laaksosen (2004, 21, 24) mukaan siirtymävaiheessa kohti itsenäistymistä oleellista on jälkihuollon selkeä määrittely ja nuoren oikeuksien esille tuonti. Kirjoittaja jatkaa, että arjen perustaitojen, kuten ruoanlaiton, siivoamisen ja taloudenpidon opettelu sekä henkinen tuki ovat avainasemassa nuoren matkalla kohti aikuisuutta ja itsenäistä elämää. Laaksosen mielestä jälkihuollon olennaisimman kysymyksen voidaankin katsoa olevan, mitä nuori tarvitsee?

Nuori jätettäisiin Laaksosen (2004, 10–11) mukaan oman onnensa nojaan, mikäli yhteydenpito ja tukeminen loppuisi aikuistumiseen. Omaohjaajasuhteen katkeaminen saattaa olla haastava tilanne monelle nuorelle ja Laaksonen korostaakin, että myös itsenäistynyt nuori tarvitsee tukea luotettavaksi kokemaltaan aikuiselta ja tie-

toisuutta siitä, että hänestä ollaan edelleen kiinnostuneita. Pahimmassa tapauksessa alaikäisyksikön ja itsenäisen elämän välille muodostuukin kuilu, mikäli nuorta ei tueta tarpeeksi prosessissaan aikuistumiseen (Pihlaja 2017, 41).

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimuksen aihe, kohderyhmä ja tavoitteet

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää omaohjaajuuden tarve aikuistuneiden turvapaikanhakijoiden esikotoutumisvaiheessa. Tavoitteena on löytää omaohjaajuudesta keinoja vastata turvapaikanhakijoiden tuen tarpeisiin. Tutkimus luo myös kokonaisvaltaisen kuvauksen tämän hetkisestä turvapaikkaprosessista sekä tuo esille tutkittua tietoa alaikäisten turvapaikanhakijoiden tilanteesta ja tuen tarpeista. Tärkeänä osana tutkimusta on turvapaikanhakijoiden oman äänen kuuluviin tuominen haastatteluiden avulla. Tutkimuksessa on keskitytty tuen tarpeisiin ja omaohjaajuuteen ennen aikuistumista sekä aikuistumisen jälkeen.

Tutkimuskysymyksenä on:

- Miten omaohjaajuudella tuetaan aikuistuneita turvapaikanhakijoita esikotoutumisvaiheessa?

Turvapaikanhakijoihin kohdistuva tutkimus rajautuu yleensä yksintulleisiin aikuisiin, perheisiin tai yksintulleisiin lapsiin ja nuoriin. Aikuistuneet turvapaikanhakijat ovat päässeet osaksi tutkimusta oleskeluluvan jälkeen kotoutumista tutkittaessa, mutta turvapaikkaprosessin aikana aikuistuneet turvapaikanhakijat ovat kuitenkin olleet verrattain vähän tutkimuksen kohteena. Tässä tutkimuksessa kohderyhmänä ovat turvapaikkaprosessin aikana aikuistuneet ja tavoitteena on selvittää tuen tarpeita aikuistumisen ensihetkillä. Tutkimusta ei toteutettu hankkeena, mutta yhteistyötahona toimi vastaanottokeskus, jossa haastateltavat turvapaikanhakijat ovat tällä hetkellä kirjoilla.

4.2 Kvalitatiivinen tutkimus ja teemahaastattelun toteuttaminen

Tutkimuksessa oleellisia ovat aikuistuneiden turvapaikanhakijoiden omat kokemukset omaohjaajuuden tarpeesta, joten tutkimusmenetelmäksi valikoitui kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Laadullisessa tutkimuksessa olennaista on kokonaisvaltai-

nen tiedonhankinta, joka kootaan todellisissa tutkittavan äänen esille tuovissa tilanteissa, kuten esimerkiksi haastatteluissa. Tutkittavat valitaan laadullisessa tutkimuksessa tarkoituksella, ei satunnaisotannalla. Sillä pyritään selvittämään jotain, mikä ei ole määrällisesti mitattavaa ja sen lähtökohtana onkin todellisen elämän kuvaaminen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 156–160.)

Tutkimusaineisto kerättiin haastattelemalla kolmea turvapaikkaprosessin aikana aikuistunutta turvapaikanhakijaa. Tarkoituksena ei ole tehdä tilastollisia yleistyksiä, jonka vuoksi kolme haastateltavaa tuntui riittävältä. Lopullinen arviointi riittäväydestä jää kuitenkin lukijalle (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 156–160). Haastattelua varten pyydettiin tutkimuslupa vastaanottokeskukselta, jossa turvapaikanhakijat olivat kyseisellä hetkellä kirjoilla. Tutkimusluvan myönsi vastaanottokeskuksen johtaja (ks. liite 1). Hakemuksessa tuotiin esille tutkimuksen tekijä, organisaatio sekä tutkimuksen aihe ja tarkoitus. Näiden lisäksi kerrottiin aineiston käyttö- ja julkaisutarkoitukset sekä arkistointi, haastattelun vapaaehtoisuus ja mahdollisuus perua haastatteluun osallistuminen sekä vaitiolovelvollisuuden, anonymiteetin että eettisyyden huomioiminen tutkimusta tehtäessä.

Haastateltavat valikoituivat ensisijaisesti omien kokemustensa vuoksi. He olivat myös minulle ennestään tuttuja, mikä helpotti haastattelun järjestämistä. Haastattelupaikaksi valikoitui erään haastateltavan koti hänen omasta ehdotuksestaan, sillä covid 19-pandemian vuoksi julkisia tiloja ei ollut käytettävissä. Suostumus haastatteluun osallistumisesta pyydettiin suullisesti haastattelusta sovittaessa ja vahvistettiin kirjallisena haastattelupäivänä (ks. liite 2). Kirjallinen suostumus pyydettiin suomen kielellä, joten suostumuslomake käytiin haastattelupäivänä haastateltavien kanssa läpi, jotta voitiin varmistaa heidän ymmärryksensä asiasta. Haastattelu myös nauhoitettiin haastateltavien suostumuksesta; nauhoitettua aineistoa kertyi yhteensä 30 minuuttia. Haastattelun lisäksi aineistona käytettiin myös vapaampaa keskustelua ennen ja jälkeen virallisen haastattelun sekä vapaamuotoista havainnointia heidän elämästään vielä vastaanottokeskuksessa.

Kirjallisessa suostumuksessa haastateltaville kerrottiin osallistumisen vapaaehtoisuudesta sekä oikeudesta kieltäytyä ja peruuttaa suostumuksensa, milloin tahansa. Näiden lisäksi heidän tulee saada tietoa tutkimuksen sisällöstä ja käytännön toteu-

tuksesta, aineiston käytöstä ja käsittelystä sekä tutkimuksen osallistumisesta mahdollisesti koituvista haitoista ja riskeistä. Tietoon perustuvaa suostumusta voidaan pitää keskeisenä eettisenä periaatteena ihmiseen kohdistuvassa tutkimuksessa. (TENK 2019, 8–9.)

Haastattelukielenä käytettiin suomea, sillä haastateltavien kielitaidon tiedettiin olevan riittävän hyvällä tasolla. Haastattelu eteni pääosin yleiskielellä, mutta tarvittaessa käytettiin selkosuomea, sillä se on yleiskieltä ymmärrettävämpi, mikäli henkilöllä on kielen kanssa haasteita. Selkosuomen lisäksi sekä ymmärryksen varmistamiseksi haastattelun aikana myös kerrattiin esille nousseiden käsitteiden merkityksiä, kuten esimerkiksi itsenäisyys, elämäntaidot ja sopeutuminen. Haastattelukielenä suomi oli itsestäänselvyys, sillä tutkimusta varten ei ollut taloudellisesti mahdollista palkata tulkkia tai saada kielitaitoista ja samalla täysin objektiivista tulkkia vapaaehtoistyönä.

Ainakin osin vieraasta kielestä johtuen haastateltavien vastaukset olivat pääosin varsin lyhyitä ja huolimatta täsmentävistä kysymyksistä ei aina voinut olla täysin varma oliko kysymys varmasti ymmärretty vai ei. Lyhyet vastaukset osoittautuivat lopulta myös haasteellisiksi, kun aineistoa pelkistettiin analyysivaiheessa. Haastateltavien vastaukset eivät aina myöskään noudattaneet kielioppia, joten joissain tapauksissa tulkinta vastauksista saattaa olla eri kuin sen tarkoitus on ollut.

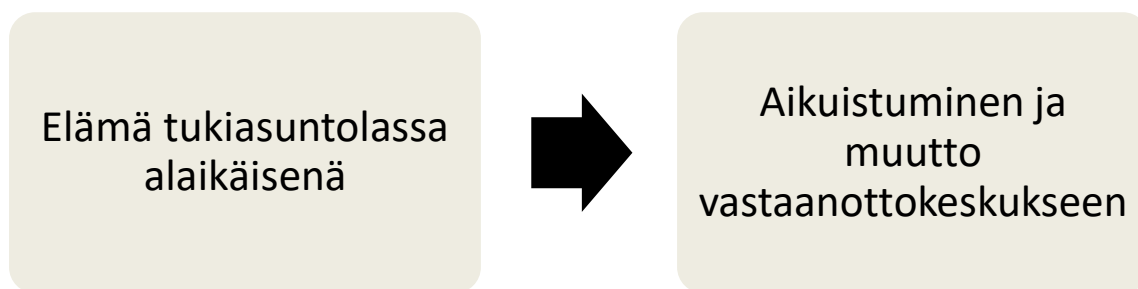
Haastattelu oli tutkimukseen nähden paras tiedonkeruun muoto, sillä tarkoituksena oli saada kohderyhmän jäseniltä mahdollisimman avoimia ja heidän omia tuntojaan kuvastavia vastauksia. Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (1997, 200, 204) mukaan haastattelu onkin yleisimmin käytetty tiedonkeruun muoto laadullisessa tutkimuksessa, sillä siinä haastateltava nähdään subjektina, jonka ääni halutaan tuoda kuuluviin. He jatkavat, että haastattelussa on myös joustavuutta ja se antaa mahdollisuuden syventäviin kysymyksiin.

Haastattelu eroaa tavallisesta keskustelusta, sillä osallistujat eivät ole tasa-arvoisessa asemassa kysymysten asettamisessa ja vastausten antamisessa, vaan haastattelijalla on aina ohjat käsissään. Haastattelu onkin keskustelumaisista piirteistään huolimatta ymmärrettävä tavoitteellisena tiedonkeruuna. Tutkimushaastattelussa voidaan käyttää erilaisia haastattelutyyppisiä riippuen siitä, miten ennalta

määriteltyjä haastattelurunko ja kysymykset ovat. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 200, 204.)

Tässä tutkimuksessa haastattelumenetelmänä käytettiin teemahaastattelua. Hirsjärven ym. (2008, 204) mukaan teemahaastattelussa aihepiirit muodostetaan ennakoon, mutta kysymyksille ei ole tarkkaa muotoa tai järjestystä. Teemahaastattelussa korostuukin tutkijan näkökulman sijaan tutkittavan ääni haastattelun edetessä keskeisten teemojen varassa, eikä yksityiskohtaisten kysymysten. Teemahaastattelu myös huomioi, että ihmisten tulkinnat ja merkitykset asioista ovat keskeisiä ja ne syntyvät vuorovaikutuksessa. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 48.)

Teemoittelussa käytettiin kronologista järjestystä. Teemat luotiin vastaamaan haastateltavien kyseiselle tutkimukselle olennaisia ajanjaksoja elämässä, lähtien maahan saapumisesta ja tukiasuntolasta aina aikuistumiseen ja vastaanottokeskukseen asti. Teemat yhdistettiin lopulta kahdeksi pääteemaksi, jotka olivat elämä tukiasuntolassa alaikäisenä ja aikuistuminen ja muutto vastaanottokeskukseen (ks. kuvio 3). Kronologinen järjestys tuntui loogiselta, sillä sen avulla haastateltavien oli myös helpompi muistella asioita, joista osasta oli saattanut kulua jo useita vuosia.

Kuvio 3. Haastatteluteemojen kronologinen järjestys.

Kullekin teemalle oli valmiina apukysymyksiä, jotta ainakin oleellisimmat asiat tulisivat esille. Apukysymykset liittyivät mm. haastateltavien kokemuksiin omaohjaajansa tuesta, heidän valmiuksiinsa aikuistumiseen sekä heidän omiin kokemuksiinsa omaohjaajuuden tarpeista. Apukysymykset auttoivat myös keskustelun ylläpitämistä ja

haastattelun eteenpäin viemisestä. Tarkoituksena oli pyrkiä luomaan avoin ilmapiiri, jossa haastateltavien olisi helppoa kertoa omista kokemuksistaan.

Tutkimuksen haastattelu toteutettiin ryhmähaastatteluna, sillä haastateltavat huomi-oon ottaen se tuntui järkevältä vaihtoehdolta. Haastateltavat ovat jakaneet teemoinakin käytetyt ajanjaksot elämässä keskenään, joten ainakin näin ollen tiesin heidän tuntevan toisensa hyvin. Uskoin myös, että samankaltainen kokemusmaailma auttaisi tuottamaan avoimempaa keskustelua. Hirsjärvi ja Hurme (2009, 63) kirjoittavat, että ryhmähaastattelussa tuotetaan monipuolista tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Sitä voidaan pitää keskusteluna, jonka tavoitteet ovat melko vapaamuotoisia, ja jossa osanottajat kommentoivat asioista spontaanisti ja tekevät huomioita. Ryhmähaastattelussa haastatteli- ja haastateltaville yhtä aikaa, välillä kohdistuen kysymyksiä myös yksittäisille jäsenille. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 63).

Ryhmämuotoisen haastattelun valikoitumiseen vaikutti myös ajatus siitä, että sen avulla haastateltavat rohkaistuisivat laajempiin vastauksiin ja tuntuivat olonsa turvallisiksi haastattelun aikana. Ryhmässä haastateltavat saivat myös tarvittaessa kielellistä tukea toisiltaan, sillä huolimatta heidän riittävästä suomen kielen osaamisestaan, haastattelua ei käyty heidän äidinkielellään. Hirsjärven ja Hurmeen (2009, 63) mukaan ryhmähaastattelulla onkin mahdollista saada vastauksia erityisen ujoilta ja aroilta haastateltavilta.

Ryhmähaastatteluun luovat haasteita ihmisten haluttomuus osallistua siihen, ryhmädynamiikka ja valtahierarkiat. Viimeksi mainitut vaikuttavat siihen kuka tai ketkä ryhmässä todella puhuvat. Haastattelijan tehtävänä onkin toimia myös puheenvuorojen jakajana, jos näyttää siltä, että ryhmän luonnollinen dynamiikka ei sitä tee. Ryhmähaastattelun etuna pidetään sen mahdollisuutta saada nopeasti tietoa samanaikaisesti usealta vastaajalta ja sitä pidetäänkin yleisesti helpompana haastattelumuotona kuin yksilöhaastattelua. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 63.)

4.3 Sisällönanalyysin toteuttaminen

Tallennettu aineisto voidaan joko purkaa litteroimalla eli puhtaaksikirjoittamalla tai päätelmiä voidaan pienestä aineistosta tehdä myös suoraan tallennetusta materiaalista. Litteroiminen voidaan tehdä sanatarkasti koko haastatteluaineistosta tai valikoiden esimerkiksi vain haastateltavien puheesta. Litteroinnin tarkkuus riippuu siitä, miten oleellista se tutkimustehtävän ja tutkimusotteen kannalta on. Litteroida voidaan pikkutarkasti ottamalla huomioon esimerkiksi keskustelijoiden huokaukset ja äänenpainot tai vähemmän tarkasti osittain toistamalla keskustelijoiden puhetta. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 138–140.)

Tässä tutkimuksessa analyysiprosessi aloitettiin purkamalla aineisto sanatarkan litteroinnin avulla. Puhtaaksikirjoitettuja sivuja kertyi yhteensä viisi sivua ja litterointiin kului aikaa noin kaksi tuntia. Litterointiin päädyttiin huolimatta aineiston pienuudesta, sillä kyseessä on opinnäytetyö, jossa tarkoituksena on korostetustikin tuoda esille tutkimusprosessia ja osoittaa vahvaa tutkimusotetta. Litteroituja suoria lainauksia käytettiin tutkimustulosten raportoinnissa ja haastateltavat anonymisoitiin nimillä H1, H2 ja H3.

Laadullisessa analyysissä on usein merkitysten tulkintaa, kuten Hirsjärvi ja Hurme (2009, 137) kirjoittavat. Heidän mukaansa merkitysten tulkinnassa ei tarkastella pelkästään näkyvissä olevaa, vaan pyritään löytämään piirteitä, joita ei suoraan löydy aineistosta ja aineiston tulkinta onkin siis jossain määrin spekulatiivista. Tutkija tulkitsee haastattelua omasta näkökulmastaan ja lopputuloksena onkin tekstin tiivistymisen sijaan sen laajeneminen. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 137.)

Hirsjärvi ja Hurme (2009, 136) toteavat, että laadullisen aineiston analysointia tulisi miettiä jo aineistoa kerättyäessä, jotta tutkija voisi haastattelun aikana havainnoida jo esimerkiksi vastausten useutta ja toistuvuutta sekä rakentaa tyypittelyä vastausten perusteella. Kirjoittajien mukaan aineistoa voidaan analysoida induktiivisesti eli aineistolähtöisesti tai abduktiivisesti eli teorialähtöisesti. Tässä tutkimuksessa tutkimusaineisto analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Tuomi ja Sarajärvi (2009, 109) käyttävät Milesin ja Hubermanin (1994) kuvausta aineistolähtöisestä sisällönanalyysistä kolmivaiheisena prosessina. Prosessi alkaa aineiston pel-

kistämisellä eli redusoinnilla, jossa aineistosta karsitaan kaikki tutkimukselle epäolennainen pois (ks. taulukko 1). Redusointi voidaan tehdä aineistoa tiivistämällä tai osiin pilkkomalla.

Taulukko 1. Esimerkki haastatteluaineiston redusoinnista

ALKUPERÄISILMAUS	PELKISTETTY ILMAUS
<p>”...pitäis välittää. Me ollaan silloin lapsia me ei tiedetä ehkä yhtään mitään mikä on hyvä mikä on huono. Esimerkiksi pitäis selittää meille tämä ei hyvä toi ei hyvä tai tämä asia hyvä. Sun pitää mennä kouluun, sun pitäis olla kotona tämä aika.”</p>	<p>Tukiasuntolassa omaohjaajan tehtävänä on välittää, ohjata ja neuvoa.</p>
<p>”...täytyy opettaa kaikki suomen kulttuuri, kaikki tärkeät asiat. Mitä täytyy tehdä, että pärjää suomessa. Alusta asti.”</p>	<p>Omaohjaaja sopeutumisen tukena</p>

Analyysiprosessin toinen vaihe on aineiston ryhmittely eli klusterointi. Klusteroinnilla aineistosta etsitään samankaltaisuuksia kuvaavia käsitteitä, jotka yhdistetään edelleen yhteisiksi luokiksi (ks. taulukko 2). Luokittelemalla esiin nousseita käsitteitä aineisto saadaan tiivistettyä entisestään ja klusteroinnilla saadaankin luotua alustavia kuvauksia tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110.)

Taulukko 2. Esimerkki haastatteluaineiston klusteroinnista alaluokkiin

PELKISTETTY ILMAUS	ALALUOKKA
<p>Tukiasuntolassa omaohjaajan tehtävänä on välittää, ohjata ja neuvoa.</p>	

Omaohjaaja sopeutumisen tukena	Omaohjaajan tehtävät tukiasun- tola
Vain kerran tehty ruokaa yhdessä.	Omaohjaajan riittämätön tuki
Ei yhteistä aikaa omaohjaajan kanssa.	
Ei aktiviteettejä omaohjaajan kanssa.	

Prosessin viimeisenä vaiheena kuvataan teoreettisten käsitteiden luomista eli abstrahointia tai käsitteellistämistä. Abstrahoimalla muodostetaan teoreettisia käsitteitä erottelemalla aineistosta tutkimuksen kannalta oleellinen tieto (ks. taulukko 3). Sen avulla edetään siis aineiston kielellisistä ilmauksista teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. Abstrahointi jatkaa klusteroinnin aloittamaa luokittelua niin kauan kuin se aineiston kannalta ja johtopäätösten saamiseksi on mahdollista. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 111.)

Taulukko 3. Esimerkki haastatteluaineiston abstrahoinnista

ALALUOKKA	YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA
Omaohjaajan riittämätön tuki	Omaohjaaja nuoren tu- kena	Omaohjaajuus tukiasun- tolassa
Turvallinen ympäristö		
Elämäntaitojen opettami- nen	Aikuisuuteen valmistami- nen tukiasun- tolassa	
Elämänmuutokseen val- mistaminen		

Aineistosta nostettiin yhteensä 45 alkuperäistä ilmausta, jotka pelkistettiin. Näistä pelkistetyistä ilmauksista muodostettiin yksitoista alaluokkaa, joista edelleen muodostettiin kuusi yläluokkaa. Kuudesta yläluokasta muodostui lopulta kaksi alkuperäisten teemojen mukaista pääluokkaa.

4.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa käytetään sen validiutta ja reliabiliutta. Validiteetilla eli pätevyydellä tarkoitetaan tutkimusmenetelmän onnistumista mitata sitä, mitä alun perin on ollut tarkoituskin. Reliabiliteetilla taas viitataan tutkimuksesta saatujen tulosten toistettavuuteen eli kykyyn antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2008, 226.) Reliabiliteetin ja validiteetin käyttöä laadullisen tutkimuksen parissa on kuitenkin kritisoitu, jopa pyritty välttämään. Niiden katsotaan vastaavan lähinnä määrällisen tutkimuksen asettamia tarpeita ja oletuksia yhdestä konkreettisesta todellisuudesta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 136; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 226–227.)

Laadullisenkin tutkimuksen luotettavuutta on kuitenkin voitava jollain tavalla arvioida. Hirsjärvi ym. (2008, 227) kirjoittavat tutkimuksen tarkan selostuksen lisäävän laadullisen tutkimuksen luotettavuutta. Heidän mukaansa luotettavuuteen vaikuttaa totuudenmukainen ja selkeä selonteko esimerkiksi aineiston tuottamisen olosuhteista ja aineiston analyysiprosessin avaaminen lukijoille. Tuomi ja Sarajärvi (2009, 140) lisäävät, että tutkimusta tulisikin arvioida kokonaisuutena, jossa huomioon otetaan prosessin avaamisen lisäksi niiden yhteensopivuus toisiinsa.

Luotettavuutta arvioidessa on syytä arvioida myös haastatteluaineiston luotettavuutta, johon olennaisesti vaikuttaa sen laatu. Laadukkaassa haastatteluaineistossa tekniset ominaisuudet, kuten tallenteiden kuuluvuus on moitteetonta ja litteroinnissa sekä luokittelussa noudatetaan säännönmukaisuutta. Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuden määrittelyssä korostuukin tutkijan oman toiminnan luotettavuus, sillä tulosten on tuotava esiin tutkittavien ajatusmaailmaa niin hyvin kuin mahdollista. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 185, 189.) Tämän tutkimuksen haastattelujen tallenteita

voidaan pitää laadukkaina. Tallennusvälineiden toimivuus ja kuuluvuus myös varmistettiin ennen haastattelua testitallenteella. Litterointi suoritettiin tarkasti ja luokittelu toteutettiin aineiston tahtoa noudattaen. Haastateltavien ajatukset ja kokemukset on pyritty tuomaan mahdollisimman rehellisesti esiin tulosten raportoinnissa esimerkiksi käyttämällä suoria lainauksia.

Suomessa ihmiseen kohdistuvaa tutkimusta ohjaavat yleiset eettiset periaatteet. Niiden mukaan tutkijan tulee kunnioittaa tutkittavien ihmisarvoa ja itsemääräämisoikeutta sekä aineellista ja aineetonta kulttuuriperintöä ja luonnon monimuotoisuutta. Näiden lisäksi tutkimus tulee toteuttaa niin, että siitä ei koidu merkittäviä riskejä, vahinkoja tai haittoja tutkittavana oleville. Tutkimus tulee toteuttaa hyvää tieteellistä käytäntöä noudattaen eli rehellisesti, huolellisesti sekä tarkasti niin tutkimustyössä kuin tulosten tallentamisessa ja arvioinnissakin. (TENK 2019.) Halkoaho ja Keränen (2017, 265–266) kirjoittavat, että ihmisiin kohdistuvassa tutkimuksessa keskeisin periaate on autonomian kunnioittaminen. Siihen liittyy heidän mukaansa vapaaehtoisuus sekä tietoon perustuvan suostumuksen prosessi.

Turvapaikanhakijat ovat kokemustensa ja tilanteensa vuoksi haavoittuvassa asemassa, joten heihin liittyvän tutkimuksen katsotaan olevan eettisesti haastavaa. Haastavuutta tuovat kielelliset ja kulttuurilliset erot, pelko ja epäluottamus tuntemattomia kohtaan sekä turvallisen ympäristön puute turvapaikkamaassa. (Sieber 2009, 53–36.) Halkoahon ja Keräsen (2017, 265) mukaan turvapaikanhakijoihin liittyvälle tutkimukselle keskeistä onkin tutkijan ammattietiikka, joka muodostuu ihmisarvon kunnioituksesta, luottamuksellisuudesta, rehellisyydestä sekä oikeudenmukaisuudesta. Leaning (2001, 1433) nostaa esille turvapaikanhakijoitakin tutkittaessa neljä tärkeää tutkimuseettistä periaatetta: tietoon perustuva suostumus, luottamuksellisuus, harmittomuus tutkittavalle sekä hyödyllisyys.

Kieli, kulttuuri, koulutustausta ja sosiaaliset normit tekevät oikeasti tietoon perustuvan ja vapaaehtoisen suostumuksen saamisen haastavaksi. Luottamuksellisuuteen liittyvät asiat ovat vakavia sekä ennalta-arvaamattomia. Harmia tutkittavalle saattaa aiheuttaa asioiden paljastuminen oman yhteisön sisällä, kuten Leaningin (2001, 1433) esimerkissä seksuaalista väkivaltaa kohdanneiden naisten huono kohtelu tiedon tullessa julki. Harmia saattavat aiheuttaa myös tutkittavien otanta antamalla tarkoituksetonta ja negatiivista huomiota erityisen haavoittuville ryhmille, kuten naisille

ja lapsille ja näin ollen heikentämällä ennestään heidän olosuhteitaan. Esimerkiksi lisääntymisterveyteen ja mielenterveyteen liittyvät tutkimukset saattavat leimata jo pelkällä osallistumisella. Pahimmassa tapauksessa osallistuminen aiheuttaakin henkistä kuormitusta, joita joudutaan seuraamaan jatkossakin ja, joka edelleen altistaa osallistujat mahdollisille seurauksille. (Leaning 2001, 1433.)

Suurimman haasteet nousevat Leaningin (2001, 1433) mukaan kuitenkin tutkimuksen hyötynäkökulmasta eli kenen vuoksi tutkimusta oikeasti tehdään ja ketkä siitä hyötyvät. Hän kirjoittaa pakolaispopulaatioista, joiden liikkuvuuden ja muuntautumisen vuoksi on vaikea suunnitella tutkimusta, jolla on realistisia mahdollisuuksia hyödyttää tutkimukseen osallistuvia. Leaning jatkaa, että suostumusta pyydettyä osallistujille tulisivat tehdä selväksi osallistumisestaan mahdollisesti aiheutuvien riskien lisäksi se, ettei tutkimuksesta ole välttämättä hyötyä juuri heille. (Leaning 2001, 1433.)

Omassa tutkimuksessani Leaningin (2001, 1433) periaatteista tietoon perustuvan suostumuksen haasteet olivat hyvin paikannettavissa. Suostumus annettiin tutkittavien näkökulmasta vieraalla kielellä ja, vaikka suostumus käytiin läpi myös suullisesti ymmärryksen lisäämiseksi, ei kuitenkaan voida olla aivan varmoja ymmärsivätkö tutkittavat todella kaiken mihin suostuivat. Oman kokemukseni mukaan vieraalla kielellä kommunikoivat, kuten turvapaikanhakijat saattavat myös ilmaista ymmärtävänsä asian kuitenkin todella ymmärtämättä ja näin ollen antavat vain ns. toivotun vastauksen.

Suostumuksen ja toivotun vastauksen antamista on tässä tapauksessa syytä pohtia myös tutkijan ja tutkittavien välisen suhteen ja mahdollisen valta-asetelman kautta. Kuten todettua haastateltavat olivat jo tuttuja entisestä työelämästä, jossa he olivat asiakkaan asemassa minun ollessa työntekijänä. Työntekijällä on yleensä mahdollisuus vaikuttaa asiakkaansa elämään tavalla tai toisella, eikä näin ollen suhde ole tasa-arvoinen, vaan työntekijä on aina jonkinasteisessa valta-asemassa asiakkaaseen nähden. Huolimatta siitä, että kyseistä valta-asemaa ei haastatteluhetkellä enää ollut, ei kuitenkaan voida olla aivan varmoja, miten haastateltavat tilanteen kokivat ja vastasivatko he omasta halustaan vai kenties velvollisuudentunteesta.

Toisaalta tunteminen ennalta ja sitä kautta jo ansaittu luottamus helpotti varmasti koko prosessia aina haastattelun sopimisesta itse haastatteluun. Luottamuksen avulla haastateltavien oli varmasti helpompi avata kokemuksiaan ja tuntojaan, mutta myös luottaa tutkimuksen tarkoitukseen, tavoitteisiin sekä oman anonymiteetin säilymiseen. Ennen kaikkea koen, että yhteiset kokemukset auttoivat ymmärtämään sitä maailmaa, josta haastateltavat puhuivat ja näkökulmaa, josta he maailmaa katsovat.

Leaningin (2001, 1433) periaatteiden mukaisesti tutkimukseen osallistumisesta ei saa koitua harmia tai vahinkoa tutkittavalle itselleen. Osallistujien otanta sekä itse haastattelu suoritettiin niin, etteivät ulkopuoliset saaneet sitä tietoonsa ja heidän anonymiteettinsä varjeleminen ehkäisee mahdollista leimatuksi tulemistä myös jatkossa. Toisaalta otanta ei perustunut valikoitujen ominaisuuksiin, vaan iän tuomaan elämänmuutokseen. Haastateltavat olivat suostumuksen kautta tietoisia siitä, että he voivat keskeyttää haastattelun koska tahansa tai olla vastaamatta epämiellyttäviltä tuntuviin kysymyksiin.

Haastattelussa käytiin läpi heidän kokemuksiaan niin alaikäisinä kuin aikuisinakin sekä heidän henkilökohtaisia tarpeitaan. Kokemukset eivät aina olleet positiivisia, joten epämiellyttävien kokemusten uudelleen läpikäyminen saattaa aiheuttaa osallistujille harmia. Toisaalta osallistujia ei erikseen kannustettu menemään tunnetasolla syvemmälle, vaan he saivat kertoa asiansa juuri niin kuin halusivat ja juuri niin pintapuolisesti kuin halusivat. Huomionarvoista on myös haastattelun ryhmämuotoisuus, joka saattaa altistaa henkilöt vahingolle, kun tuodaan esille henkilökohtaisia kokemuksia ja tarpeita. Vahinkoa voisi syntyä henkilöiden vertaillessa tai vähätellessä toistensa kokemuksia tai pahimmassa tapauksessa kertomalla toistensa kokemuksia ulkopuolisille. Luottamuksen tulisikin olla niin tutkijan ja tutkittavien välillä kuin myös tutkittavien välillä keskenään.

Kuten Leaning (2001, 1433) totesi, tästäkään tutkimuksesta ei ole enää suoranaista hyötyä tutkimukseen osallistuville. Suostumuksen yhteydessä asiasta ei erikseen mainittu, sillä se tuntui itsestään selvältä tutkimuksen aiheen tullessa esille. Haastattelun aikana tuotiin kahteen otteeseen hyvin selkeästi esille, miten tutkimus mahdollisesti hyödyttäisi aikuistuneita turvapaikanhakijoita jatkossa.

Anonymisoinnilla viitataan tutkimukseen osallistuvien tunnistettavuuden poistamista tai muuttamista. Sitä voidaan tehdä niin tutkimusaineistossa kuin tutkimusjulkaisusakin. Anonymisoinnin tarkoituksena on suojella tutkimukseen osallistuvia kielteisiltä vaikutuksilta, joita tunnistaminen mahdollisesti aiheuttaisi. Päätös anonymisoinnista tehdään aina tapauskohtaisesti ottaen huomioon aihe, tutkittavien taustatiedot ja annettu informaatio. (Kuula 2011, 200.)

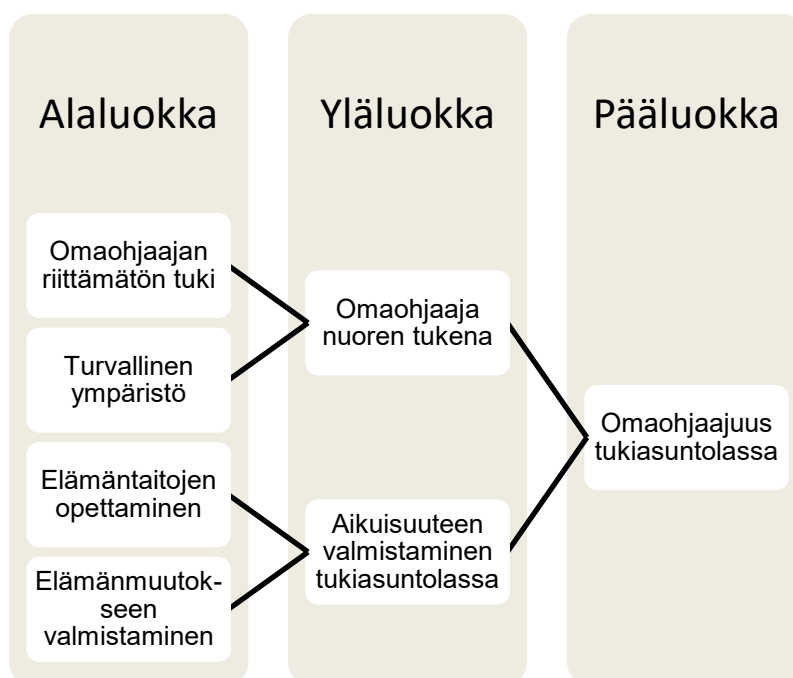
Tässä tutkimuksessa päätös tutkittavien anonymisoinnista tehtiin heidän haavoittuvan asemansa vuoksi sekä osittain myös madaltamaan kynnystä osallistua tutkimukseen. Ainoastaan osallistujien iät olivat relevantteja tämän tutkimuksen kannalta, joten kaikki muu tieto kuten esimerkiksi kansalaisuus tai sukupuoli jätettiin ulkopuolelle identifiointien vaikeuttamiseksi. Huolimatta tutkimukseen osallistuvien anonymisoinnista olisi heidät ollut mahdollista tunnistaa myös paikkakunnasta ja vastaanottokeskuksesta, jossa ovat tällä hetkellä kirjoilla. Tästä syystä anonymisointi ulotettiin koskemaan myös tukiasuntolaa ja vastaanottokeskusta sekä paikkakuntia, joissa he olivat asuneet.

5 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa avataan aineiston analyysistä muodostuneita pääluokkia, joita olivat omaohjaajuus tukiasuntolassa sekä omaohjaajuuden tarve vastaanottokeskuksessa. Haastateltavat ovat saapuneet Suomeen vuonna 2015 ollessaan 16-vuotiaita. Heillä kaikilla on sama kansalaisuus, ovat majoittuneet samassa tukiasuntolassa ja vuorollaan aikuistuttuaan siirtyneet samaan aikuisten vastaanottokeskukseseen. Heillä kaikilla on näin ollen siis samankaltaiset kokemukset niin elämästä tukiasuntolassa kuin vastaanottokeskuksessakin ja usein haastateltavat puhuivatkin ns. yhdellä suulla.

5.1 Omaohjaajuus tukiasuntolassa

Ensimmäisessä alaluvussa kuvataan haastateltavien kokemuksia heidän asuessaan vielä tukiasuntolassa. Tarkastelun kohteena on eritoten omaohjaajuus tukiasuntolassa sekä haastateltavien näkemykset, millaista omaohjaajuuden ja tuen tulisi olla. Luokittelun jälkeen analyysissä yläluokiksi muodostui omaohjaaja nuoren tukena sekä aikuisuuteen valmistaminen tukiasuntolassa, joita avataan alaluokkien avulla (ks. kuvio 4).

Kuvio 4. Ensimmäiseen pääluokkaan johtanutta aineiston luokittelua.

Haastateltavat muistivat heille tukiasuntolassa nimetyn omaohjaajan. He eivät kuitenkaan kyenneet juurikaan palauttamaan mieliinsä omaohjaajansa kanssa viettämänsä aikaa vaan paremminkin ilmaisivat, ettei tällaista yhteistä aikaa oikeastaan edes ollut. Tukiasuntolanaikaisesta elämästä keskusteltaessa esille nousikin vahvasti haastateltavien kokemukset omaohjaajiensa riittämättömästä tuesta. Omaohjaajilla ei siis ollut kovinkaan suurta roolia heidän elämässään ja tätä kysyttäessäkin ilmoille nousi spontaani naurahdus jokaisen suusta.

Haastateltavat muistivat vain muutamia yhteisiä hetkiä omaohjaajiensa kanssa ja eräs haastateltavista kuvaileekin, ettei hänen omaohjaajansa tehnyt mitään. Tyytymättömyys omaohjaajiensa riittämättömään tukeen oli havaittavissa myös muiden haastateltavien vastauksista. Heidän mukaansa omaohjaajat eivät olleet heidän tukenaan, opettaneet tarvittavia taitoja tai muutenkaan juurikaan vaikuttaneet heidän elämäänsä. Yhden haastateltavan mukaan he tekivät omaohjaajansa kanssa kerran ruokaa yhdessä ja toinen huomautti haastattelun loppupuolella, että hänellä ei itseasiassa ole yhtään hyvää muistoa tukiasuntolan ajoilta.

Ajasta tukiasuntolassa oli haastatteluvaiheessa kulunut jo useita vuosia ja haastateltavat olivatkin selvästi kyenneet refleктоimaan aikaansa ja kokemuksiaan siellä. Huolimatta omista, jopa huonoistakin kokemuksistaan heille oli muodostunut selkeä näkemys minkälainen omaohjaajan rooli tulisi tukiasuntolassa olla.

...pitäis välittää. Me ollaan silloin lapsia me ei tiedetä ehkä yhtään mitään mikä on hyvä mikä on huono. Pitää selittää tämä ei hyvä toi ei hyvä tai tämä asia hyvä. Pitää mennä kouluun ja pitää olla kotona tämä aika.
(H1)

Haastateltavat näkevät omaohjaajan siis kasvattajana ja eräänlaisena suunnan näyttäjänä. Heidän mielestään omaohjaajan tulisi olla enemmän mukana nuorten arjessa ohjaten oikeaan suuntaan tarpeen vaatimalla tavalla sekä toimia huolenpittäjänä, jonka puoleen voi aina kääntyä. Omaohjaajan rooli korostuisi heidän mielestään ennen kaikkea luotettavana ja turvallisena aikuisena. Lisäksi haastateltavat näkevät omaohjaajan myös tulevaan elämään valmistajana ja esikotouttajana.

...täytyy opettaa hänelle kaikki suomen kulttuuri, kaikki tärkeät asiat. Miten hänen täytyy tehdä että pärjää suomessa. Alusta asti. (H3)

Heidän mielestään omaohjaajan tulisi mahdollistaa esikotoutumisen alkaminen heti alkuajoista lähtien opettamalla erilaisia sopeutumista tukevia tietoja ja taitoja. Omaohjaajalla olisi siis tärkeä tehtävä pohjan rakentajana esikotoutumiselle ja luonnollisesti koko kotoutumisprosessille. Luotettava ja turvallinen aikuinen sekä esikotoutumiseen panostaminen luovat nuorelle turvallisen ympäristön, jossa on mahdollista kasvaa ja kehittyä sekä saada tarvittavat eväät uuden elämän aloittamiseen.

Arkipäiväisen tuen, esikotoutumisen ja niiden kautta turvallisen ympäristön luomisen lisäksi tukiasuntolan ja sen ohjaajien tehtävissä painottui selkeästi nuorten valmistaminen tulevaan elämään ja aikuisuuteen. Haastateltavat näkivät valmistamisen ennen kaikkea elämäntaitoina, mutta myös elämänhallinnan sekä arkistenkin tietojen ja taitojen oppimisena.

Täytyy oppia miten hän asuu yksin jos hän muuttaa ja tulee 18 hän muuttaa eri paikkaan. (H1)

Haastateltavat eivät olleet saaneet mielestään riittävästi aikuisuutta tukevia oppeja tukiasuntolan ohjaajilta. Tämä näkyi heidän mukaansa esimerkiksi siinä, etteivät he osanneet itse laittaa ruokaa, kun se aikuistumisen myötä olisi ollut tarpeellista. Elämäntaidoista varsinkin ruoanlaitto nousi haastattelussa esille useaan kertaan ja sen katsottiinkin olevan tärkeässä asemassa siinä, miten nuori kykenee aikuistuuessaan itsenäistymään. Haastateltavien mielestä elämäntaitojen oppiminen olisi tukenut aikuisuutta ja itsenäisyyttä sekä elämänhallinnan helpottaneen arjen onnistumista.

Kyllä mä haluaisin he opettavat enemmän jotain lisää, koska mä en oppinut paljon sieltä vastaanottokeskuksesta tai ohjaajalta. (H3)

...emme osaa tehdä mitään ruokaa, koska he eivät opeta meitä. (H2)

Aikuisuuteen valmistaminen edellyttää haastateltavien mukaan elämäntaitojen lisäksi elämän oppimista myös kokonaisvaltaisemmalla tasolla. Eräs haastateltavista kuvaili omaohjaajien yhdeksi tehtäväksi opettaa yksinäistä elämää. Yksinäisen elämän opettaminen ei tässä tarkoituksessa välttämättä viittaa varsinaiseen yksinäisyyteen sopeutumiseen, vaan ennemminkin itsenäisyyteen sekä yhteisön ulkopuo-

lella elämiseen. Yksinäinen elämä voisi siis tarkoittaa juuri elämäntaitojen oppimista, kykyä suoriutua arjen haasteista itsenäisesti. Toisaalta sen voidaan ajatella tarkoittavan myös henkisiä valmiuksia, asennetta sekä tunnetta pystymisestä.

Aikuistuminen tarkoitti samalla myös valtavaa arjen elämänmuutosta, sillä nuoret muuttivat aikuisten vastaanottokeskukseen, joka tässä tapauksessa sijaitsi vielä ennestään tuntemattomalla paikkakunnalla. Paikkakunnat olivat noin tunnin ajomatkan päässä toisistaan. Haastateltavat olivat yhtä mieltä siitä, ettei heitä valmistettu tähän elämänmuutokseen tarpeen vaatimalla tavalla.

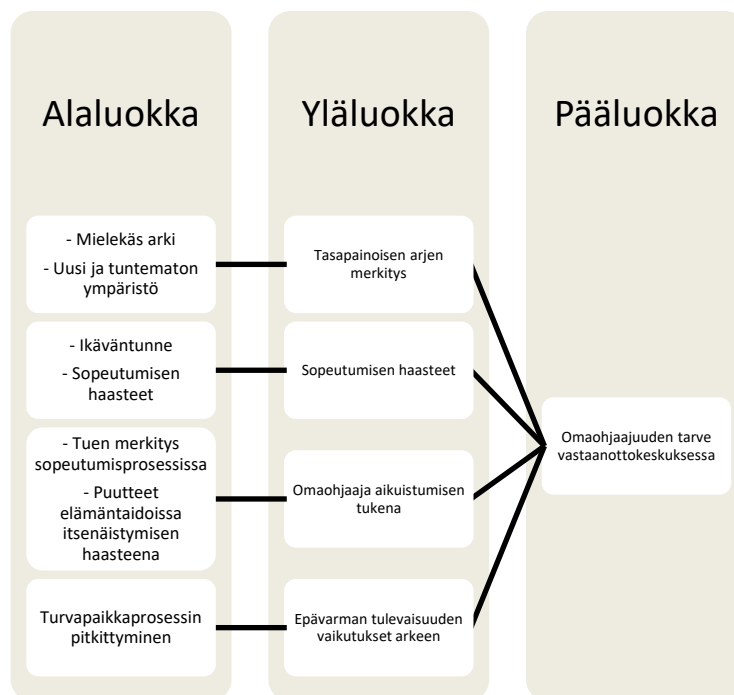
Ei sanottu mitään. Vain pakattiin meidän tavarat ja sitte tulimme tänne. Otettiin tavarat pois ja sitten lähti. (H2)

Haastateltavan mukaan heille ei kerrottu uudesta paikasta mitään, vaan tavaroiden pakkaamisen jälkeen heidät vain vietiin uuteen paikkaan, josta tukiasuntolan työntekijä jatkoi matkaansa saatuaan tavarat ulos autosta. Haastattelun aikana oli selvästi kuultavissa haastateltavien pettymys siihen, miten muutokseen valmistamisessa oli heidän tapauksessaan toimittu. Heidän vastauksensa antavat kuvauksen muutosprosessista, jonka ei missään nimessä voida ajatella olevan kenenkään edun mukaista. Heille ei kerrottu riittävästi uudesta vastaanottokeskuksesta, uudesta paikkakunnasta tai miten aikuisuuden tuoma vaatimus itsenäistymisestä tulisi heidän elämäänsä muuttamaan. Haastattelussa ei käynyt ilmi, oliko heille kerrottu esimerkiksi terveystalveluiden tai opiskeluoikeuden heikentymisestä aikuistumisen myötä.

5.2 Omaohjaajuuden tarve vastaanottokeskuksessa

Toisessa alaluvussa käsitellään haastateltavien kokemuksia heidän aikuistumisestaan sekä elämästään vastaanottokeskuksessa. Lopuksi tuodaan esille myös haastateltavien tilannetta nykypäivänä sekä heidän elämäänsä yleisemmin. Alaluvun alussa vertaillaan tukiasuntolan ja vastaanottokeskuksen arjen muodostumista, jonka jälkeen tarkastellaan erityisesti aikuisuuden ja itsenäistymisen tuomia haasteita sekä miten haastateltavien mielestä omaohjaajudella voisi haasteisiin vaikut-

taa. Analyysissä yläluokiksi muodostuivat tasapainoisen arjen merkitys, sopeutumisen haasteet, omaohjaaja aikuistumisen tukena sekä epävarman tulevaisuuden vaikutukset arkeen, joita avataan tässäkin kappaleessa alaluokkien avulla (ks. kuvio 3).

Kuvio 5. Toiseen pääluokkaan johtanutta aineiston luokittelua.

Uudessa vastaanottokeskuksessa majoittui yksintulleita miehiä ja naisia, pariskuntia sekä lapsiperheitä. Kaikkiaan asukaspaikkoja oli noin 200 ja asukkaat olivat useista eri kansalaisuuksista. Yksintulleet olivat iältään juuri aikuistuneista aina yli 50-vuotiaisiin. Yleiset tilat, kuten oleskeluhuoneet, keittiöt ja vessat jaettiin muiden asukkaiden kanssa sekä asuinhuoneet jaettiin normaalisti kahdesta kolmeen henkilön kanssa.

Elämä tukiasuntolassa oli haastateltavien mukaan aivan normaalia ja hyvää, vaikka arki ei ollutkaan aina mielenkiintoista eikä tekemistä välttämättä riittänyt. Tukiasuntola oli kuitenkin onnistunut luomaan mielekkään arjen tarjoamalla sisältöä heidän elämäänsä erilaisten rutiinien ja aktiviteettien muodossa. Rutiinit olivat rakentuneet jokapäiväisestä koulunkäynnistä sekä tukiasuntolan päiväohjelmaan kuuluneista ruokailuista. Vapaa-aikansa haastateltavat olivat mahdollisuuksien mukaan kuluttaneet erilaisten järjestettyjen ja omatoimisten liikuntaharrastusten parissa.

Yleensä meet kouluun, koulun jälkeen ruoka-aika ja sen jälkeen mentii pelaamaa jossain jalkapalloa, lentopalloa, ei oo muuta tekemistä. (H1)

Aikuisten vastaanottokeskuksessa elämä oli kuitenkin aivan toisenlaista. Ympäristö oli tuntematon, ohjaajat sekä asukkaat vaihtuivat uusiin, eikä arki yhtäkkiä rakentunutkaan enää tutuista elementeistä. Vapaa-ajan aktiviteettejä oli nyt myös vaikeampi järjestää omatoimisesti, sillä asukkaat olivat hyvin eri-ikäisiä ja jakoivat erilaisia mielenkiinnonkohteita.

...täällä ei mitään harrastuksia, ei tuntenut ihmisiä oli vähän vaikeaa. (H2)

Haastateltavat kertoivat, miten vastaanottokeskuksessa ei ollutkaan mahdollisuutta päivittäiseen koulunkäyntiin tai liikunnallisiin harrastuksiin samalla tavalla kuin ennen. Suomen kieltä opiskeltiin nyt vain muutamia tunteja viikossa ja mahdollisuuksia järjestettyyn liikuntaan oli vain satunnaisesti. Uusi arki vastaanottokeskuksessa korostikin tukiasuntolan mielekkään ja tasapainoisen arjen merkitystä, kuten eräs haastateltavista asian esitti:

...Meillä oli kaikki hyvin siellä ennen kuin muutimme. (H3)

Uuden elämän aloittaminen vastaanottokeskuksessa vaati haastateltavilta sopeutumiskykyä. He kertoivat ensimmäisten kuukausien olleen vaikeita, jonka vuoksi myös sopeutuminen oli ollut haastavaa. Sopeutumista olivat vaikeuttaneet uusi ja tuntematon ympäristö, kaipaus entiseen sekä uudet ja tuntemattomat asuintoverit. Heidän jo muodostamansa tukiverkosto tutuista ohjaajista, ystäväistä ja muista läheisistä olivat jääneet entiseen elämään ja entiselle paikkakunnalle. Elämänmuutos oli tapahtunut kokonaisuudessaan yhtäkkisesti ja ilman oikeanlaista valmistautumista, joten varsinkin alussa mielen olikin vallannut ikävätunne. Ikävä kohdistui ensisijaisesti ystäviin, mutta lisäksi myös muihin heille tärkeiksi muodostuneisiin asioihin, kuten kouluun ja opettajiin.

...Kaverit, ystävät kaikki siellä ja siellä oli hyvin koulu ja opettajat ja kaikki. (H2)

Ikävän lisäksi uusi elämä toi myös muunlaisia haasteita sopeutumiselle. Vastaanottokeskuksessa haastateltavat olivat nyt osa huomattavasti suurempaa ja kirjavampaa turvapaikanhakijoiden joukkoa kuin mihin tukiasuntolassa olivat tottuneet. Suurempi asukasmäärä tarkoitti uusia kohtaamisia, sillä yksintulleet asukkaat jakoivat yleisiä tiloja sekä asuinhuoneita keskenään. Haastateltavat olivat muuttaessaan vastaanottokeskuksen nuorimmat yksintulleet, joten heidän uudet huonetoverinsa olivat kaikki heitä vanhempia ja osa jopa reilusti. Heidän mukaansa tuntemattomien ja huomattavasti vanhempien ihmisten huonetoveriksi joutuminen olikin tuntunut aluksi pelottavalta.

...me asuttiin jonkun kanssa joka oli esimerkiksi yli 30-vuotta, se oli vähän pelottavaa. (H1)

Sopeutumiseen vaikutti haastateltavien mukaan myös heidän omat ajatuksensa aikuisuudestaan, jotka osaltaan vaikeuttivat avunpyytämistä. He eivät kokeneet voitavansa pyytää vastaanottokeskuksen ohjaajilta apua esimerkiksi ruoanlaittoon liittyen, sillä heitä painoi aikuisuuden tuoma oletus itsenäisyydestä ja yksin pärjäämisestä. Ajatus siitä, että heidän pitäisi nyt olla aikuisia ja selviytyä itse.

...tuli ihan suoraan sellainen mieleen, että kun me ollaan nyt 18-vuotta nyt pitäis tehdä itse. Itse ruokaa tai jotain se takia ei kysytty, koska pitäis olla aikuisia. (H1)

Haastateltavat kertoivat myös kulttuurillisista eroista, jotka olivat osaltaan vaikeuttaneet itsenäistymistä sekä elämää niin tukiasuntolassa kuin vastaanottokeskuksessakin. Toisin kuin Suomessa, heidän kulttuurissaan ei ole tyypillistä itsenäistyä heti aikuistumisen jälkeen, vaan itsenäistyminen tapahtuu heidän mukaansa yleensä perheen perustamisen yhteydessä.

Vastaanottokeskuksessa haastateltaville ei nimetty enää omaohjaajaa ja työntekijöitäkin oli kaiken kaikkiaan huomattavasti vähemmän kuin tukiasuntolassa. Vähemmän työntekijöitä ja enemmän asukkaita tarkoitti sitä, ettei haastateltavilla ollut mahdollista saada tukea ja apua kuin välttämättömissä ja pakollisissa asioissa. Heidän odotettiin pärjäävän nyt ilman erillistä tukea. He kuitenkin korostavat, että vastaanottokeskuksessa heillä on aivan samanlaiset tuen tarpeet kuin tukiasuntolassakin.

Sama homma ku siellä. Koska aikaisemmin ei opetettu meitä. Täällä voi opettaa meitä ja auttaa meitä voi antaa tiedot. Kaikki ihmiset tarvitsevat samat. (H2)

Ensimmäinen lause viittaa tukiasuntolaan ja heidän kuvaukseensa, minkälaista omaohjaajuuden tulisi siellä olla. Tarve tuntea tulevansa välitetyksi sekä saada ohjausta ja neuvoja niin arjen keskellä kuin tulevaa elämää ajatellen. Haastateltavien mukaan kaikki ihmiset tarvitsevat samat tiedot ja taidot pärjätäkseen, varsinkin, jos niitä ei ole aikaisemmassa elämässä annettu. Omaohjaaja olisikin heidän mielestään tärkeä tuki sopeutumisprosessissa varsinkin vastaanottokeskuksen haasteellisina alkuaikoina. Seuraava lainaus on erään haastateltavan kuvaus siitä, minkälainen omaohjaajan tehtävä voisi olla:

...elikkäs koska jos sää asut esimerkiksi jossain toinen maassa se on niinku uus paikka sulle sun pitäis odottaa joku vähän aikaa sinä opetat kaikki paikat, osoitteet...(H1)

Haastateltavat toivat esiin myös konkreettisen ehdotuksen, miten vastaanottokeskuksen alkuaikoja olisi heidän näkökulmastaan voinut helpottaa. Heidän mukaansa alkuaikoja ja sitä kautta myös sopeutumista voitaisiin helpottaa muokkaamalla asuinjärjestelyt nuorten tarpeet paremmin huomioon ottamalla. Haastateltavien mielestä paras ratkaisu heille olisi tietenkin ollut omat huoneet, mutta jo huoneiden jakaminen vain ikätovereiden kanssa olisi askel parempaan suuntaan. He kuitenkin toteavat, että tästäkään eivät vastaanottokeskuksessa puhuneet, koska tiesivät jo ennalta sen mahdottomuuden keskuksen toimiessa täydellä kapasiteetilla.

...vähän vaikeeta jos mä sanon että silloin olisin halunnut oman asunnon en halua asua heidän kanssaan. (H3)

Aikuistuminen ja vastaanottokeskukseen muuttaminen asetti samalla myös tarpeen nuorten itsenäistymiselle. Heidän oli nyt suoriuduttava itsenäisesti asioista, joissa olivat siihen asti saaneet apua tai joita heidän ei ollut mahdollisesti tarvinnut suorittaa lainkaan. Heidän mukaansa tällaisia asioita olivat esimerkiksi siivoaminen ja ruoanlaitto.

...koska mä muutin emmä osaa esimerkiksi tehdä mitään ruokaa, oli vähän vaikeeta ensin. (H3)

Ensimmäinen kolme viikkoa minä ostin aina valmisruokaa kaupasta. Ihan oikeesti. (H1)

Haastateltavat toivat esille, etteivät muuttaessaan kokeneet olevansa valmiita aikuisuuteen ja itsenäiseen elämään. Suurimmaksi esteeksi itsenäistymiselle nousivat juuri puutteet elämäntaidoissa, etenkin ruoanlaitossa. He eivät omien sanojensa mukaan osanneet lainkaan laittaa ruokaa muuttaessaan vastaanottokeskukseen, mikä vaikeutti itsenäistymistä huomattavasti. Eräs haastateltavista lisäsi, ehkä hie-man humorisestikin, että osasi keittää vain kananmunan muuttaessaan. Aikuistumisen ja itsenäistymisen haasteet näkyivät myös kokonaisvaltaisemmalla tasolla, kuten eräs haastateltavista kuvaili:

Ei osaa tehdä mitään ruokaa, ei mitään osaa elämä. (H2)

Elämisen osaamattomuus tiivistää hyvin haastateltavien kokemukset aikuistumisestaan. Kuten aikaisemmin esiin noussut yksinäinen elämä, myös elämän osaaminen voidaan nähdä kokonaisuutena, johon kuuluvat elämäntaidot, elämänhallinta sekä hyvin vahvana myös tunne pystymisestä ja henkiset valmiudet elämään.

Elämä oli kuitenkin kuukausien kuluessa helpottunut ympäristön, ihmisten ja tapojen tullessa tutuksi ja haastateltavat olivat onnistuneet oppimaan myös itsenäistymisen kannalta tärkeitä taitoja. Aiemmin mainitut pelottavat kanssa-asukkaat olivat lopulta hyödyksi, sillä heitä havainnoimalla ja heiltä kysymällä haastateltavat kertoivat oppineensa esimerkiksi ruoanlaittoa.

Mä opin ihmisiä katsomalla. Mitä hän teki, laittaa suolaa, millaista riisiä. Ja kysyin. (H3)

Huolimatta ikäeroista ja osittain myös kulttuurien eroista he olivat luoneet muiden asukkaiden kanssa myös ystävyys-suhteita, sekä löytäneet yhteisiä mielenkiinnonkohteita ja harrastuksia. Haastateltavat kertoivat tunteensa itsenäisyydestä edelleen vaihtelevan, kuitenkin tarkentamatta millä tavoin se näyttäytyy heidän elämässään.

Haastateltavat ovat olleet turvapaikkaprosessissa nyt noin viisi vuotta. He kokevat olevansa jossain määrin kotoutuneita, vaikka varsinaista kotoutumista ei heidän tapauksessaan ole edes aloitettu vielä eikä se ilman oleskelulupaa täysin mahdollista

olisikaan. Turvapaikkaprosessin vuoksi he ovat kirjoilla vastaanottokeskuksessa, mutta ovat siirtyneet asumaan yksityismajoitukseen joko yksin, tai ystävänsä kanssa. He ovat kaikki työllistyneet lyhyt -tai pitkäkestoisesti, osaavat kieltä ja kulttuuria sekä ovat onnistuneet muodostamaan tukiverkoston, joka koostuu niin suomalaisista kuin muistakin maahanmuuttajista. Haastateltavat eivät kuitenkaan vielä tiedä missä tulevaisuutensa viettävät. He korostavatkin, miten koko turvapaikkaprosessin ajan jatkunut epätietoisuus omasta tulevaisuudesta edelleen aiheuttaa stressiä, joka vaikuttaa arjen toimintakykyyn ja sujumiseen.

...viisi vuotta odotan päätöstä, mitä sitten tapahtuu. Aina masennus ja semmonen stressi ja oonko mä jo Suomessa tai ei. Tosi vaikeaa. (H2)

...Mä odotan täällä, mä asunut suomessa melkein 5 vuotta, kyl mä opin vähän suomea, mä tiedän vähän niinku suomalainen kulttuuri, mutta mulla ei sellaista fiilistä tai mieli, koska aina mun pää on sekaisin. (H1)

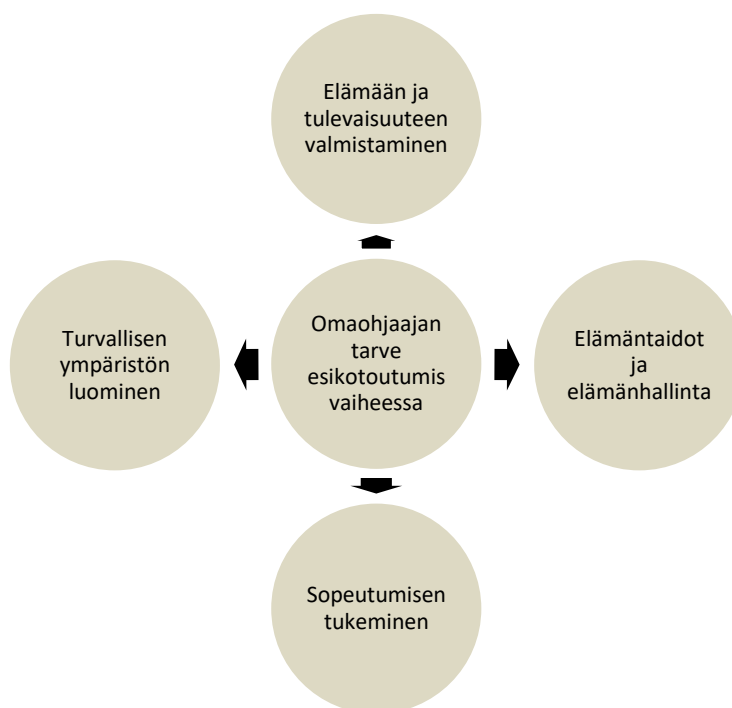
Pitkittyneen turvapaikkaprosessin vuoksi he tiedostavat tilanteensa olevan epävarma ja sen, että heidät voidaan ennen oleskeluluvan saamista käännättää Suomesta. Heidän mielestään on kuitenkin suorastaan absurdia ajatella, että he joutuisivat vielä lähtemään pois Suomesta.

Mihin pitää lähteä mä ajattelen, jos mä en saa mitään. Mulla on nyt tässä paljon ystäviä, suomalaisia kavereita. Työpaikka on tässä ja eli mä en voi lähteä mihinkään. (H3)

Haastateltavat ovat omien sanojensa mukaan jo asettuneet Suomeen ja muodostaneet elämänsä tänne. Heidän mukaansa palaaminen takaisin kotimaahan tuntuu tällä hetkellä mahdottomalta. He näkevätkin, että mahdollisen käännätyksen jälkeen ainut vaihtoehto heille olisi aloittaa prosessi uudelleen toisessa vieraassa maassa.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, miten omaohjaajuudella tuetaan aikuistuneita turvapaikanhakijoita esikotoutumisvaiheessa. Tutkimustulokset osoittavat esikotoutumisvaiheessa aikuistuneiden turvapaikanhakijoiden tuen tarpeiden koskettavan itsenäisyyttä edistäviä toimia sekä tulevaan elämään valmistamista. Tämän lisäksi korostui turvallisen ympäristön luominen sekä varsinkin aikuistumisen ensimmäisillä meneillään olevan muutosprosessin ja sopeutumisen tukeminen. Omaohjaajuus näyttäytyy siis yhtä lailla henkisenä tukena elämänmuutoksessa kuin elämänhallinnan ja elämäntaitojen tukemisena itsenäistymisprosessissa (ks. kuvio 6).

Kuvio 6. Omaohjaajuuden tarpeet esikotoutumisvaiheessa.

Tutkimusaineiston analyysin ja luokittelun jälkeen jäljelle jäi kaksi pääluokkaa, jotka ovat omaohjaajuus tukiasuntolassa sekä omaohjaajan tarve vastaanottokeskuksessa. Tässä luvussa tutkimustuloksia tarkastellaan aiempaan teoriaosuuteen viittaen sekä tuodaan esille myös omia tutkimustuloksista nousseita päätelmiä. Tutkimuksessa keskityttiin tutkittavien kokemuksiin kahdessa eri elämänvaiheessa. Ensimmäinen elämänvaihe koski tutkittavien kokemuksia omaohjaajuudesta tukiasuntolassa ja minkälaista tuen tulisi siellä olla. Tukiasuntolanaikaiset kokemukset olivat

tärkeitä, sillä niiden avulla saatiin tietoa jo käytössä olevasta omaohjaajatyömenetelmästä. Tukiasuntolassa saadut lähtökohdat olivat myös olennaisessa osassa aikuistumisen onnistumisessa. Toinen elämänvaihe koski tutkittavien kokemuksia vastaanottokeskuksessa aikuistumisen jälkeen ja minkälaista tukea he olisivat siellä tarvinneet.

Tutkimustulokset toivat selkeästi esiin, miten tukiasuntolan omaohjaajan tuki oli ollut haastateltavien mielestä riittämätöntä. Riittämättömyys oli näkynyt sekä arkipäiväisen elämän vajavaisena tukena, että puutteellisena valmistamisena tulevaan elämään. Haastateltavien muistikuvat omaohjaajastaan olivat hyvin etäiset eikä yhteisiä aktiviteettejä juurikaan ollut. He katsoivatkin, ettei omaohjaajalla lopulta ollut kovinkaan suurta roolia heidän elämässään. Sinkkonen ja Tervonen-Arnkil (2015, 41) kuvaavat omaohjaajuuden olevan vierellä kulkemista nuorta kuunnellen. Heidän mielestään omaohjaajan tulisi olla turvallinen aikuinen, joka mahdollistaa luottamuksen syntymisen. Samalla he toteavat omaohjaajalla olevan suuri psykologinen merkitys tilanteessa, jossa nuori elää ilman vanhempiaan. Järvisen ym. (2014, 7) mukaan alaikäisyksikössä omaohjaaja onkin usein nuoren tärkein aikuinen. Haastateltavien vastauksista voidaan kuitenkin päätellä, että heidän kohdallaan näin ei ollut.

Haastateltavat olivat kuitenkin kokemuksistaan huolimatta samaa mieltä Sinkkosen ja Tervonen-Arnkilin (2015, 41) näkemyksistä, minkälaista omaohjaajuuden tulisi olla. Haastateltavien mielestä omaohjaajassa tulisi korostua välittäminen, huolenpito sekä ohjaus. Omaohjaajan tulisi olla siis turvallinen ja välittävä aikuinen, jonka puoleen voisi tarpeen vaatiessa kääntyä. Haastateltavat näkevät omaohjaajassa myös kasvatuksellisia piirteitä rajojen asettajana sekä arjen asioiden huolehtijana. Lisäksi omaohjaajuus on tulevaan elämään ja suomalaiseen yhteiskuntaan valmistamista opettamalla tarvittavia tietoja ja taitoja. Omaohjaajuus on lopulta turvallisen ympäristön mahdollistamista sekä nuoren tukemista tulevaa elämää varten.

Pihlaja (2017, 41) kirjoittaa, että nuorten turvapaikanhakijoiden kotoutumisen voidaan katsoa alkavan ennen kaikkea turvallisuudentunteesta. Hänen mukaansa arjen säännöllisyys sekä turvalliset ja välittävät aikuiset muodostavat nuorelle ympäristön, jossa hän voi tuntea olevansa tärkeä ja kunnioitettu. Haastateltavat olivat riit-

tämättömästä omaohjaajan tuesta huolimatta tyytyväisiä elämäänsä ja arkeensa tukiasuntolassa. Tyytyväisyyden voidaan katsoa johtuvan juuri rutiineista, jotka olivat muodostuneet tukiasuntolan päivärytmistä, koulunkäynnistä sekä liikunnallisista aktiviteeteista.

Nuorten kotoutumisessa tärkeintä on tulevaan elämään valmistaminen elämäntaitoja opettamalla sekä iänmukaisen kehityksen ja osallisuuden tukeminen (Pihlaja 2017, 41). Alitolppa-Niitamo (2017, 10, 15) kirjoittaa omaohjaajan pääasiallisten kotouttamistoimien koskettavan nimenomaan itsenäiseen elämään valmistamista. Haastateltavat eivät kuitenkaan kokeneet oppineensa riittävästi elämäntaitoja itsenäistymistä varten. Heidän mukaansa omaohjaajat eivät opettaneet tarvittavia elämäntaitoja tai edes valmistaneet muutosprosessiin aikuisuuden kynnyksellä. Aikuistuminen ja muutto vastaanottokeskukseen oli lopulta hoidettu hyvin nopeasti ja nuorten tarpeet sivuttaen. Pihlaja (2017, 41) mainitseekin, että mikäli nuorta ei tueta tarpeeksi aikuistumisessaan, muodostaa se pahimmassa tapauksessa kuilun alakäisyksikön ja itsenäisen elämän välille.

Itsenäinen elämä tarkoittaa tässä tapauksessa vastaanottokeskusta, joka laitospainotteisestakin ympäristöstä ja paikalla olevista ohjaajista huolimatta edellyttää huomattavasti suurempaa itsenäisyyttä kuin tukiasuntola. Puutteet elämäntaidoissa sekä puutteellinen valmistaminen tulevaan elämään heijastuivat lopulta itsenäistymisen sekä sopeutumisen haasteina vastaanottokeskuksessa. Oikeanlaisella tuella olisi siis mahdollista helpottaa nuorten sopeutumista, aikuistumista sekä elämää niin vastaanottokeskuksessa kuin sen jälkeenkin.

Tukiasuntola on olennainen osa esikotoutumisvaihetta, jossa saadut kokemukset heijastuvat myös myöhempään elämään. Tukiasuntolassa nuoret saavat ensikokemuksensa koko yhteiskuntaamme, kieleemme ja kulttuuriimme. Esikotoutumisen tarkoituksena onkin tukea turvapaikanhakijoiden sopeutumista yhteiskuntaan (ks. esim. Nisula & Ketola 2018, 17). Pihlajan (2017, 40) sekä Kuusisto ja Korjonen-Kuusipuron (2018, 375) mukaan varsinkin nuorten kotouttamisessa tulisi panostaa myös globaalisti hyödyttävien tietojen ja taitojen opettamiseen. Tukiasuntolassa luodaan siis pohja tulevaisuutta varten, olipa tulevaisuus sitten Suomessa tai jossain muualla.

Kuten Suurpää (2017, 65) totesi, alaikäisyksikössä aikuistumista juhlimisen lisäksi myös pelättiin, sillä se tarkoitti muuttoa aikuisten vastaanottokeskukseen ja itsenäisempää elämää ilman ohjaajien jatkuvaa apua. Tutkimustulokset osoittavatkin, että varsinkin alkuajat vastaanottokeskuksessa olivat haasteellisia. Haasteita toivat tuntemattomaan paikkaan sopeutuminen, uudet ihmiset ympärillä sekä ikävääntunne entistä elämää kohtaan. Haastateltavat eivät katsoneet olevansa valmiita aikuisuuteen ja sen luomaan vaatimukseen itsenäisyydestä.

Pihlajan (2017, 41) mukaan nuoren itsenäistymisen onnistumisen ja itsestään huolehtimisen voidaankin katsoa riippuvan hänelle annetusta tuesta ja ohjauksesta. Haastateltavien vastauksesta onkin pääteltävissä alkuaikojen haasteiden pitkälti johtuneen riittämättömästä valmistamisesta. Vastauksissa usein korostuneet puutteelliset ruoanlaittotaidot olivat näkyvin, mutta vain päällimmäinen haaste itsenäistymisessä. Heidän puheissaan oli havaittavissa kokonaisvaltaisemmalla tasolla puutteita elämän osaamisessa ja elämönhallinnassa. Heiltä puuttui tunne aikuisuudesta ja itsenäisyydestä. Pihlaja (2017, 41) mainitseekin ohjaajien tärkeimpien tehtävien olevan elämönhallinnan ja elämäntaitojen opettaminen sekä tukeminen ja välittäminen.

Aikuistuminen tulisi elämänvaiheena olla itsenäistymistä, vapauden tunnetta sekä omasta päätösvallasta nauttimista (ks. Laaksonen 2014, 10–11). Tulokset kuitenkin osoittavat, että haastateltavien tapauksessa itsenäistyminen oli haastavaa. Vastaanottokeskuksessa myöskään omasta päätösvallasta nauttiminen tai vapauden tunne eivät näyttäyty yksinkertaiselta. Haverinen (2017, 322) käyttääkin termiä pakotettu toimeettomuus tilanteesta, jossa pitkittyneet turvapaikkaprosessit estävät turvapaikanhakijoita luomasta oikeaan elämään tarvittavia rakenteita ja rytmiä.

Vastaanottokeskuksen arki näyttäytyi tylsänä ja toimeettomana, sillä tukiasuntolasta tutut rutiinit, kuten päivittäinen koulunkäynti ja liikunnalliset harrastukset olivat jääneet pois. Nisula ja Ketola (2018, 18, 22–23) toteavat, että turvapaikanhakijoiden osallisuuden ollessa rajoitettua tärkeintä on mielekkään arjen rakentaminen. Haastateltavien vastauksista päätellen he eivät kokenet arkeaan mielekkääksi, vaan paremminkin kaipasivat arkeaan tukiasuntolassa. Heidän arkensa rakentui nyt pääosin vastaanottokeskuksen työ- ja opintotoiminnan varaan, joita oli vain muutamia tunteja viikoittain.

Haastateltavat näkivät omaohjaajan tuen liittyvän vastaanottokeskuksessa ennen kaikkea aikuistumisen ja itsenäistymisen tukemiseen. Tämän lisäksi omaohjaajalla nähtiin olevan merkitystä myös vastaanottokeskuksen alkuaikoina sopeutumisen tukena. Kuten teoriaosuudessa todettiin, voidaan aikuistuneiden turvapaikanhakijoiden tilanteessa nähdä yhtymäkohtia lastensuojelun jälkihuoltoon. Laaksosen (2004, 10–11) mukaan ilman jälkihuoltoa lastensuojelussa aikuistuneet nuoret jäisivät oman onnensa nojaan. Hän korostaakin, että myös itsenäistynyt nuori tarvitsee tukea luotettavaksi kokemaltaan aikuiselta ja tietoisuutta siitä, että hänestä ollaan edelleen kiinnostuneita. Laaksonen toteaa omaohjaajasuhteen katkeamisen saatavan olla haastava tilanne nuorelle.

Omaohjaajalla tulisi olla haastateltavien mukaan samanlainen rooli vastaanottokeskuksessa kuin tukiasuntolassakin. Heidän mielestään aikuiset tarvitsevat myös jonkun, joka välittää, ohjaa ja neuvoo tarvittaessa. Varsinkin, jos sellaista henkilöä ei ole ennen elämässä ollut. Kuten Kuusisto ja Korjonen-Kuusipuro (2018, 370) sen toteavat, nuoret tarvitsevat ennen kaikkea ystäviä.

Aikuistuminen tarkoittaa turvapaikanhakijoille elämänmuutosta. Vastaanottokeskuksessa nuoren tuen tarpeet eivät yhtäkkisesti katoa, mutta tuen saaminen vähintäänkin vaikeutuu. Aikuistumisen myötä asema lakien ja viranomaisten edessä muuttuu ja Suurpää (2017, 65) toteaa sen vaikuttavan olennaisesti myös myönteisen oleskeluluvan saamiseen. Aikuistuneille turvapaikanhakijoille tulisikin olla jonkinlainen puskuriaika vastaanottokeskuksessa, jolloin heidän tarpeensa otettaisiin erityisesti huomioon. Laaksonen (2004, 10–11) toteaa jälkihuollon tärkeimmän kysymyksen olevan, mitä nuori tarvitsee ja tätä samaa ajatusta tulisi noudattaa myös aikuistuneiden turvapaikanhakijoiden kanssa työskennellessä.

Haastateltavat ovat olleet Suomessa nyt noin viisi vuotta. He asuvat tällä hetkellä omassa asunnossaan eli yksityismajoituksessa, ovat työllistyneet ainakin osa-aikaisesti, oppineet kieltä ja kulttuuria sekä luoneet verkostoja Suomeen. Heidän voidaan siis ajatella olevan jossain määrin kotoutuneita, ainakin vuoden 2015 hallituksen maahanmuuttopoliittisten tavoitteiden (2015) mukaan. Tosiasiassa heidän turvapaikkaprosessinsa on kuitenkin edelleen kesken, eivätkä he näin ollen ole kotoutta-

mislain mukaisten virallisten kotouttamistoimien piirissä. Haastateltavat ovat siis vieläkin Suorannan (2011, 42) mainitsemassa välitilassa, eli ei-enää-eikä-vielä-missä.

Suomessa kotoutumisen mittareina käytetään yleensä työllistymistä sekä kielen oppimista (ks. esim. Saukkonen 2015, 395). Työllistyminen ja kielen oppiminenkaan eivät kuitenkaan takaa kotoutumista, sillä kuten Nisula ja Ketola (2018, 18, 22–23) kirjoittavat, on turvapaikanhakijoiden osallisuus rajoitettua. Näin ollen haastateltavienkin yhteiskunnallinen osallisuus ja täysivaltaisuus on mahdotonta ilman oleskelulupaa ja virallista asemaa. Keskeneräinen turvapaikkaprosessi ja epävarmuus tulevaisuudesta aiheuttavat haastateltavien mukaan masennusta ja stressiä, jotka taas vaikeuttavat arkipäiväistä elämää. Heidän tapauksensa osoittaakin, että kotoutuminen on ensisijaisesti sidoksissa oleskelulupaan eikä niinkään kotouttamislain mukaisiin kotouttamistoimiin. Ilman kotouttamistoimiakin voidaan päästä kiinni työelämään sekä oppia kieltä ja kulttuuria, mutta vasta oleskeluluvan saaminen mahdollistaa pysyvyyden, tunteen kotoutumisesta sekä tulevaisuuden suunnittelun.

7 POHDINTA

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten omaohjaajuudella tuetaan aikuistuneita turvapaikanhakijoita esikotoutumisvaiheessa. Tutkimus keskittyi alun perin selvittämään tuen tarpeita aikuistumisen jälkeen, mutta yhtä tärkeäksi muodostuivat lopulta tutkittavien kokemukset myös ennen aikuistumista. Tutkimustulokset osoittavat, miten oleellinen osa tukiasuntolan kokemukset ovat aikuistuneiden turvapaikanhakijoiden elämässä. Omaohjaajan rooli nähtiin merkittävänä niin tukiasuntolassa kuin vastaanottokeskuksessakin, ja se näyttäytyikin ennen kaikkea keinona vastata yksilöllisiin tuen tarpeisiin elämänvaiheesta riippumatta.

Tutkimuksessa esille nousseet tuen tarpeet ovat hyvin arkipäiväisiä ja osaltaan kuvastavat turvapaikanhakijoidenkin olevan lopulta aivan tavallisia nuoria (ks. esim. Pihlaja 2017, 41). Omaohjaajuuden keinot vastata tukeen näyttäytyvät yhtä lailla hyvin tyypillisinä ja ne voisivat olla käytössä myös muiden asiakasryhmien kanssa työskenneltäessä. Turvapaikkaprosessia kontekstina ei kuitenkaan voida unohtaa, sillä se määrittelee turvapaikanhakijoiden aseman ja oikeudet sekä toisaalta myös omaohjaajuuden vaatimukset.

Esikotoutumisvaiheen omaohjaajuudessa korostuukin järjestelmätason tietämys turvapaikkaoikeudesta, -prosessista sekä -järjestelmästä. Omaohjaajan tulisi tietää mihin oikeus turvapaikanhakuun perustuu, miten turvapaikanhakijan silmissä seka-valtakin näyttävä turvapaikkaprosessi etenee sekä mistä suomalainen turvapaikkajärjestelmä lakeineen ja toimijoineen muodostuu. Esikotoutumisvaiheessa turvapaikanhakijat tarvitsevat apua päivittäisten asioiden hoitamisessa sekä neuvontaa että tietoa oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan turvapaikkaprosessissa.

Globalisaatio asettaa lisäksi omaohjaajalle uudenlaisia vaatimuksia myös yksilön kohtaamiseen (Juhila 2018, 128). Vastaanottokeskukset ovat kulttuurisesti hyvin monimuotoisia paikkoja, joissa ihmisten taustat ja elämäntilanteet vaihtelevat. Omaohjaajalla tulee olla kykyä kulttuurisensitiiviseen työskentelyyn sekä kulttuurikompetenssia, sillä yksilön kulttuurin merkitystä ei voida unohtaa, mutta ei liioin voida kohdata yksilöä vain kulttuurinsa edustajanakaan (ks. esim. PALOMA 2018, 113–114). Lisäksi osalla turvapaikanhakijoista saattaa olla traumaattisiakin kokemuksia

menneisyydessä tai matkaltaan Suomeen, jonka vuoksi omaohjaajalla tulisi olla myös traumatietoisuutta (Alitolppa-Niitamo 2017, 27).

Omaohjaajuus esikotoutumisvaiheessa on lopulta myös kotoutumisen tukemista. Esikotoutumisvaihetta voidaan pitää kattokäsitteenä kaikelle kotouttamista edistävälle toiminnalle turvapaikkaprosessin aikana (Haverinen 2018, 312). Esikotoutumisvaihe luo kuvan aktiivisista kotouttamistoimenpiteistä, vaikka tosiasiasa vastaanottokeskusten velvollisuutena on ainoastaan työ -ja opintotoiminnan järjestäminen, eikä sen katsota olevan esikotouttamisen näkökulmasta riittävää (ESIKOTO 2018). Konkreettiset esikotouttavat toimenpiteet saattavatkin vastaanottokeskuksesta riippuen vaihdella ja lopulta kyse on työntekijöiden motivaatiosta ja resursseista sekä kolmannen ja neljännen sektorin toimijoiden aktiivisuudesta.

Esikotoutumisvaihe saattaa kestää useita vuosia ja on mahdollista, että osa turvapaikanhakijoista kykenee sen aikanakin jo osittain kotoutumaan esimerkiksi työllistymällä tai oppimalla kielen. Se vaatii turvapaikanhakijalta motivaation lisäksi myös uskoa omaan tulevaisuutensa ja mahdollisuuksiinsa oleskelulupaan. Työllistynyt ja kielen oppinut henkilö on luonnollisesti etulyöntiasemassa oleskeluluvan saatuaan, mutta toisaalta kielitaitoinen turvapaikanhakija voidaan yhtä lailla myös käännättää Suomesta. Haastateltavien tapaus osoittaa, että kokonaisvaltainen kotoutuminen ilman oleskelulupaa onkin lopulta mahdotonta. Turvapaikanhakija on henkilöä hallitseva määritelmä, jolla perustellaan hänen oikeutensa ja asemansa yhteiskunnassa (ks. Koistinen & Jauhiainen 2017, 31). Määritelmä estää heidän täysivaltaisen kansalaisuutensa, eivätkä he ole oikeutettuja sosiaaliturvaan, terveydenhuoltoon tai esimerkiksi pankkitiliin. Määritelmä erottaakin heidät lopulta muista kansalaisista.

Turvapaikanhakijoiden tilanteet eivät kuitenkaan ole samanlaisia, eivätkä kaikkien turvapaikkaprosessit kestä vuosia. Jotkut saavat myönteisen oleskeluluvan ilman pitkää odotusta ja pääsevät osaksi kotouttamispalveluita. Jotkut onnistuvat työllistymään ja oppimaan kielitaidon, jotkut taas ei. Jotkut päättävät oma-aloitteisesti lähteä pois maasta ennen tai jälkeen kielteisen päätöksen, osalla taas ei ole muuta vaihtoehtoa kuin jäädä. Asema ja oikeudet näyttäytyvätkin hyvin eri valossa riippuen onko henkilö juuri turvapaikkahakemuksen jättänyt vai useamman vuoden maassa

ollut. Määritelmä kokoaa lopulta kaikki turvapaikanhakijat yhdeksi varsin homogeeniseksi ryhmäksi, vaikka todellisuudessa he ovat hyvin monimuotoinen ja erilaisissa tilanteissa oleva joukko ihmisiä.

Esikotoutumisvaiheen aikanakin turvapaikanhakijoiden asema ja oikeudet saattavat kuitenkin muuttua. Yksintulleiden alaikäisten erityinen asema tunnustetaan ja heidän tuen tarpeensa tunnustetaan niin turvapaikkaprosessissa kuin palvelujärjestelmässäkin (vrt. Järvinen, Snellman & Helenius 2014, 8, 10). Aikuistuminen turvapaikkaprosessin aikana tarkoittaakin myös aseman, oikeuksien ja palveluiden heikentymistä. Lisäksi tuen saaminen vaikeutui merkittävästi, vaikka tutkimuksen mukaan tuen tarpeet eivät hävinneet mihinkään. Syitä puutteelliselle tuelle saattaa olla monia.

Suomessa aikuistuminen merkitsee itsenäistymistä ja omasta elämästä huolehtimista. Oletusarvona siis on, että aikuinen pärjää kyllä itse. Toisaalta kuten haastateltavat kertoivat, myös avun pyytäminen saattaa olla haastavaa aikuiseksi oletulle henkilölle. Keskeneneräisestä turvapaikkaprosessista johtuva epä tietoisuus saattaa johtaa siihen, että aikuistuneille turvapaikanhakijoille ei kohdenneta vastaanottokeskuksessa tukea. Kohdennettujen resurssien voidaan ajatella olevan ikään kuin hukkaan heitettyjä, mikäli henkilö saisi kielteisen päätöksen tai poistuisi maasta kesken turvapaikkaprosessin.

Pääsyyinä voidaan kuitenkin ajatella olevan vastaanottokeskuksen riittämättömät resurssit yksilöiden kohtaamiseen suuren asukasmäärän vuoksi. Tutkimustuloksista päätellen alaikäisiä turvapaikanhakijoita kohdataankin enemmän yksilöinä, kun taas aikuiset kohdataan ikään kuin yhtenä ryhmänä. Ihmisten yleistäminen yhdeksi ryhmäksi saattaa piilottaa lopulta alleen yksilölliset tarpeet. Aikuisetkin ovat kuitenkin jokainen eläneet omanlaisensa elämän ja omaavat erilaisia kokemuksia, jonka vuoksi myös tuen tarpeet ovat yksilöllisiä.

Ilman huoltajaa saapuneet turvapaikanhakijat ovat oleskeluluvan saatuaan oikeutettuja kotoutumislain mukaiseen jälkihuoltoon, jota jatkettiin lastensuojelulain mukaisen jälkihuollon tapaan siihen asti, kunnes nuori näyttää 25 vuotta (Työ- ja elinkeinoministeriön tiedote 2020). Tämä siis tarkoittaa, että tutkimukseen osallistuneet turvapaikanhakijatkin olisivat oleskeluluvan saatuaan vielä oikeutettuja jälkihuollon

palveluihin. Kotoutumislain mukaisen jälkihuollon tarkoituksena on tukea nuorta koulutuksen valinnassa, työnhaussa sekä taloudenpitoon ja asumiseen liittyen (Kotoutumislain mukainen jälkihuolto [Viitattu 19.2.2021]).

Kokonaisuudessaan opinnäytetyöprosessi kesti noin vuoden. Kirjoitustyötä ei kuitenkaan jatkunut kokoaikaisesti, vaan suunnitelman esittelemisen jälkeen helmikuussa 2020, teoriaosuuden kirjoittaminen alkoi vasta kesällä. Haastattelut suoritettiin elokuussa ja samanaikaisesti jatkettiin myös teoriaosuuden työstämistä. Analyysivaihe sekä teorian viimeistely tapahtuivat loppusyksystä ja tulokset kirjoitettiin loppuvuodesta. Työn viimeiset vaiheet tehtiin alkuvuoden 2021 aikana. Opinnäytetyön tekeminen oli kaikkine vaiheineen opettavainen kokemus, jossa menttiin myös harhaan välillä. Yksin tehdessä ymmärsi, minkälaisen lisäarvon toinen tekijä työhön tuo, sillä keskustelu opinnäytetyön tiimoilta jää yksin tehdessä lähinnä ohjaavan opettajan tapaamisten varaan, jonka ei tietenkään voida katsoa olevan samankaltaista.

Turvapaikanhakijat nousivat aiheeksi omasta mielenkiinnosta sekä kokemuksistani ja havainnoistani työskenneltyäni vastaanottokeskuksessa. Aihetta on kuitenkin viime vuosina tutkittu runsaasti opinnäytetöissäkin, joten koin tarpeelliseksi löytää uutta tulokulmaa aiheeseen. Lopullinen aiheen tiivistyminen johtui siitä, että aikuistumisen rajapintaa on käsitelty Suomessa verrattain vähän, tutkimusten yleensä keskittyessä aikuisiin turvapaikanhakijoihin tai alaikäisiin turvapaikanhakijoihin. Valintaan vaikuttivat myös omat kokemukset työelämästä aikuistuneiden turvapaikanhakijoiden kanssa. Omaohjaajuus osoittautui hyväksi tavaksi saada aihe vahvemmin sidottua sosiaalialaan sekä sosionomin ammattiin.

Aikuistuneet turvapaikanhakijat osoittautuivat lopulta todella laajaksi ja monisyiseksi aiheeksi. Turvapaikanhakijoihin liittyy jo itsessään huomattava määrä erilaisia lajeja, oikeuksia ja määritelmiä, jotka ovat tarpeellisia kokonaiskuvan luomisessa. Lisäksi huomioon oli otettava elämänvaiheet ennen ja jälkeen aikuistumisen, sekä omaohjaajan rooli niin esikotoutumisessa kuin kotoutumisessakin. Kokonaiskuvan luomiseksi oli siis mentävä myös turvapaikkaprosessin ulkopuolelle. Haasteita tuottivat lopulta tutkimuksen kannalta tarpeellisten ja oleellisten asioiden tiivistäminen. Teoriaosuudessa pyrittiinkin luomaan mahdollisimman laaja kuvaus turvapaikanhakijan asemasta, oikeuksista sekä palveluista turvapaikkaprosessin aikana.

Tutkimus toteutettiin laadullisena ja aineisto kerättiin haastattelemalla kolmea turvapaikkaprosessin aikana aikuistunutta turvapaikanhakijaa. Kolme tuntui riittävältä, sillä kuten laadullisessa tutkimuksessa yleensä, tässäkin tutkimuksessa tuloksista ei ollut tarkoitus tehdä kaikkia turvapaikanhakijoita kattavia yleistyksiä, vaan kyseessä ovat ensisijaisesti kolmen henkilön subjektiiviset kokemukset. Haastattelu jäi lopulta lyhyeksi, sillä jännittävästä tilanteesta tai haastattelukielestä johtuen haastateltavien vastaukset olivat usein varsin lyhyitä. Näin jälkikäteen voidaan myös todeta, että haastattelussa olisi voinut käyttää enemmän tarkentavia kysymyksiä esimerkiksi heidän ajatuksistaan ja näkemyksistään. Näin ollen aineisto jäi siis verrattain pieneksi, vaikka koenkin saaneeni tutkimuksen kannalta riittävästi oleellista tietoa. Aineistoa olisi ollut mahdollista kasvattaa haastattelemalla esimerkiksi turvapaikanhakijoiden kanssa työskenteleviä, mutta en kokenut sitä tutkimuksen kannalta välttämättömäksi.

Pieni aineisto tarkoitti hyvin tarkkaa analyysiä, jotta varmasti kaikki oleellinen tieto saadaan tutkimukseen mukaan. Toisaalta pienen aineiston eduksi voidaan katsoa sen helppo käsiteltävyys. Analyysissä haastateltavien vieraan kielen käyttö osoitautui myös haasteeksi, sillä sanamuodot ja sanajärjestykset vaikeuttivat välillä todellisen merkityksen ymmärtämistä. Yhtä lailla lyhyet ja tarkentamattomat vastaukset tuottivat haasteita analyysissä ja erityisesti sen pelkistämisvaiheessa.

Aiemmin mainitut järjestelmätason tietämys turvapaikkaprosessista sekä erilaisten kulttuurien kohtaaminen liittyvät olennaisesti myös sosionomin kompetensseihin asiakastyö -sekä palvelujärjestelmäosaamisesta. Muita sosionomin kompetensseja ovat eettinen osaaminen, kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen, tutkimuksellinen kehittäminen -ja innovaatio-osaaminen sekä työyhteisö, -johtaminen -ja yrittäjyysosaaminen. (Sosionomin kompetenssit, [Viitattu 1.2.2021].) Eettinen osaaminen korostui varsinkin haastatteluiden läpiviemisessä sekä tutkittavien anonymiteetin varjeluna ja kunnioituksena. Kriittisen ja osallistavan yhteiskuntaosaamisen voidaan katsoa olevan opinnäytetyön ydinaluetta, sillä esille tuodaan turvapaikkaprosessin asettamat määritelmät ihmisille sekä tuloksista nousevat tuen tarpeet. Tutkimuksellinen kehittäminen -ja innovaatio-osaaminen sekä työyhteisö, -johtaminen -ja yrittä-

jjyysosaaminen näkyvät opinnäytetyön pyrkimyksessä tuen kohdentamisen kehittämistä ja turvapaikanhakijoihin liittyvän työkentän monialaisista työyhteisöistä sekä verkostoista.

Tutkimuksen tavoitteena oli löytää keinoja tukea aikuistuneita turvapaikanhakijoita omaohjaajuudella. Tulosten voidaan katsoa vastaavan tavoitteita, sillä ne tuovat selkeästi esille omaohjaajan roolin niin tukiasuntolassa kuin vastaanottokeskuksessakin. Tutkimuksessa esille nousseet omaohjaajan tehtävät ja keinot tukea turvapaikanhakijoita eivät kuitenkaan olleet uusia, vaan ne kaikki olivat jo olemassa ja esiteltynä teoriaosuudessa. Tutkimuksen merkitys korostuu nähdäkseen siinä, että se sitoo aiemmin tutkitut tuen keinot ja omaohjaajuuden yhteen vähemmän tutkittujen aikuistumisen tuen tarpeiden kanssa.

Tulokset ovat hyödynnettävissä työskenneltäessä tukiasuntolassa tai vastaanottokeskuksessa, sillä ne luovat selkeän kuvan turvapaikanhakijoiden mahdollisista tuen tarpeista. Tuloksia tullaankin levittämään mahdollisuuksien mukaan esimerkiksi vastaanottoiminnassa mukana oleville tahoille. Tuloksia aikuistumisen asettamista haasteista ja tuen tarpeista voidaan kuitenkin hyödyntää myös turvapaikkaprosessin ulkopuolella. Opinnäytetyön viimeistä seminaaria oli seuraamassa hankekoordinaattori Yhdessä Aikuisuuteen – Elämässä Eteenpäin (YEE) -hankkeesta. Hankeen päätoteuttajana on terveyden ja hyvinvoinninlaitos ja se toteutetaan vuosina 2020–2022. Sen tarkoituksena on lastensuojelun jälkihuollon asiakkaiden sekä kotoutumislain mukaiseen jälkihuoltoon oikeutettujen nuorten palvelujen ja aikuistumisen tuen turvaaminen poikkeusoloissa ja covid 19-kriisin jälkeen. Opinnäytetyön tulokset tullaan antamaan YEE-hankkeen käyttöön.

Johdannossa todettiin maailman 80 miljoonasta pakolaisesta noin puolien olevan alaikäisiä (ks. UNHCR Global Trends 2019). Voidaan siis ajatella, että tulevaisuudessaakin turvapaikkaprosessissamme on aikuistuneita turvapaikanhakijoita, jonka vuoksi heidän tuen tarpeensa huomioon ottaminen sekä oikeanlaisen tuen kohdentaminen on ajankohtaista myös jatkossa. Aikuistuneet turvapaikanhakijat ansaitsisivatkin enemmän tutkimusta kohdalleen, sillä se antaa myös työntekijöille työkaluja heidän kohtaamiseensa. Omaohjaajuuden näkökulmasta tutkimusta voisi jatkossa

suunnata todellisen vaikuttavuuden arviointiin, kuten esimerkiksi pitkittäistutkimuksella selvittämään, miten omaohjaajan tuki näyttäytyy aikuisten turvapaikanhakijoiden elämässä.

Aikuistuneiden turvapaikanhakijoiden tuen tarpeet tunnistetaan niin turvapaikkaprosessissa kuin palvelujärjestelmässäkin ja heidän voidaankin katsoa pääsevän lähemmäs kansalaisen oikeuksia kuin muut turvapaikanhakijat. Toisaalta heidän oikeutensa myös heikentyvät merkittävästi turvapaikkaprosessin aikana ja he kokevatkin suuren elämänmuutoksen vielä pakolaisuudenkin lisäksi. Aikuistuneiden turvapaikanhakijoiden tukeen tulisikin panostaa, sillä näkisin, että heillä on hyvät edellytykset kotoutua oleskeluluvan saatuaan. He oppivat kielen aikuisena tulleita turvapaikanhakijoita nopeammin, joka auttaa heitä työllistymään, luomaan verkostoja ja lopulta osallistumaan yhteiskunnan toimintaan.

LÄHTEET

- Alitolppa-Niitamo, A. 2017. Käsikirja: Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten psykososiaalinen tukeminen perheryhmäkodissa ja tukiasumisyksikössä. [Verkojulkaisu]. Työ- ja elinkeinoministeriö oppaat ja muut julkaisut 8/2017. [Viitattu 17.9.2020]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-273-6>
- Ahmadi, N. 2005. Globalisation, postmodernity and migration: Rethinking cultural identity. Teoksessa: M. Launikari (ed.) & S. Puukari (ed.) Multicultural guidance and counselling: Theoretical foundations and best practices in Europe. University of Jyväskylä: Centre for international mobility CIMO and institute for educational research, 99–116.
- Asa, R. 2009. Yksintulleet – näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa. [Verkojulkaisu]. Euroopan muuttoliikeverkosto. [Viitattu 15.9.2020]. Saatavana: http://www.emn.fi/files/44/Artikkeli_yksintulleet_24062009_FINAL.pdf
- Berry, J. 1997. Immigration, Acculturation and Adaption. [Verkkolehtiartikkeli]. Applied psychology: An international review 46 (1), 5–68. [Viitattu 8.9.2020]. Saatavana EBSCOhost-tietokannasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Berry, J. 2001. A Psychology of immigration. [Verkkolehtiartikkeli]. Journal of Social Issues 57 (3), 615–631. [Viitattu 5.10.2020]. Saatavana: https://www.researchgate.net/publication/227497472_A_Psychology_of_Immigration
- Björklund, K. 2014. ”Haluun koulutusta, haluan työtä ja elämän Suomessa”: Yksintulleiden alaikäisten pakolaisten kotoutuminen Varsinais-Suomessa. [Verkojulkaisu]. Siirtolaisinstituutin tutkimuksia A48. [Viitattu 20.9.2020]. Saatavana: <https://docplayer.fi/108743219-Haluun-koulutusta-haluun-tyota-ja-elaman-suomessa.html>
- Björklund, K. 2015. Yksintulleet alaikäiset pakolaiset – huolehditaanko heistä, kuten pitäisi? [Verkkosivusto]. Liikkeessä yli rajojen. [Viitattu 29.9.2020]. Saatavana: <https://liikkeessaylirajojen.fi/yksintulleet-alaikaiset-pakolaiset-huolehditaanko-heista-kuten-pitaisi/>
- CEAS. Ei päiväystä. Common European Asylum System. [Verkkosivu]. European Commission. [Viitattu 25.9.2020]. Saatavana: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum_en
- Convention on the rights of the child. 1989. [Verkkosivusto]. Unicef. [Viitattu 1.9.2020]. Saatavana: <https://www.unicef.org/child-rights-convention/convention-text>

- Convention and Protocol Relating to the status of Refugees. 1951. [Verkkosivu]. UNHCR – The UN Refugee Agency. [Viitattu 1.9.2020]. Saatavana: <https://www.unhcr.org/3b66c2aa10>
- Declaration of Human Rights. 10.12.1948. [Verkkosivu]. United Nations. [Viitattu 1.9.2020]. Saatavana: <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/index.html>
- Dublin. Ei päiväystä. Country responsible for asylum application. [Verkkosivusto]. European Commission. [Viitattu 25.9.2020]. Saatavana: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/examination-of-applicants_en
- EASO. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. European Asylum Support Office. [Viitattu 25.9.2020]. Saatavana: <https://www.easo.europa.eu/about-us>
- Eide, K. & Hjern, A. 2013. Viewpoint article: Unaccompanied refugee children: vulnerability and agency. [Verkkolehtiartikkeli]. Acta Paediatrica: nurturing the child 102 (7), 2–3. [Viitattu 10.10.2020]. Saatavana: https://www.researchgate.net/profile/Ketil-Eide/publication/236125529_Unaccompanied_refugee_children_-_Vulnerability_and_agency/links/5a397d860f7e9baa50179d65/Unaccompanied-refugee-children-Vulnerability-and-agency.pdf
- ESIKOTO. Ei päiväystä. Esikotouttamisen kehittämishanke Pohjois-Pohjanmaalla: Loppujulkaisu. [Verkkojulkaisu]. Oulun Diakonissalaitoksen Säätiö. [Viitattu 13.9.2020]. Saatavana: https://www.odl.fi/tiedostot/ESIKOTO-loppujulkaisu_sahkoinen_valmis.pdf
- Esser, H. 2006. Migration, Language and Integration. [Verkkojulkaisu]. AKI Research Review 4. [Viitattu 14.9.2020]. Saatavana: <http://citeserx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.376.2951&rep=rep1&type=pdf>
- Eurodac. Ei päiväystä. Identification of applicants. [Verkkosivu]. European Commission. [Viitattu 25.9.2020]. Saatavana: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/identification-of-applicants_en
- European Convention of Human Rights. 1990. [Verkkosivu]. Council of Europe. [Viitattu 1.9.2020]. Saatavana: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf
- Förbom, J. 2014. Väki, Valta ja Virasto – Maahanmuuttovirasto ja Suomalainen turvapaikkapolitiikka. Helsinki: Into kustannus

- Global Detention Project. 2018. Country Report: Immigration detention in Finland: Limited use of "alternatives", restrictive detention review, divisive political debate. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 10.10.2020]. Saatavana: <https://www.globaldetention-project.org/immigration-detention-in-finland-limited-use-of-alternatives-restrictive-detention-review-divisive-political-debate>
- Halkoaho, A. & Keränen, T. 2017. Turvapaikanhakijoihin kohdistuva tutkimus ja sen eettiset haasteet. [Verkkolehtiartikkeli]. Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti 54 (4), 265–266. [Viitattu 1.12.2020]. Saatavana: <https://doi.org/10.23990/sa.67755>
- Hallituksen maahanmuuttopoliittiset toimenpiteet. 2015. [Verkkajulkaisu]. Valtioneuvosto. [Viitattu 2.1.2021]. Saatavana: <https://valtioneuvosto.fi/documents/10616/334517/Hallituksen+maahanmuuttopoliittiset+toimenpiteet/186046e8-46c7-450c-98cf-45b2e2d19c2c>
- Haverinen, V-S. 2018. Pakotetusta toimeettomuudesta – turvapaikanhakijoiden koutuminen vastaanotto toiminnan osana. [Verkkolehtiartikkeli] Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti Janus 26 (4), 309–325. [Viitattu 20.9.2020]. Saatavana: <https://doi.org/10.30668/janus.76386>
- Hiltunen, A-K. 2019. Euroopan porteilla – turvapaikkapolitiikan vaikeat vaiheet. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2009. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2008. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Juhila, K. 2018. Aika, Paikka ja Sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.
- Juvonen, A-M. 2013. Maahanmuuton juridiikka: Käytännön käsikirja. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Järvinen, T., Snellman, O. & Helenius, M. 2014. Ilman huoltajaa turvapaikkaa hakevan lapsen edustaminen: tietoa vastaanottokeskuksen toiminnasta ja edustajana toimimisesta. [Verkkajulkaisu] Maahanmuuttovirasto. [Viitattu 20.9.2020]. Saatavana: <https://migri.fi/documents/5202425/6375722/Ilman+huoltajaa+olevan+turvapaikanhakijalapsen+edustaminen/419a1d23-855e-4c00-b8c1-ca4336c1a5e1>
- Kaartinen, M., Katisko, M. & Nieminen, A. 2018. Sosiaalityö maailmanyhteiskunnassa: Uudenlaisen asiantuntijuuteen. Teoksessa: T. Juvonen, J. Lindh, A. Pohjola, M. Romakkaniemi (toim.) Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus. Helsinki: Unipress.

Kalland, M. 2009. Kohti oikeudenmukaisuutta. Teoksessa: R. Asa. Yksintulleet: Näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa. [Verkkojulkaisu]. Euroopan muuttoliikeverkosto, 3. [viitattu 15.9.2020]. Saatavana: http://www.emn.fi/files/44/Artikkeli_yksintulleet_24062009_FINAL.pdf

Kelahaara, M. & Mattila, M. 2017. Onneen ei ole oikotietä tässä maassa: Kauhava ja Kauhavan vastaanottokeskus. [Verkkojulkaisu]. Siirtolaisuusinstituutti julkaisuja 10. [Viitattu 20.9.2020]. Saatavana: https://www.researchgate.net/publication/319136505_Onneen_ei_ole_oikotietata_tassa_maassa_Kauhava_ja_Kauhavan_vastaanottokeskus

Koistinen, L. 2017. Vastaanottokeskukset, onnistuneet käytännöt ja turvapaikanhakijoiden kokemukset. Teoksessa: J. Jauhiainen (toim.) Turvapaikka Suomesta? Vuoden 2015 turvapaikanhakijat ja turvapaikkaprosessit Suomessa. [Verkkojulkaisu]. Turun yliopiston maantieteen ja geologian laitoksen julkaisuja, 49–64. [Viitattu 20.9.2020]. Saatavana: <http://urmi.fi/wp-content/uploads/2017/04/URMI-1.pdf>

Koistinen, L. & Jauhiainen, J. 2017. Turvapaikanhakijoiden hallinta. Teoksessa: J. Jauhiainen (toim.) Turvapaikka Suomesta? Vuoden 2015 turvapaikanhakijat ja turvapaikkaprosessit Suomessa. [Verkkojulkaisu]. Turun yliopiston maantieteen ja geologian laitoksen julkaisuja, 31–48. [Viitattu 20.9.2020]. Saatavana: <http://urmi.fi/wp-content/uploads/2017/04/URMI-1.pdf>

Kotouttaminen. Ei päiväystä. Pakolaisen vastaanoton käsikirja. [Verkkosivusto]. Työ- ja elinkeinoministeriö. [Viitattu 21.9.2020]. Saatavana: <https://kotouttaminen.fi/pakolaisten-vastaanoton-kasikirja>

Kotoutumiskaari. Ei päiväystä. [Verkkojulkaisu]. Suomen Punainen Risti. [Viitattu 1.10.2020]. Saatavana: <https://rednet.punainenristi.fi/sites/rednet.mearra.com/files/tiedostolataukset/kotoutumiskaari%20%28su%29.pdf>

Kotoutumislain mukainen jälkihuolto. Ei päiväystä. Kotouttaminen: jälkihuolto. [Verkkosivusto]. Työ- ja elinkeinoministeriö. [Viitattu 19.2.2021]. Saatavana: <https://kotouttaminen.fi/jalkihuolto>

Kuosma, T. 2016. Turvapaikka ja pakolaisasema. Kemi: Nordbooks.

Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino

Kuusisto, A-K. & Korjonen-Kuusipuro, K. 2018. Yksin tulleet nuoret hallinnan kohteena: Suomalainen yhteiskunta näköalattomuuden vai toivon rakentajana? [Verkkolehtiartikkeli]. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti Janus 26 (4), 370–378. [Viitattu 15.9.2020]. Saatavana: <https://journal.fi/janus/article/view/76480/38329>

- Kuusisto-Arponen, A-K. 2016. Yksin tulleiden nuorten kohtaaminen ja sosiaalinen tuki arjessa. Teoksessa: V. Honkasalo, K. Maiche, H. Onodera, M. Peltola & L. Suurpää (toim.) Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa. [Verkkajulkaisu]. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseuran verkkajulkaisu 120, 34–38. [Viitattu 2.1.2021]. Saatavana: http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/nuorten_turvapaikanhakijoiden_elamaa_vastaanottovaiheessa.pdf
- Kyrönseppä, U., Rautiainen, J-M. & Airio, T. 1990. Omahoitajamenetelmä: omahoitaja lapsen kasvun tukijana laitoshoidossa: hoito- ja kasvatustilanne ja sen arviointi Naulakallion vastaanottokodissa. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Käännyttäminen. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. Maahanmuuttovirasto. [Viitattu 1.9.2020]. Saatavana: <https://migri.fi/kaannyttaminen>
- L 13.4.2007/417. Lastensuojelulaki.
- L 17.6.2011/746. Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmis-kaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta.
- L 30.12.2010/1386. Laki kotoutumisen edistämisestä.
- L 30.4.2004/301. Ulkomaalaislaki.
- Laaksonen, S. 2004. Jälkihuolto-opas. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisu 17. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto ry.
- Laari, H. & Rummakko, S. 2017. Ensisijaisesti lapsia. Teoksessa: V. Honkasalo, K. Maiche, H. Onodera, M. Peltola & L. Suurpää (toim.) Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa. [Verkkajulkaisu]. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseuran verkkajulkaisu 120, 54–57. [Viitattu 15.9.2020]. Saatavana: http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/nuorten_turvapaikanhakijoiden_elamaa_vastaanottovaiheessa.pdf
- Lastensuojelun käsikirja. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. Terveystieteiden tutkimuskeskus. [Viitattu 30.9.2020]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/jalkihuolto#mita%20on%20jalkihuolto>
- Leaning, J. 2001. Ethics of research in refugee populations. [Verkkolehtiartikkeli]. Lancet 357 (9266), 1432–1433. [Viitattu 30.12.2020]. Saatavana Academic Search Elite-palvelussa. Vaatii käyttöoikeuden.
- Maahanmuuttoviraston sanasto. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. Maahanmuuttovirasto. [Viitattu 25.1.2021]. Saatavana: https://migri.fi/sanasto#P_fi

- Maahanmuuttoviraston tilastot. 2021. Yksintullut alaikäinen. [Verkkosivusto]. Maahanmuuttovirasto. [Viitattu 18.2.2021]. Saatavana: <https://tilastot.migri.fi/#applications/23330/49/14?start=600&end=611>
- Miles, M.B & Huberman, A.M. 1994. Qualitative Data Analysis. 2nd ed. California: Sage.
- Milloin hakemusta ei käsitellä Suomessa. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. Maahanmuuttovirasto. [Viitattu 1.9.2020]. Saatavana: <https://migri.fi/milloin-hakemusta-ei-kasitella-suomessa->
- Muutoksenhaku. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. Maahanmuuttovirasto. [Viitattu 1.9.2020]. Saatavana: <https://migri.fi/muutoksenhaku>
- Nissilä, P. & Lairio, M. 2005. Multicultural counselling competencies: Training implications for diversity-sensitive counselling. Teoksessa: M. Launikari (ed.) & S. Puukari (ed.) Multicultural guidance and counselling: Theoretical foundations and best practices in Europe. University of Jyväskylä: Centre for international mobility CIMO and institute for educational research, 203–216.
- Nisula, L. & Ketola, T. 2018. Vastaanottokeskukset toiminta- ja elinympäristönä. Teoksessa: L. Nisula (toim.) Polkuja suomalaiseen yhteiskuntaan – Esikotoutumisen mahdollisuudet turvapaikanhakuvaiheessa. [Verkkosivusto]. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 246, 17–27. [Viitattu 22.9.2020]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-830-489-3>
- Nortio, E. 2019. Kotoutumiskeskustelu sosiaalisessa mediassa akkulturaatiotutkimuksen valossa: Akkulturaatioteoria. Teoksessa: V. Kazi, A. Alitolppa-Niitamo & A. Kaihovaara (toim.) Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta. [Verkkosivusto]. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10, 209–220. [Viitattu 8.9.2020]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-487-7>
- OECD. 2018. Settling in: Indicators of immigrant integration. [Verkkosivusto]. OECD. [Viitattu 11.9.2020]. Saatavana: <https://doi.org/10.1787/9789264307216-en>
- Paloma-käsikirja. 2018. Pakolaisten mielenterveyden tukeminen Suomessa. [Verkkosivusto]. Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinninlaitos. [Viitattu 10.12.2020]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-100-3>
- Pihlaja, S. 2017. Nuoret turvapaikanhakijat tarvitsevat monipuolista kotouttamista. Teoksessa: V. Honkasalo, K. Maiche, H. Onodera, M. Peltola & L. Suurpää (toim.) Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa. [Verkkosivusto]. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseuran verkkosivusto 120,

- 39–41. [Viitattu 25.9.2020]. Saatavana: http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/nuorten_turvapaikanhakijoiden_elamaa_vastaanottovaiheessa.pdf
- Puustinen, A., Raisio, H., Kokki, E. & Luhta, J. 2017. Kansalaismielipide: Turvapaikanhakijat ja turvapaikkapolitiikka. [Verkkojulkaisu]. Sisäministeriön julkaisu 9/2017. [Viitattu 9.9.2020]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-130-5>
- Ranta, H. 17.12.2009. Haastattelu lääkärilehdessä. [Verkkosivu]. [Viitattu 15.9.2020]. Saatavana: <https://www.laakarilehti.fi/ajassa/ajankohtaista/ikatutkimuksesta-saadokset-ulkomaalaislakiin-5208/>
- Saukkonen, P. 2013. Erilaisuuksien Suomi – Vähemmistö- ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot. Helsinki: Gaudeamus.
- Saukkonen, P. 2016. Mitä on kotoutuminen? [Verkkolehtiartikkeli]. Kvartti: Kaupunkitiedon verkkolehti. [Viitattu 2.1.2020]. Saatavana: <https://www.kvartti.fi/fi/artikkelit/mita-kotoutuminen>
- Sieber, J. E. 2009. Introduction: All Refugee Research Is Not The Same. [Verkkolehtiartikkeli]. Journal of Empirical Research on Human Research Ethics 4 (3), 35–36. [Viitattu 2.1.2021]. Saatavana SAGE Journals–tietokannasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Sinkkonen, J. & Tervonen-Arnkil, K. 2015. Lapsi uusissa oloissa – Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Helsinki: Duodecim.
- Sisäministeriö. Ei päiväystä. Maahanmuuttopolitiikka perustuu yhteisiin linjauksiin ja sopimuksiin. [Verkkosivusto]. [Viitattu 25.9.2020]. Saatavana: <https://intermin.fi/maahanmuutto/maahanmuuttopolitiikka>
- Sisäministeriön tiedote. 11.9.2020. [Verkkosivusto]. [Viitattu 30.9.2020]. Saatavana: <https://intermin.fi/-/suomi-vastaanottaa-11-alaikaista-turvapaikanhakijaa-kreikasta-tulipalon-tuhoamalta-morian-leiriltä>
- Sokolska, I. 2020. [Verkkosivusto]. Euroopan parlamentti: Turvapaikkapolitiikka. [Viitattu 1.9.2020]. Saatavana: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/fi/sheet/151/turvapaikkapolitiikka>
- Sosionomin kompetenssit. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Diakonia-ammattikorkeakoulu. [Viitattu 1.2.2021]. Saatavana: <https://www.diak.fi/opiskelu/opiskelijanpolku/opintojen-suorittaminen/arviointi/osaamisvaatimukset-sosionomi/#9a42ade9>
- Sue, D.W & Sue, D. 1990. Counseling the culturally different. Theory & Practice. New York: Wiley.

- Suokonautio, J. & Rantala, T. 2014. Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanotto ja järjestelmän kehittämistarpeet. [Verkkojulkaisu]. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. [Viitattu 20.9.2020]. Saatavana: <https://tem.fi/documents/1410877/2859687/Ilman%20huoltajaa%20tulleiden%20alaikaisten%20turvapaikkahakijoiden%20vastaanotto%2005092014.pdf/1bb0ee83-b9b4-47c7-b12d-d113bdb1353f>
- Suomen Punainen Risti. Ei päivystä. Vastaanottokeskusten suomen kielen opetus. [Verkkosivusto]. [Viitattu 14.9.2020]. Saatavana: <https://rednet.punainristi.fi/node/27161>
- Suoranta, S. 2011. Vastaanottokeskus. Helsinki: Into kustannus Oy.
- Suurpää, L. 2017. Pieni ja suuri ikäero: kiistanalaiset ikämäärittelyt nuorten turvapaikanhakijoiden elämässä. Teoksessa: V. Honkasalo, K. Maiche, H. Onodera, M. Peltola & L. Suurpää (toim.) Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa. [Verkkojulkaisu]. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja 120, 64–68. [Viitattu 15.9.2020]. Saatavana: http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/nuorten_turvapaikanhakijoiden_elamaa_vastaanottovaiheessa.pdf
- Säilöönnotto. Ei päivystä. [Verkkosivusto]. Maahanmuuttovirasto. [Viitattu 1.10.2020]. Saatavana: <https://migri.fi/sailoonotto>
- TENK. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. [Verkkojulkaisu]. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. [Viitattu 20.12.2020]. Saatavana: https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf
- Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. 2020. Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet. [Verkkosivu]. [Viitattu 11.9.2020]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-osa-alueet-ja-osallisuuden-edistamisen-periaatteet>
- Timonen-Kallio, E. 2010. Umbrella-käsikirja. Itsenäisen elämän ABC. Turun Ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 50.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Turvapaikkaprosessia koskeva selvitys. 2019. [Verkkojulkaisu]. Sisäministeriön raportti. [Viitattu 25.9.2020]. Saatavana: <https://intermin.fi/documents/1410869/3723692/Turvapaikkaprosessia+koskeva+selvitys+27.6.2019/60bd290f-ffbd-2837-7f82-25fb68fe172c/Turvapaikkaprosessia+koskeva+selvitys+27.6.2019.pdf>

- Turvapaikanhakijoiden opiskelumahdollisuudet. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. Opetus- ja kulttuuriministeriö. [Viitattu 8.10.2020]. Saatavana: <https://mi-nedu.fi/turvapaikanhakijoiden-opiskelu>
- Turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskukset. 2020. [Verkkosivusto]. Maahanmuuttovirasto. [Viitattu 2.1.2021]. Saatavana: https://migri.fi/documents/5202425/15734017/Vastaanottokeskukset_kartalla_04052020/988096bc-52ea-933c-b8d1-e534842893cd/Vastaanottokeskukset_kartalla_04052020.pdf
- Turvapaikka Suomesta. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. Maahanmuuttovirasto. [Viitattu 20.1.2021]. Saatavana: <https://migri.fi/turvapaikka-suomesta>
- Työ- ja elinkeinoministeriön tiedote. 9.7.2020. Ilman huoltajaa tulleiden nuorten jälkihuollon yläikäraja nousee 25 vuoteen. [Verkkosivu]. Valtioneuvosto. [Viitattu 19.2.2021]. Saatavana: https://valtioneuvosto.fi/-/1410877/kotolain_muutos_jal-kihuolto
- UNHCR. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. The UN refugee Agency. [Viitattu 25.9.2020]. Saatavana: <https://www.unhcr.org>
- UNHCR Global Trends. 2019. [Verkkosivusto]. The UN refugee Agency. [Viitattu 25.1.2021]. Saatavana: <https://www.unhcr.org/5ee200e37.pdf>
- Vapaaehtoinen paluu. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. Maahanmuuttovirasto. [Viitattu 1.9.2020]. Saatavana: <https://voluntaryreturn.fi/fi/vapaaehtoinen-paluu/>
- Vuori, J. 2015. Kotouttaminen arjen kansalaisuuden rakentamisena. [Verkkoleh-tiartikkeli]. Yhteiskuntapolitiikka 80 (4), 395–404. [Viitattu 22.9.2020]. Saata-vana: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129563/vuori.pdf?sequence=1>
- Wernesjö, U. 2014. Conditional Belonging – Listening to Unaccompanied Young Refugees Voices. [Verkkosivusto]. Uppsala Universitet. Digital comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations from the Faculty of Social Sciences 93. Väitösk. [Viitattu 10.10.2020]. Saatavana: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:689776/FULLTEXT01.pdf>

LIITTEET

Liite 1. Tutkimuslupahakemus

Liite 2. Kirjallinen suostumus haastatteluun

Liite 1. Tutkimuslupahakemus

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

Tutkimusluvan hakija/Opinnäytetyön tekijä

Nimi: Roope Valtanen

Sähköposti: Roope.valtanen@seamk.fi

Puh.nro: 044-5552731

Organisaatio: Seinäjoen ammattikorkeakoulu, Sosionomi AMK

Opinnäytetyön ohjaaja

Nimi: Tarja Tapio

Sähköposti: tarja.tapio@seamk.fi

Puh.nro: 040-8300338

Organisaatio: Seinäjoen ammattikorkeakoulu, Yliopettaja

Tutkimuslupahakemus [REDACTED] vastaanottokeskuksessa kirjoilla olevien turvapaikanhakijoiden haastatteluun opinnäytetyötä varten: Opinnäytetyön tarkoitus on selvittää turvapaikkaprosessinsa aikana täysi-ikäistyneiden turvapaikanhakijoiden omaohjaajuuden tarvetta vastaanottokeskuksessa.

Aineiston käyttö -ja julkaisutarkoitus sekä arkistointi

- Aineisto on ainoastaan tämän tutkimuslupahakemuksen hakijan käytössä, ja sitä tullaan käyttämään vain edellä mainitun hakijan opinnäytetyön tarkoituksiin. Aineisto tullaan tuhoamaan opinnäytetyön valmistumisen jälkeen.

Vapaaehtoisuus

- Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista ja tämä tullaan varmistamaan jokaiselta haastateltavalta erikseen ennen varsinaista haastattelua. Suostumus pyydetään kirjallisesti tietoon perustuvana, eli haastateltavalle annetaan tietoa hänen ymmärtämällään kielellä tutkimuksesta, johon on osallistumassa. Haastateltaville kerrotaan myös heidän voivan peruuttaa suostumuksensa osallistumiseen, milloin tahansa. Haastateltavat saavat itse päättää haluavatko osallistua haastatteluun yksin, vai ryhmämuotoisesti.

Vaitiolovelvollisuus ja anonymiteetti

- Haastateltavien anonymiteetti tullaan säilyttämään siten, että nimiä, kansallisuutta tai sukupuolta ei tulla missään vaiheessa tutkimusta kysymään, eivätkä ne näin ollen päädy valmiiseen opinnäytetyöhön. Taustatietoa varten ainoastaan maahantulovuosi, sekä ikä ovat relevantteja tietoja. Haastateltaville tehdään myös selväksi, että aineistoa käytetään vain ja ainoastaan tutkimukselliseen tarkoitukseen, eikä tunnistettavaa tietoa jaeta [REDACTED] tai muulle taholle.
- Tutkimusluvan hakija, eli allekirjoittanut sitoutuu noudattamaan vaitiolovelvollisuutta haastatteluista ilmenneiden asioiden tiimoilta.

Tietosuoja

- Tietosuojalain mukaisista henkilötiedoista tutkimukseen osallistuvilta tullaan keräämään ainoastaan puhelinnumero yhteydenottoa varten. Henkilötietojen keräämiseen pyydetään suostumus tutkimukseen osallistuvilta. Henkilötietojen käsittelyssä noudatetaan tietosuojalainsäädännön mukaisia tietosuojaperiaatteita. Henkilötiedot ovat ainoastaan tutkimuksen tekijän käytössä, ja ne tuhoetaan aineiston tuhoamisen yhteydessä. Henkilötiedot ja kerätty aineisto säilytetään tutkimusprosessin aikana erillään toisistaan.

Tutkimusetiikka

- Tutkija ymmärtää tutkimukseen osallistuvien haavoittuvan aseman ja pyrkii omalla toiminnallaan huolehtimaan osallistujien suojelemisesta ja turvallisuuden tunteesta haastattelutilanteessa. Tutkija ei omilla kysymyksillään johdattele haastateltavia, ja antaa haasteltaville aina myös mahdollisuuden olla halutessaan vastaamatta. Tutkimuksen kannalta epäoleellisia asioita, tai ikäviä kokemuksia ja traumoja ei käsitellä haastateltavan niin halutessa. Tutkija tiedostaa mahdollisuuden valta-asetelman syntymiseen ja pyrkii ennaltaehkäisemään sitä luomalla turvallisen, tasa-arvoisen ja haastateltavien ehdoilla etenevän haastattelutilanteen.

Tutkimuslupa myönnetään

 X

Tutkimuslupaa ei myönnetä

Tutkimusluvan myöntäjä

A redacted signature consisting of several thick black horizontal bars of varying lengths, completely obscuring the name and any handwritten text.

Liite 2. Kirjallinen suostumus haastatteluun

Kirjallinen tietoon perustuva suostumus haastatteluun tutkimusta varten

Haastatteluluvan hakija/Opinnäytetyön tekijä

Nimi: Roope Valtanen

Sähköposti: Roope.valtanen@seamk.fi

Puh.nro: 044-5552731

Organisaatio: Seinäjoen ammattikorkeakoulu, Sosionomi AMK

Opinnäytetyön tarkoitus on selvittää turvapaikkaprosessinsa aikana täysi-ikäistyneiden turvapaikanhakijoiden omaohjaajuuden tarvetta vastaanottokeskuksessa. Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista ja haastatteluun osallistuvalla on oikeus peruuttaa suostumuksensa, milloin tahansa. Haastatteluun osallistujilla on halutessaan oikeus myös olla vastaamatta esitettyihin kysymyksiin.

Aineisto on ainoastaan tämän tutkimuslupahakemuksen hakijan käytössä, ja sitä tullaan käyttämään vain edellä mainitun hakijan opinnäytetyön tarkoituksiin. Aineisto tullaan tuhoamaan opinnäytetyön valmistumisen jälkeen.

Haastateltavien anonymiteetti tullaan säilyttämään siten, että nimiä, kansallisuutta tai sukupuolta ei tulla missään vaiheessa tutkimusta kysymään, eivätkä ne näin ollen päädy valmiiseen opinnäytetyöhön. Taustatietoa varten ainoastaan maahantulovuosi, sekä ikä ovat relevantteja tietoja.

Haastateltava

██████████

████████████████████